

PRECARIOUS
LABOR &
PERIPHERAL
HOUSING

UNIVERSITATEA BABES-BOLYAI
BABES-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BABES-BOLYAI UNIVERSITÄT
BABES-BOLYAI UNIVERSITY
TRADITIO ET EXCELLENTIA

**Analiza situației romilor
din comunități marginalizate
din Baia Mare în contextul
politicilor privind dezvoltarea,
munca și locuirea**

Document de analiză și recomandări de politici publice rezultat din proiectul de cercetare
„Muncă precară și locuire periferică. Practicile socio-economice ale romilor
din România în contextul relațiilor industriale și dezvoltării teritoriale inegale”

PREWORK
Iunie 2023

*Working together for a **green** and **inclusive** Europe.*

CUPRINS

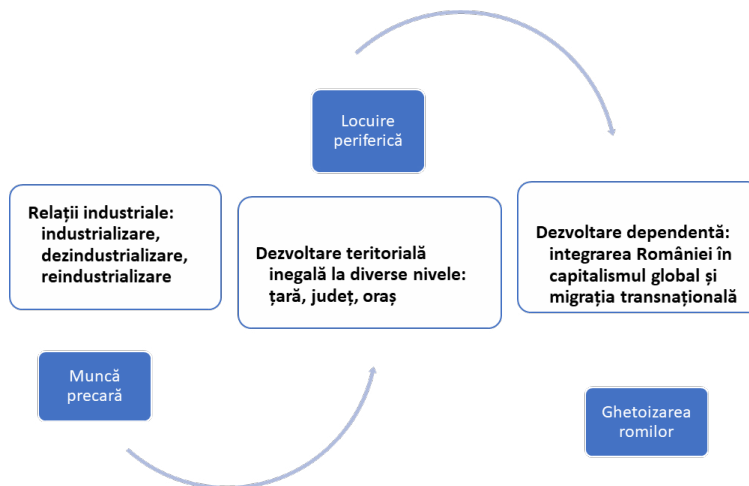
Introducere – despre cercetarea PRECWORK	6
I. Sinteză asupra problemelor cu care se confruntă romii marginalizați din Baia Mare și recomandări de soluții	9
A. Probleme cu care se confruntă romii din zonele marginalizate ale municipiului Baia Mare	11
B. Câteva chestiuni generale ce trebuie să fie conștientizate în procesul de elaborare a politicilor publice pentru romi	15
C. Recomandări punctuale pentru soluționarea unora dintre problemele identificate	16
II. Modelul de creștere economică din Baia Mare: Ce merge și ce nu?	20
A. Situația actuală pe scurt	21
B. Cadrul european, național și regional	22
C. Cum poate fi stimulată industria județului să urce pe scara complexității și valorii adăugate?	27
D. Sinergii cu planificarea regională	31
E. Sinergii cu clustere de specializare inteligentă existente în regiunea Nord-Vest	32
F. Linii europene de finanțare pentru tranziția verde (altele decât POR) eligibile pentru industria băimăreană	32
III. Munca romilor din comunități marginalizate în contextul reindustrializării din Baia Mare. Analize și recomandări de politici	34
A. Strategii europene, naționale și locale	35
B. Cercetarea empirică Precwork despre muncă	36
C. Recomandări	39

IV. Locuirea în blocuri sociale și așezări informale în Baia Mare, reprezentări mediatice ale romilor. Probleme și recomandări42
A. Sistemul de locuințe sociale din Baia Mare în contextul politicilor locative naționale și dezideratul schimbării în acest domeniu43
1. Contextul general al politicii locative naționale44
2. Rezidualizarea adversă a sectorului de locuințe publice în România46
3. Sistemul de locuințe sociale din Baia Mare: de la rezidualizare la rasializare47
4. Dezideratul schimbării: asigurarea accesului la locuință adecvată pentru toți50
B. Așezările informale din Baia Mare. Diagnoză și recomandări54
1. Scurt istoric privind formarea așezărilor informale din Baia Mare54
2. Propuneri ale Primăriei Municipiului Baia Mare cu privire la așezările informale55
3. Recomandări privind măsurile locative adresate așezărilor informale56
C. Reprezentări mediatice ale persoanelor rome din Baia Mare legate de zonele unde locuiesc58
1. Tendințe dominante ale discursului mediativ despre romi58
2. Sugestii cu privire la o reprezentare justă și antirasistă a romilor59
 ANEXE61
A. Rezultatele anchetei PRECWORK: distribuția populației pe etnii în funcție de ocupare, nivelul venitului și locuirea în Baia Mare62
B. Locuire și muncă în perioada socialistă în România: o scurtă sinteză a cadrului legislativ național76

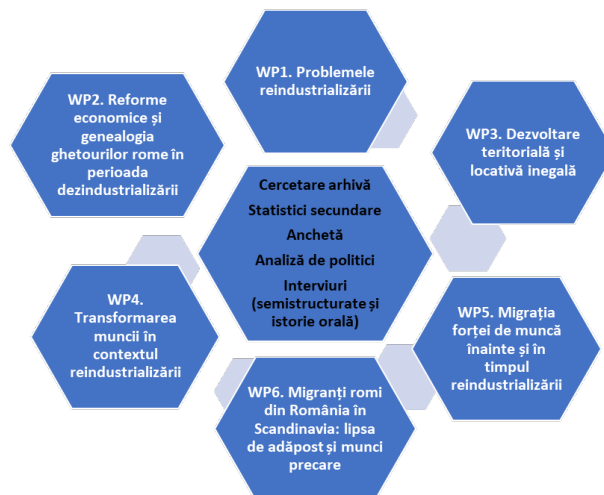
**INTRODUCERE.
DESPRE CERCETAREA PRECWORK**

Cercetarea PRECWORK¹ și-a propus să analizeze munca precară, locuirea periferică și practicile migraționiste ale romilor din România și, în mod special, din Baia Mare și județul Maramureș. Am studiat aceste teme în contextul dezvoltării teritoriale inegale de la diverse nivele și al transformării relațiilor industriale, de la industrializarea socialistă până la dezindustrializarea post-socialistă și reindustrializarea capitalistă. În plus, echipa din Norvegia a investigat practicile muncilor stradele ale imigranților romi din România în Scandinavia și răspunsurile publice la ele.

Conceptele noastre de bază și abordarea contextuală folosită sunt reflectate sumar în imaginea de mai jos:

Cercetarea PRECWORK s-a derulat în mai multe pachete de lucru (Workpackages), fiind realizată prin diverse metode, precum arată imaginea următoare:

1 Muncă precară și locuire periferică. Practicile socio-economice ale romilor din România în contextul relațiilor industriale și dezvoltării teritoriale inegale. Contract grant de cercetare: Nr. 22 din 01/11/2020, RO-NO-2019-0496, implementat în parteneriat de către Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca și institutul de cercetare FAFO din Oslo, Norvegia.

Pe lângă articole pregătite pentru reviste internaționale, un volum colectiv și o monografie despre romii din Baia Mare în limba engleză, cartea proiectului în limba română, precum și participarea la conferințe științifice, echipa PRECWORK și-a propus să disemineze cunoașterea dobândită și către un public larg. Cu acest scop am realizat patru podcasturi în care discutăm despre procesul și rezultatele cercetării pe marile teme abordate.

Ne-am mai propus să susținem și să promovăm dorința de schimbare a romilor din Baia Mare în rândurile decidenților din sectorul administrației publice (locale și naționale). Cu acest scop, de-a lungul proiectului, am prezentat și discutat rezultatele noastre în cadrul mai multor ateliere colaborative. Două dintre ele au fost derulate cu participarea unor invitați de la structurile locale și județene ale autorităților administrației publice. În cadrul celui de al treilea atelier ne-am întâlnit cu reprezentanți ai mai multor organizații (pro)rome din Baia Mare, Cluj și București. Am pus în dialog cunoașterea academică și cea activistă pentru a defini problemele cu care se confruntă romii din comunitățile marginalizate din Baia Mare, pentru a aborda adecvat legătura dintre rasismul împotriva romilor și excluziunea lor de la condiții de muncă și locuire adecvate și, de asemenea, pentru, a identifica câteva soluții punctuale la problemele observate. Laolaltă cu analizele și recomandările făcute de echipa PRECWORK, documentul de față prezintă și textul colectiv rezultat din acest dialog.

În Anexe prezentăm două texte ce oferă informații suplimentare despre realitățile din zonele marginalizate ale orașului, surprinse prin ancheta noastră, precum și o incursiune în contextul istoric al politicilor privind locuirea și munca în România.

I.

**SINTEZĂ ASUPRA PROBLEMELOR CU CARE SE CONFRUNTĂ ROMII
MARGINALIZAȚI DIN BAIJA MARE ȘI RECOMANDĂRI DE SOLUȚII**

Comunitățile rome marginalizate din Baia Mare și recomandări de soluții la problemele cu care se confruntă

Text rezultat din Atelier colaborativ PRECWORK, Cluj, 17.06.2023.

În 17 iunie 2023, echipa proiectului de cercetare Muncă precară și locuire periferică. Practicile socio-economice ale romilor din România în contextul dezindustrializării și dezvoltării inegale (PRECWORK) s-a întâlnit cu reprezentanți ai unor organizații și instituții (pro)rome din Cluj-Napoca, Baia Mare și București în cadrul unui atelier colaborativ.

La eveniment s-a reiterat nevoia unei colaborări mai strânse între sfera academică/cercetările științifice și munca activistă sau civică de la firul ierbii. S-a observat că persoanele implicate în proiecte de intervenție socială în comunități rome, de cele mai multe ori oferă servicii de bază persoanelor care locuiesc la periferii, adesea fără recunoaștere legală, trăiesc din munci precare și slab plătite și nu beneficiază de îngrijire medicală, astfel încât condițiile lor de trai nu creează copiilor șansa de-a urma o altă traiectorie de viață. Organizațiile societății civice care implementează proiecte ce trebuie să urmărească și obiectivele și procedurile birocratice ale donatorilor, chiar dacă cunosc problemele comunităților rome marginalizate în ansamblul lor, nu au timpul, energia și distanțarea necesare derulării unor cercetări sistematice. Chiar dacă au și o imagine amplă asupra problemelor, zi de zi ele trebuie să se ocupe de efecte, să se gândească cum să le reducă, cum să crească un pic accesul romilor la locuințe, sănătate, educație școlară. Echipele de cercetători pot să se inspire din cunoștințele și experiențele lor și, la rândul lor, pot să susțină munca organizațiilor civice prin îmbinarea cunoașterii acestora cu rezultatele unor cercetări care nu doar descriu probleme, ci și identifică cauzele lor structurale și contextuale. Pe baza unei astfel de colaborări și prin îmbinarea celor două tipuri de cunoaștere se pot elabora și transmite recomandări către decidenții de la diverse nivele. Proiectul de cercetare PRECWORK și-a propus să facă exact acest lucru prin textul de față, rezultat din discuțiile de la atelierul nostru.

Deoarece la atelierul nostru colaborativ s-au întâlnit persoane care își derulează activitatea de cercetare și cea civică în mai multe localități din România, discuția dintre ele a relevat că problemele legate de muncă, locuire, migrație, dar și educație școlară și sănătate cu care comunitățile rome marginalizate se confruntă, continuă să se reproducă peste tot în țară. Chiar dacă oamenii sărăciți încearcă din răspuțeri să își asigure resursele unui trai decent, apelând și la strategia migrației transnaționale; chiar dacă organizațiile civice implementează proiecte de diverse feluri prin care oferă servicii educaționale, medicale sau de formare profesională; chiar dacă în orașele regionale economia s-a revigorat de pe urma reindustrializării, creând locuri de muncă – viața cotidiană a multora continuă să fie marcată de lipsuri majore și să fie caracterizată de lupta pentru supraviețuire.

Cercetarea PRECWORK a identificat câteva dintre cauzele structurale ale acestor situații: veniturile mici ale celor angajați mai ales pe locuri de muncă cu calificare redusă sau celor care fac munci informale necesare dar slab apreciate de societate; lipsa de locuințe în proprietate personală sau sociale, care să creeze oamenilor condiții adecvate de trai asigurându-le sănătatea, siguranța sau îngrijirea personală, care la rândul lor facilitează accesul la educație școlară de calitate și la locuri de muncă decente; lipsa

de investiții publice în locuințe publice, servicii medicale și școlare sau protecția mediului, astfel încât cei cu venituri reduse, fără acces la serviciile private din diverse domenii, devin excluși de la resursele necesare unui trai adecvat; rasismul instituțional și cotidian/interpersonal care stigmatizează și inferiorizează persoanele de etnie romă și menține romii sărăciți în condiții de ghettoizare.

Participantele și participanții la atelierul colaborativ PRECWORK au identificat (A) mai multe probleme concrete cu care se confruntă romii din Baia Mare (multe dintre ele menționate și în noua strategie locală de incluziune a romilor elaborată în 2022 și adoptată în primăvara anului 2023 de Consiliul Local), (B) chestiuni generale ce necesită abordări nuanțate în definirea politicilor publice pentru romi și (C) câteva recomandări punctuale pentru soluționarea problemelor identificate.

A. Probleme cu care se confruntă romii din zonele marginalizate ale municipiului Baia Mare

1. Imediat după începerea dezindustrializării, chiar dacă procesul de pe urma privatizării și închiderii minelor și fabricilor s-a desfășurat de-a lungul mai multor ani, muncitorii romi necalificați sau slab calificați au fost repede disponibilizați. În multe cazuri, ei și-au pierdut și locuințele închiriate de la stat, sau – pentru a supraviețui – au fost constrânși să își vândă locuințele pe care înainte de 1990 le-au primit de la stat, ajungând în așezări informale sau în noile blocuri de locuințe sociale.

2. Reindustrializarea orașului de la mijlocul anilor 2000, chiar dacă a creat locuri de muncă, în cazul romilor a însemnat o (re)încadrare în câmpul muncii prin locuri de muncă slab plătite fără asigurarea unei locuințe de la angajatori sau de la stat (precum s-a întâmplat în perioada industrializării socialiste) și fără venituri din care oamenii și-ar fi putut plăti o chirie privată sau achiziționa o locuință de pe piață.

3. În perioada socialismului de stat, diferențele salariale dintre pozițiile calificate și necalificate sau semi-calificate la locul de muncă nu erau majore, de aceea modalitățile distincte de inserție în industrii nu au produs inegalități majore. În economia capitalistă, în care competiția, calificările, valorificarea abilităților profesionale joacă un rol pronunțat, această diferență a devenit tot mai vizibilă și s-a transformat în inegalități tot mai mari.

4. Romii din Baia Mare, care azi trăiesc în sărăcie, locuiesc la periferiile orașului, în fostele zone industriale, dintre care unele au fost foarte poluate și nu sunt ecologizate nici acum (Cuprom, Romplumb), în așezări informale sau în blocuri de locuințe sociale rezultate din transformarea unor foste cămine de nefamiliști.

5. Mulți adulți de etnie romă sunt angajați la compania de salubritate Drusal, la fabrica de mobilă Aramis care lucrează pentru IKEA, sau la Serviciului Public Ambient Urban subordonat Consiliului local al municipiului Baia Mare. Ei prestează munci grele, în trei schimburi, dar necalificate, iar salariile lor sunt la nivelul venitului minim pe economie. Astfel, chiar dacă sunt angajați, romii de la oraș nu își permit o chirie privată. De asemenea, în lipsa unui număr adecvat de locuințe sociale publice, ei continuă să locuiască în așezările informale, neavând șansa să facă economii pentru a-și cumpăra o locuință și nefiind eligibili la credite imobiliare.

6. Separarea blocurilor de locuințe sociale aflate în administrarea Direcției de Asistență Socială (de pe străzile Horea, Luminișului și Grănicerilor) de blocurile cu apartamente din vechiul fond de stat și locuințe de serviciu (de pe străzile Melodiei și Uranus), administrate de Direcția de Patrimoniu, a contribuit la stigmatizarea locuințelor sociale și a chiriașilor săi și la creșterea controlului asupra lor. Chiriașii din blocurile de locuințe sociale sunt și beneficiari ai serviciilor sociale, cu probleme de sănătate și mari lipsuri materiale, fiind controlați printr-un regulament sever. Asta include, de exemplu, obligația discriminatorie a reînnoirii contractelor de închiriere o dată sau de două ori pe an (în timp ce legea locuinței prevede că valabilitatea contractelor de închiriere este de cinci ani). Acest fapt menține o stare de nesiguranță, teamă, neîncredere, umilință permanentă. De asemenea, atunci când blocurile intră în renovare, chiriașilor nu li se oferă alternative de către primărie, de aceea mulți pleacă din oraș pentru că nu își permit o chirie privată în Baia Mare. Rău-platnicii sau cei care au reclamații împotriva lor nu se pot întoarce niciodată în aceste blocuri, ei pleacă în momentele ne-reînnoirii contractelor de închiriere sau ale renovării blocurilor, fără decizii de evacuare. Veștile despre renovare încep să circule chiar cu ani înainte de începerea efectivă a lucrărilor și se întâmplă ca după renovare blocul să fie lăsat vacant ani de zile, astfel încât și acest proces creează și menține nesiguranța chiriașilor, care nu știu ce și când li se va întâmpla, când și pentru cât timp vor fi nevoiți să plece din apartamentele lor închiriate de la primărie.

7. Proprietarii de apartamente din blocurile cu confort redus (de exemplu pe str. Ghiocelilor din cartierul Săsar, sau de pe străzile Jupiter și Neptun din cartierul Gării) nu beneficiază de investiții ale primăriei în lucrări de termoizolare, astfel că mulți nu își mai pot permite încălzirea locuințelor.

8. Perpetuarea de mai multe decenii a locuirii în așezările informale Craica, Pirita, Remiza Gară, Ferneziu și Valea Borcutului ale căror locuitori nu sunt recunoscuți legal, nu au domiciliu de Baia Mare, în pofida faptului că stau de mult timp în oraș sau au fost născuți acolo. Ei au, în cel mai bun caz, buletine provizorii fără adresă.

9. Chiar dacă legea urbanismului, modificată în 2019, prevede înființarea unor comisii județene și locale care să identifice așezările informale din localități, precum și soluțiile pentru ele (legalizare sau relocare), până acum, la Primăria Municipiului Baia Mare, nu s-a înființat una. Există totuși o astfel de comisie pe lângă Consiliul Județean Maramureș, dar care deocamdată nu a început să își exercite atribuțiile.

10. Încercările din ultimii ani de relocare a romilor din așezarea informală Craica au fost mari eșecuri, inclusiv mutarea forțată din 2012 în incinta fostei platforme industriale Cuprom, dar și proiectele neimplementate din 2007 și 2013, prin care s-ar fi vrut relocarea oamenilor în noi periferii fără infrastructură, precum Postfunduș. Planurile actuale de relocare încă nu sunt clare, par a creiona niște măsuri așa-zis temporare și nu sunt elaborate pe baza consultării oamenilor.

11. Multă vreme, așezarea informală Pirita nu a fost deloc recunoscută, abia de câțiva ani s-au atribuit de către primărie niște numere administrative barăcilor din apropierea stației de epurare a orașului. Starea de sănătate fizică și mintală a oamenilor care locuiesc aici este degradată, cele mai multe familii au nevoie de servicii sociale și medicale permanente, care le sunt oferite de o asociație neguvernamentală ce se ocupă și de educația copiilor. Locuitorii de aici nu au acces la utilități și se întâmplă foarte des ca cei mici să decedeze din cauza lipsei încălzirii colibelor.

12. Mai multe familii tinere din așezarea informală Pirita își doresc să se mute în blocuri din oraș, dar tuturor le este teamă să ajungă în blocurile de locuințe sociale de pe strada Horea. În general, oamenii își doresc să plece din Pirita, pentru că acolo nu au utilități și căi de acces amenajate către oraș, dar dacă zona s-ar dezvolta infrastructural, ar fi adecvată pentru construirea unor case care să le permită să își păstreze mijloacele actuale de subzistență.

13. Recent, o parte din zona Pirita (vecină cu așezarea informală Pirita) a devenit locația unui Plan Urbanistic Zonal ce prevede realizarea unui ansamblu rezidențial. Autoritățile publice locale încearcă să liniștească locuitorii informali din Pirita că cel puțin timp de doi ani nu vor fi afectați de această dezvoltare, dar ele nu au început încă niciun demers dedicat așezării informale, astfel încât locuitorii nu au nicio siguranță nici cu privire la posibila lor legalizare acolo, dar nici cu privire la oferirea unor locuințe alternative în altă parte a orașului.

14. Mai multe familii din așezarea Remiza Gară au ajuns acolo deoarece au fost evacuate din blocul aflat în proprietatea primăriei de pe strada Melodiei în momentul în care acesta a intrat în renovare. Nici celor care aveau înțelegerea că se pot întoarce acolo după încheierea lucrărilor nu li s-a oferit această oportunitate. Blocul respectiv se află în administrarea Direcției de Patrimoniu și include apartamente din vechiul fond de stat și locuințe de serviciu. Familiile care locuiesc acum în Remiza Gară nu sunt informate dacă mai pot depune cereri de locuințe sociale sau locuințe din fondul vechi de stat.

15. Segregarea rezidențială implică și segregarea școlară a copiilor, copiii romi fiind adunați în câteva școli și în clase separate în cadrul aceluiași școli.

16. Neavând domiciliu, copiii din așezările informale nu sunt arondați circumscripțiilor școlare, ei fiind înscriși doar în ultima fază a procedurilor de plasare în școli (sau grădinițe).

17. Programele de șansa a doua nu mai funcționează, astfel încât generațiile care nu au finalizat opt clase nu pot recupera rămânerea lor în urmă și nu pot beneficia de cursuri de formare profesională din acest motiv.

18. Serviciile de mediere școlară și sanitară nu sunt funcționale, chiar dacă și strategia primăriei privind incluziunea romilor amintește de existența a peste 3.000 de persoane romi în zonele considerate a fi cele mai sărace din oraș (Craica, Cuprom, Pirita, Remiza Gară, strada Horea, strada Grănicerilor, Ferneziu și Firiza) care ar trebui să beneficieze de ele.

19. Proiectele de servicii sociale, educaționale și medicale implementate de organizațiile societății civile nu pot suplini obligațiile administrației publice locale sau ale instituțiilor publice care ar trebui să le asigure în permanență tuturor celor care au nevoie de ele. Serviciile de tip tampon, de subzistență socială, nu schimbă situația oamenilor, doar creează dependență față de cei care implementează aceste servicii.

20. Organizațiile civice ale romilor ar trebui să facă mai multă politică și să se ocupe mai mult de propuneri de politici și de punerea unei presiuni asupra administrației publice responsabile de elaborarea și implementarea de politici publice cu componentă de combatere a rasismului.

21. Media speranței de viață la romi este cu 10-15 ani mai mică decât în rândurile majoritarilor, ei neavând acces la serviciile medicale, locuind și muncind în condiții care le afectează sănătatea. Romii îmbătrânesc și decedază prematur din cauza greutăților pe care le întâmpină în viață.

22. Chiar dacă există strategii și legi care prevăd nevoia asigurării de locuințe și servicii adecvate tuturor persoanelor aparținând unor grupuri vulnerabile sau comunități marginalizate, inclusiv persoanelor de etnie romă, autoritățile administrației publice locale nu sunt monitorizate din acest punct de vedere, iar dacă sunt monitorizate, ele nu sunt sancționate dacă nu își respectă obligațiile în acest sens. Funcționarii de la diverse nivele și din diverse departamente își plasează responsabilitățile de la unii la alții. Astfel, chiar dacă se implementează proiecte pentru romi din fonduri europene, în comunitățile rome nu se vede o îmbunătățire reală a vieții pentru că statul și administrația locală nu au politici publice care să asigure acest lucru.

23. Perioada transformărilor economice de după 1990 a generat, în opinia majorității romilor intervievați, o deteriorare considerabilă a relațiilor inter-etnice. Mulți dintre ei relatează că au fost confrunțați cu forme ale rasismului, care în perioada socialismului de stat au fost extrem de rar întâlnite. Această înrăutățire a relațiilor a contribuit semnificativ la marginalizarea socială și economică a romilor.

24. Rasismul instituțiilor publice creează, pentru romi, locuințe sau zone de locuire de slabă calitate, amplasate în medii toxice, stigmatizate și inferiorizate, care pun în pericol sănătatea oamenilor și denigrează demnitatea lor umană.

25. Rasismul din mediul de afaceri creează locuri de muncă caracterizate de condiții grele de lucru, care pun în pericol sănătatea oamenilor și care sunt slab plătite, astfel încât nu asigură venituri din care oamenii să își poată satisface nevoile legate de locuire, alimentație, îngrijire.

26. Romii din Baia Mare nu au organizații politice care să îi reprezinte, există prea puține organizații neguvernamentale și ele au devenit furnizoare de servicii de subzistență. Nu sunt inițiative activiste în oraș, rome sau ne-rome, care să pună presiune pe primărie și să pună problemele locuirii și muncii romilor, precum și problema rasismului pe agenda publică sau pe agendele politice ale partidelor.

27. Unii lideri romi se îndepărtează de comunități și fac alianțe cu primăria împotriva co-etnicilor lor.

28. Sărăcia unor familii rome poate să fie atât de acută și adâncă, încât ele nu își pot procura resursele financiare necesare pentru a pleca la muncă în străinătate. Deci pentru ei, migrația transnațională nu este nici măcar o potențială soluție la sărăcia de acasă.

29. Cu toate că, proporțional, nivelurile de migrație pentru muncă în străinătate ale romilor sunt similare cu cele ale majoritarilor din Baia Mare, aceasta a produs mai puține beneficii pentru romi, în special pentru că circumstanțele generale ale vieții acestora sunt mult mai precare.

30. Remitențele financiare sunt mult mai puțin semnificative decât în cazul ne-romilor, iar cea mai mare parte este utilizată pentru întreținerea vieții de zi cu zi, completând, în cadrul familiilor, veniturile insuficiente obținute inclusiv de către cei ce lucrează constant la Aramis, Drusal, Italsofa, sau alte firme.

31. În continuare există situații în care romii pleacă către destinații și locuri de muncă neclare din străinătate; ajung să lucreze fără contract sau la negru și sunt exploatați de intermediari; munca nu este plătită la timp sau nu este plătită complet, iar muncile prestate pot fi înjositoare sau degradante.

32. Migrația transnațională a romilor duce la dezrădăcinare, în timp ce nici nu rezultă într-o îmbunătățire considerabilă a condițiilor de trai de acasă. Acest lucru este valabil mai ales în cazul romilor de la oraș. Romii din sate, având o casă și un teren, au o bază pe care să își îmbunătățească condițiile mai departe, din munca în străinătate.

33. Migrația temporară în țările occidentale este percepută de romi ca o experiență pozitivă în termeni de muncă, câștiguri, relații cu angajatori și relații cu populația locală. Această percepție dă seama în mod indirect de situația tensionată, de marginalizare și discriminare, cu care romii din Baia Mare se întâlnesc uneori în viața lor cotidiană acasă.

B. Câteva chestiuni generale ce trebuie să fie conștientizate în procesul de elaborare a politicilor publice pentru romi

1. Este nevoie de definirea clară a ceea ce înseamnă segregare versus asigurarea unor condiții socio-economice adecvate în care romii își pot trăi viața în comunitățile lor fără să își nege identitatea etno-culturală:

▷ Segregarea este un proces socio-economic și cultural prin care în mod simultan se întâmplă următoarele:

- Persoanele de etnie romă sunt împinse și menținute fără voia lor în zone rezidențiale, școli, locuri de muncă, unități sanitare, etc., unde marea majoritate a oamenilor sunt de etnie romă.
- În aceste zone condițiile de locuire, învățare, muncă, îngrijire sunt de calitate slabă.
- Aceste zone sunt inferiorizate și stigmatizate, chiar și rasializate din moment ce se vehiculează despre ele că sunt așa cum sunt deoarece sunt populate de romi, fiind exprimarea presupuselor caracteristici culturale sau biologice ale romilor.

▷ Dreptul romilor de a-și trăi viața în comunitățile proprii, implică recunoașterea mai multor aspecte, precum:

- Datorită experiențelor de umilire, exploatare, deposedare, sau discriminare, persoanele rome pot avea o teamă de a trăi printre majoritari, preferând să beneficieze de siguranța comunităților lor, unde nu sunt stigmatizați pentru că sunt romi.

- Familiile extinse de romi sunt importante în viața indivizilor datorită întraajutorării și protecției reciproce pe care le asigură.

- Meșteșugurile tradiționale ale romilor, care se învățau în comunități, ar fi putut să fie recunoscute și integrate în economia societății majoritare.

- Dorința de autonomie a romilor nu înseamnă că ei vor să se sustragă de la obligațiile lor cetățenești.

- Condițiile de locuire și de mediu se pot îmbunătăți acolo unde comunitățile rome sunt stabilite de decenii sau sute de ani, aducându-le aproape serviciile necesare vieții.

- Sub masca desegregării, societatea majoritară poate să urmărească împrăștierea persoanelor de etnie romă prin localitate sau chiar și dincolo de ea, distrugând relațiile comunitare și rețelele de întraajutorare. Dacă desegregarea duce la asimilare, atunci ea rezultă în negarea identității rome și neasumarea identității, de exemplu la recensăminte.

2. Rasismul împotriva romilor trebuie abordat împreună cu nevoia de a asigura condiții socio-economice care îi capacitează pe romi să poată să facă uz de drepturile social-economice, politice și culturale asigurate prin lege, pentru că:

▷ Rasismul instituțional îi împinge pe romii cei mai săraci în zone și locuințe unde sunt controlați și stigmatizați, fiind gestionați prin altfel de reguli și norme decât restul populației, fapt care îi precarizează și destabilizează și economic și emoțional, și îi deposedează de demnitatea lor umană.

▷ Rasismul creează situații aparte de exploatare a romilor la locurile de muncă. Rasismul are rădăcini economice, economia având nevoie de exploatarea muncii rasializate a romilor.

▷ Rasismul societății majoritare îi inferiorizează și stigmatizează pe romi, astfel încât persoanele de etnie romă își ascund sau neagă identitatea etno-culturală atunci când reușesc să se afirme din punct de vedere socio-economic.

▷ Rasismul este obstacol în accesul la educație școlară, îngrijire medicală și alte servicii sociale de calitate.

▷ Rasismul justifică exploatarea și deposedarea romilor.

▷ Fără prosperitatea economică a romilor, rasismul împotriva lor va continua să existe.

C. Recomandări punctuale pentru soluționarea unora dintre problemele identificate

▷ Programele de intervenție în comunitățile rome ar trebui să îmbine măsurile urgente pentru protecția sănătății și vieții oamenilor, cu măsuri pe durată medie (servicii medicale, școlare, calificări profesionale, îmbunătățirea condițiilor de locuire) și cu cele pe termen lung, care să asigure locuințe adecvate și locuri de muncă bine plătite pentru toți.

▷ Programele de intervenție trebuie să abordeze multitudinea problemelor cu care se confruntă persoanele din comunitățile rome marginalizate, astfel încât măsurile să fie gândite intersecțional dar și adaptate în funcție de genul, vârsta, ocupația, starea de sănătate, statutul de locatar și alte caracteristici ale fiecăreia.

▷ Principiul *locuirea înainte de toate* (housing first) ar trebui adoptat în cazul tuturor persoanelor fără adăpost, persoanelor care locuiesc în condiții inadecvate și care se confruntă și cu o serie de alte probleme (medicale, ocupaționale sau de altă natură): conform acestui principiu, în primul rând, și ca o măsură generală, tuturor ar trebui să le fie asigurate locuințe adecvate, urmând ca toate persoanele/familiiile să beneficieze apoi de servicii de diverse feluri în funcție de nevoile lor și până când este nevoie de ele.

▷ Măsurile de locuire trebuie identificate în funcție de nevoile oamenilor, fiind adaptate la situațiile lor particulare, de exemplu:

- În multe cazuri, soluția pentru romii din așezări informale pot fi de relocare în locuințe sociale (acolo unde este nevoie, fiindu-le oferite și servicii de asistență pentru o perioadă de acomodare).

- În alte cazuri, când mijloacele lor de subsistență nu sunt compatibile cu apartamentele de bloc, soluțiile trebuie căutate în alte direcții, de exemplu:

» Persoanele/famițiile trebuie informate că pe baza prevederilor privind uzucapiunea (pre-scriptia achizitivă) scurtă de 10-20 de ani, ele fiind în posesiunea terenului unde și-au construit o locuință (informală) pe o perioadă mai lungă de 10 ani, pot dobândi proprietatea asupra terenului.

» În cazul în care se clarifică proprietatea asupra terenului, și acesta poate să treacă legal în posesia locuitorilor din așezarea informală (prin chirie sau concesiune, sau în proprietate), oamenii ar trebui să poată să aleagă opțiunea legalizării locuirii în zonele respective.

▷ Persoanele care locuiesc în așezările informale trebuie implicate în comisiile de la CJ și CL stabilite pentru identificarea soluțiilor la așezări informale, pentru a fi consultate direct, dar și informate din timp despre planurile primăriei cu privire la aceste zone.

▷ Planurile de relocare trebuie să evite reproducerea situațiilor curente ale așezărilor informale, care sunt situații de segregare în sensul lipsei infrastructurii de utilități, drumuri și acces la resursele orașului, precum și stigmatizare și rasializare, dar și nesiguranță și amenințări.

▷ Este nevoie de evaluarea efectelor separării blocurilor de locuințe sociale de pe străzile Horea, Luminiișului și Grănicerilor de restul stocului de locuințe publice.

▷ Dacă se mențin separate, separarea blocurilor de locuințe sociale ar trebui să se facă pentru ca primăria să își respecte obligațiile față de grupurile vulnerabile, persoanele cu dizabilități, romii aparținând comunităților defavorizate și marginalizate, conform legislației sociale și anti-discriminare, evitând să le pună în competiție cu alți solicitanți de locuințe sociale (pe baza legii locuinței). În acest caz, chiriașii blocurilor de locuințe sociale ar trebui să beneficieze de servicii sociale, medicale, educaționale conexe, dar și de protecție față de evacuări (explicite sau mascate), sau de măsuri de prevenire a evacuărilor sau de ne-reînnoire a contractelor de închiriere. Trebuie evitate discursurile și practicile prin care aceste blocuri și chiriașii lor sunt stigmatizați și criminalizați.

▷ Dacă se mențin separate, blocurile de locuințe sociale ar trebui să funcționeze ca adevărate instrumente ale incluziunii sociale și nu ca mijloace de control prin care, pe deasupra, se accentuează rasializarea romilor și săracilor, dar și a locuințelor sociale în sine.

▷ Este nevoie de creșterea stocului de locuințe sociale publice, cu o accesibilitate efectivă după depunerea solicitărilor (cel mult doi ani de la depunerea primei cereri), și distribuirea locuințelor fără discriminare de clasă și/sau etnică.

▷ Amenzile date de primărie oamenilor care locuiesc în zonele marginalizate ale orașului să poate să fie achitate prin munci în favoarea comunității (pe care oamenii să le poată face și în comunitățile proprii) și ele nicidecum nu ar trebui să fie obstacole în accesarea serviciilor sociale.

▷ Salariile locale să fie mai mari, să permită angajaților să își îmbunătățească condițiile de locuire și să facă poziția de salariat mai atractivă.

▷ Autoritățile locale, împreună cu firmele în care lucrează un număr mare de romi, să susțină stabilizarea angajărilor prin diverse programe.

▷ Asigurarea pentru toți cei care migrează din România pentru muncă, printre ele și persoane rome, a unor contracte transparente, care garantează siguranța la locurile de muncă și salarii adecvate, cu deosebită atenție față de cei care fac munci sezoniere, au poziții de precaritate și nu cunosc limba oficială a statului unde lucrează temporar.

- ▷ Este nevoie de diversificarea și recunoașterea legală a resurselor din care oamenii pot să trăiască, printre ele munci sezoniere, meșteșuguri tradiționale și altele.
- ▷ Portretizarea romilor în presă trebuie să evite clișeele generalizatoare, stigmatizarea și rasializarea acestora, astfel încât mass media să contribuie la eliminarea urii și violenței împotriva romilor și nu la reproducerea acestora.

Autori și autoare:

Vladimir Bardai, Asociația „Young Roma Maramureș”
Claudia Costea, Asociația „Pirita Children”
Neda Deneva, Precwork
Hestia Delibas, Precwork
László Fosztó, ISPMN
Carmen Gheorghe, E-Romnja
Eugen Ghiță, Roma Just
Linda Greta Zsiga, Asociația Comunitară a Romilor de pe Coastei
Sorin Gog, Precwork
Valer Hoca, Biroul Județean pentru Romi – Instituției Prefectului Județul Cluj
Norbert Iuonaș, Asociația Uniunea Civică a Tinerilor Romi din România
Manuel Mireanu, Precwork
Raluca Perneș, Precwork
Augustin Răducănu, avocat membru al Baroului Dâmbovița
Loredana Rozalia Mihaly, Inspector-Expert pentru romi în cadrul Direcției de Asistență Socială Baia Mare
Gabriel Troc, Precwork
Enikő Vincze, Precwork
George Iulian Zamfir, Precwork

II.
**MODELUL DE CREȘTERE ECONOMICĂ DIN BAIA MARE:
CĂ MERGE ȘI CE NU?**

Modelul de creștere economică din Baia Mare: Ce merge și ce nu

Cornel Ban și Zoltán Mihály

30.06.2023

A. Situația actuală pe scurt

Baia Mare a reușit să oprească tăvălugul dezindustrializării avansate și să se poziționeze robust în economia de exporturi industriale a României datorită investițiilor străine, dar și autohtone. Orașul ocupă în acest sens o nișă importantă pe industria mobilei, prelucrarea lemnului și metalelor, dar și cu sectoare emergente cum ar fi industria mecanică legată de sectorul aeronautic. Distanța față de piețele vestice într-o țară cu infrastructură deficitară a contat, dar nu explică totul (a se vedea dezindustrializarea masivă din Caraș-Severin și Hunedoara), lanțul causal mergând aici spre alianța de dezvoltare dintre autoritățile centrale, locale și capital, alianța care a adus ajutoare de stat și reglementări favorabile la nivel local.

Din păcate, însă, această specializare depinde de produse cu valoare adăugată mică spre medie, care lasă margini prea mici pentru a asigura creștere salarială consistentă. Literatura relevantă pe țările exportatoare, cu venit ridicat, ne spune că dincolo de factorii conjuncturali, exporturile industriale în economiile de export industrial cresc în special când se potențează legăturile comerciale cu partenerii externi, amplificarea specializării regionale, mărirea competitivității de cost, mai ales privind salariile, având o contribuție minoră². În economiile cu venit mediu-superior și dezvoltare industrială dependentă, ca România și vecinii săi, logica creșterii exporturilor este similară, inserarea în lanțurile globale și mai ales germane de valoare, având un aport determinant³. Alte studii, însă, arată că acolo unde specializarea industrială depinde excesiv de costul forței de muncă, iar aceasta nu este ajutată prin procese intense de educație și formare să facă salturi de productivitate, mai ales pe calea dobândirii de abilități relevante pentru ultimele tehnologii de producție, competitivitatea de cost poate atârna greu⁴.

Însă, aceiași autori arată că prin competitivitatea de cost nu trebuie să se înțeleagă salariul minim (standard de referință în majoritatea covârșitoare a sistemelor de salarizare a marilor jucători industriali din BM), acesta fiind deja extrem de competitiv în UE și mai având încă spațiu considerabil de a crește până s-ar ridica probleme legate de lipsa de moderare salarială.

Sugestia noastră este mobilizarea fondurilor europene, a sistemului de învățământ public și a strategiilor locale pentru adoptarea de politici sectoriale care să ducă industria băimăreană spre un avans tehnologic substanțial din care să se obțină creșteri de productivitate care să asigure salarii mai bune,

2 Danninger, Stephan, and Fred Joutz. "What explains Germany's rebounding export market share?" *CESifo Economic Studies* 54.4 (2008): 681-714.

3 Nölke, Andreas, and Arjan Vliegthart. "Enlarging the varieties of capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe." *World politics* 61.4 (2009): 670-702

4 Adăscăliței, Dragoș, and Ștefan Guga. "Tensions in the periphery: Dependence and the trajectory of a low-cost productive model in the Central and Eastern European automotive industry." *European Urban and Regional Studies* 27.1 (2020): 18-34.

dar și supraviețuirea pe termen lung a unei industrii care este în final amenințată de competiția cu zone mai competitive la nivelul costurilor (Turcia), mai ales după ce costul energiei va rămâne probabil ridicat și reglementările europene de mediu se vor înăspri.

B. Cadrul european, național și regional

1. Inovare

Semestrul European a surprins în fiecare an necesitatea investițiilor în cercetare-dezvoltare industrială (CDI) la nivel regional, pentru a integra economiile regionale în logica competitivității globale. Mai concret însă, în cadrul POR, avem OP1 „O Europă mai inteligentă, prin promovarea unei transformări economice” și obiectivele specific relevante (i) Dezvoltarea capacităților de cercetare și inovare și adoptarea tehnologiilor avansate și (iii) Impulsionarea creșterii și competitivității IMM-urilor. Legat de acest lucru, la nivel național, Documentul de Politică Industrială a României arată clar că electromobilitatea trebuie să fie o prioritate atunci când vorbește de „lansarea unei inițiative majore privind automobilele ecologice europene, care vor contribui la promovarea noilor tehnologii, inclusiv a autovehiculelor electrice și hibride, printr-o combinație de măsuri de sprijin, care cuprind cercetarea, stabilirea unor standarde comune și dezvoltarea infrastructurii necesare” (p. 34)⁵.

De asemenea, Strategia ADR NV pe POR identifică două mari probleme care trebuie atacate cu finanțările pe noul POR:

▷ “Lipsa acută a finanțării domeniul CDI și a resurselor umane, precum și rezultatele slabe ale colaborării dintre mediul de afaceri și cel de cercetare, inclusiv în ceea ce privește inadecvarea infrastructurii de transfer tehnologic. Rezultatele activității de cercetare sunt modeste și nu sunt valorificate economic, atât din cauza infrastructurii insuficient dezvoltate, cât și a fragmentării lanțului de inovare la nivel regional (...) legăturile din sistemul de cercetare, academic și mediul de afaceri nu sunt consolidate, iar rezultatele activității de cercetare sunt afectate negativ, doar o mică parte a acestora reușind să fie comercializate;

▷ În cazul IMM-urilor, prevalența activităților cu intensitate tehnologică scăzută și slab intensive în cunoaștere, care determină riscuri ridicate în ceea ce privește reziliența și capacitatea de adaptare pe termen mediu și lung. Acestea sunt accentuate de accesul dificil la resurse, în special forță de muncă, care îngreunează eforturile de creștere a competitivității și valorificare a potențialului existent. Lipsa de resurse împiedică accesul la noi tehnologii. Totodată, lanțurile de valoare sunt insuficient consolidate, fiind necesară creșterea numărului de verigi în economia națională, susținerea dezvoltării de cluster inovative cu rol integrator și de stimulare a inovării bazată pe cerere (business driven innovation), prin canalizarea investițiilor către sectoare cu intensitate tehnologică ridicată” (pagina 11).

POR 2021-2027 susține „crearea și dezvoltarea infrastructurilor de inovare și transfer tehnologic (ITT) în scopul comercializării rezultatelor cercetării-dezvoltării (teste, prototipare etc.), inclusiv

⁵ <http://www.economie.gov.ro/images/politici-industriale/SIPOCA7/Document%20de%20Politica%20Industri-ala%20a%20Romaniei.pdf>

dezvoltarea unor noi tipuri de infrastructuri care facilitează transferul tehnologic (de exemplu demo-lab, living lab, fab lab, makers-space etc.) și a serviciilor aferente” precum și „trecerea de la concept până la produs, dezvoltarea unui prototip minim viabil (MVP).”

Este nevoie de investiții în business intelligence. În acest sens, POR 2021-2027 susține „Dezvoltare de infrastructuri (fizice și digitale) care facilitează interacțiunea între CDI și mediul de afaceri în scopul transferului tehnologic” și „Dezvoltarea unor noi tipuri de servicii de transfer tehnologic corelate cu nevoile mediului de afaceri, inclusiv consultanță în afaceri”, dar și „sprijin financiar pentru trecerea de la stadiul de start-up cu potențial mare de creștere la scale-up” și „Investiții pentru implementarea unui rezultat al cercetării – inovării în parteneriat între IMM-uri și ITT.”

În plus, ADR-NV spune în Strategia de Specializare Inteligentă a Regiunii Nord-Vest 2021-2027 că „urmărește creșterea numărului de întreprinderi inovative inclusiv prin asigurarea accesului la tehnologii noi, alinierea la standardele Industriei 4.0 și standardele economiei sustenabile, respectiv mobilizarea capitalului privat și dezvoltarea resurselor umane” (pagina 11). Pe această cale, ADR remarcă faptul că tranziția spre Industria 4.0 se poate face inclusiv pe zone unde există o specializare la export, cele mai mari valori ale exporturilor din regiune fiind înregistrate în special pe profilul mașini, aparate și echipamente electrice” (p. 27).⁶

Dar care sunt tipurile de activități concrete care, în viziunea ADR NV, sunt șanse să fie finanțate prioritar pe POR 2021-2027 pentru un oraș ca Baia Mare?

- ▷ Dezvoltarea structurilor CDI în folosul întreprinderilor din sectoarele de specializare inteligentă;
- ▷ Activități de cercetare-inovare atât pentru organizații de cercetare cât și pentru întreprinderi realizate prin cooperare intra-regională în domeniile identificate de Strategia de Specializare Inteligentă Nord-Vest denumită RIS3 (informare, promovare, parteneriate și proiecte promovate de acestea);⁷
- ▷ Activități de cercetare industrială și/sau dezvoltare experimentală, derulate individual sau în colaborare;
 - ▷ Activități CDI în întreprinderi, aferente specializării inteligente la nivel regional (abordare pe lanțul valoric al inovării – activități CDI, valorizare produse/servicii);
 - ▷ Activități de cercetare și inovare în centre publice de cercetare, de învățământ superior și de competență, inclusiv colaborarea în rețea;
 - ▷ Activități de inovare, inclusiv inovare de proces și organizațională, destinate IMM-urilor;
 - ▷ Sprijinirea transferului tehnologic;
 - ▷ Crearea și dezvoltarea infrastructurilor de inovare și transfer tehnologic (ITT) în scopul comercializării rezultatelor cercetării-dezvoltării (teste, prototipare, etc.), inclusiv dezvoltarea unor noi tipuri de infrastructuri care facilitează transferul tehnologic (de ex. demo-lab, living lab, fab lab, makers-space etc.) și a serviciilor aferente;
 - ▷ Dezvoltare de infrastructuri (fizice și digitale) care facilitează interacțiunea între CDI și mediul de afaceri în scopul transferului tehnologic;

6 <https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/10/RIS3NV-2021-2027-versiunea-septembrie-2021-1.pdf>

7 <https://www.adrnorddest.ro/ce-oferim/specializare-inteligenta/>

La acestea se adaugă:

- ▷ Sprijin acordat pentru desfășurarea serviciilor de transfer tehnologic
- ▷ Dezvoltarea unor noi tipuri de servicii de transfer tehnologic corelate cu nevoile mediului de afaceri, inclusiv consultanță specializată în afaceri;
- ▷ Investiții pentru implementarea unui rezultat al cercetării – inovării în parteneriat între IMM-uri și ITT;
- ▷ Sprijinirea ecosistemului de inovare. Sunt avute în vedere intervenții pentru susținerea secțiilor economice prioritare la nivel regional, conform RIS3 2021-2027, cum ar fi: sprijin pentru trecerea de la concept până la produs, dezvoltarea unui prototip minim viabil (MVP); sprijin pentru trecerea de la stadiul de start-up cu potențial mare de creștere la scale-up;
- ▷ Dezvoltarea și susținerea activității unor structuri colaborative de management al inovării, pepinieră de inițiative colaborative între CDI și întreprinderi, de tipul Rețele/Observatoare, Consorții regionale de inovare/Huburi de inovare/DIH/Centre de resurse/clustere.

De aici decurg următoarele sugestii pentru Baia Mare⁸: punerea în aplicare a strategiilor de specializare inteligentă ale ADR NV pe calea unor clustere dinamizate de hub-uri multifuncționale, dar cu specializări definite, care construiesc specializare inteligentă pe potențialul real-existent în sectorul privat și public. Conform ADR NV, aceasta înseamnă „politici și strategii, incluzând politica de inovare, politica de dezvoltare regională, politica pentru IMM-uri și antreprenoriat, politica socială, internaționalizarea și promovarea exporturilor, strategiile de specializare inteligentă, atragerea de investiții autohtone și străine, cooperarea transfrontalieră.” Insistăm aici pe politica socială și politica de inovare, ambele extrem de neglijate până acum.

2. Muncă

Ștefan Guga arată în al său studiu concludent pe această temă (și remarcile sunt relevante în județul care are printre cele mai mici salarii nete din țară și o pondere mare de persoane pe salariul minim sau puțin peste) că rămâne încă mult spațiu legat de salarizare mai mare. Cea mai importantă cifră este cea care arată cu cât ar trebui să crească remunerarea orară a muncii în România (care este peste media județului), fără nicio creștere a productivității, pentru a ajunge la același nivel al productivității ajustate la salarii. Luând ca referință țările din jur, unde nivelele de impozitare reală sunt în medie mai mari pentru firme, vedem că remunerarea orară a muncii în țară ar trebui să crească cu 28% pentru a pune probleme de competitivitate de cost în raport cu Ungaria, 31% față de Polonia și 18% față de... Bulgaria. Concluzia lui Guga este că:

„Nu există nicio dovadă empirică pentru a susține ipoteza scăderii competitivității economiei României ca urmare a creșterii salariului minim. Dimpotrivă, investițiile și exporturile au înregistrat evoluții pozitive, atât la nivel național, cât și la nivel sectorial. Ideea că creșterile salariului minim afectează negativ competitivitatea, pleacă de la asumția că economia României exportă bunuri și servicii ieftine și de com-

8 <http://www.economie.gov.ro/images/politici-industriale/SIPOCA7/Document%20de%20Politica%20Industri-ala%20a%20Romaniei.pdf>

plexitate redusă și că acest statut trebuie conservat cu orice preț. Această asumptie este în contradicție cu obiectivul unei dezvoltări socio-economice sustenabile. Dacă privim competitivitatea din perspectiva pieței muncii, observăm că salariul minim (și salariile în general) din România este cât se poate de ne-competitiv, consecința cea mai importantă fiind emigrarea în masă a forței de muncă. Din acest punct de vedere, România chiar a pierdut teren în ultimii ani, creșterile salariului minim fiind inferioare celor din alte state europene, asta deși salariul minim este deja semnificativ mai mic în România. Mai mult, salariul minim a pierdut teren în fața salariului median și a salariului mediu.” (p. 37).

Salariile sunt prea scăzute în raport cu cât de productivi sunt salariații băimăreni. Spațiul de manevră pentru analiza relației dintre productivitate și salarii susține creșterea salariilor în industrie, mai ales că salariații cu salarii mici au putere de negociere scăzută și “piața” nu stabilește de una singură niveluri salariale juste. Creșterile salariale pot de fapt să servească drept imbold pentru creșterea productivității, în contextul în care foarte multe firme din oraș au dovedit că nu sunt interesate de bunăvoie să facă investiții și să-și dezvolte strategiile în vederea creșterii productivității. „Miza nu este menținerea salariilor băimărene la un nivel scăzut pentru că productivitatea este scăzută, ci creșterea productivității pentru a asigura salarii adecvate. Acest lucru se pierde din vedere, inclusiv atunci când se deplânge declinul unor sectoare de activitate care, din punct de vedere obiectiv, nu pot asigura decât salarii mici și condiții de muncă proaste” (p. 35)⁹.

Să-și îndrepte, deci, autoritățile și stakeholderii atenția spre moderație salarială pentru a crește exporturile, mai ales când angajații au arătat că pot oricând ieși din piața muncii locale pentru a emigra sezonier sau permanent? Realitatea este că nu există dovezi empirice că creșterile de salarii (și așa foarte mici) pun în pericol competitivitatea de export, mai ales că zonele cu salarii mult mai mari din România nu au înregistrat această plafonare a salariilor industriale. Astfel, prin comparație cu celelalte județe din țară, în anul 2019, Maramureș a fost pe poziția codașă (31), doar peste Sălaj în regiune.

Maramureș stă prost la cercetare-dezvoltare, ceea ce este de rău augur pe viitor, precum arată sumarizarea de cheltuieli din tabelul de mai jos:

2009				
	Curente	De capital	Total	Raport
Bihor	4.937	1.019	5.956	0,171
Bistrița-Năsăud	11.667	257	11.924	0,022
Cluj	150.962	19.204	170.166	0,113
Maramureș	4.722	351	5.073	0,069
Sălaj	243	11	254	0,043
Satu Mare	883	-	883	-

2014				
	Curente	De capital	Total	Raport
Bihor	6.038	3.207	9.245	0,347
Bistrița-Năsăud	11.410	2.596	14.006	0,185
Cluj	138.032	32.713	170.745	0,192
Maramureș	1.346	-	1.346	-
Sălaj	7.673	-	7.673	-
Satu Mare	1.021	20	1.041	0,019
2019				
Bihor	5.752	1.091	6.843	0,159
Bistrița-Năsăud	4.151	554	4.705	0,118
Cluj	194.004	19.460	213.464	0,091
Maramureș	1.598	2	1.600	0,001
Sălaj	2.059	77	2.136	0,036
Satu Mare	1.358	112	1.470	0,076

Cheltuieli de cercetare-dezvoltare ca % din PIC

3. Tehnologie

ADR NV notează în Strategia de Specializare Inteligentă că în Strategia Națională pentru Inovare și Transfer Tehnologic (ReNITT) cu ale sale centre de transfer tehnologic (CTT), centre de informare tehnologică (CIT), incubatoare tehnologice și de afaceri (ITA), oficii de legătură cu industria (OLI) și parcurile științifice și tehnologice (PST), în mai 2020, 7 din cele 37 de entități acreditate național sunt din Regiunea Nord-Vest (4 CTT, 2 CIT, 1 OLI), la care se adaugă încă un centru de transfer tehnologic cu autorizare provizorie, obținută în luna mai 2020. Dintre acestea, trei entități (2 CTT și 1 CIT) se regăsesc la universități în Cluj-Napoca (Universitatea Tehnică), Oradea și Baia Mare, două la institute de cercetare în Cluj-Napoca (2 CTT). Din păcate, Baia Mare nu performează strălucit la acest capitol.

În baza analizei făcute în teren de noi și de ADR NV, sursele slăbiciunii județului, la nivel de CDI, țin de lipsa unei universități tehnice de dimensiuni apreciabile, o colaborare slabă dintre mediul de afaceri și cel de cercetare, puține entități de inovare și transfer tehnologic (EITT) acreditate și autorizate provizoriu, lanțul de inovare este fragmentat, neexistând suficiente structuri și mecanisme funcționale de legătură. Resursele umane din sistemul de CDI sunt insuficiente, iar potențialul de a atrage resurse umane calificate în sis-

tem rămâne redus în absența unui hub de inovație. O parte din marile firme (mai ales din dinamicul sector forestier și de prelucrare a lemnului) operează în zona activităților cu valoare adăugată scăzută, slab intensive în tehnologie sau cunoaștere. În ciuda programelor europene derulate pe diverse căi, capacitatea lor de adaptare la tranziția verde rămâne extrem de slabă.

Așa cum reiese din secțiunea următoare, această slăbiciune este potențată de riscul unei forțe de muncă industriale, care are șanse să fie tot mai deprofesionalizată în lipsa unor reforme imediate, în stare să dea județului un sistem de învățământ. În acest fel, se poate asigura industriei bătănie o masă critică de muncitori, bine pregătiți să facă față provocărilor tehnice complexe ale tranziției verzi, digitalizării și presiunii de a merge spre exporturi mai complexe din punct de vedere valoric.

Urgența unei schimbări de curs se impune mai mult ca niciodată. Există un ecart imens între Regiunea NV și regiuni de benchmarking din Polonia sau Ungaria când vine vorba de cheltuielile pe CDI ajustate la numărul de locuitori. Pe datele furnizate de ADR NV, Regiunile Pomorskie (129,2 euro per locuitor) și Dolnośląskie (124,4 euro per locuitor) din Polonia și regiunea Dél-Alföld (98,3 euro per locuitor) din Ungaria, alocând sume semnificativ mai mari activităților de cercetare în comparație cu Regiunea Nord-Vest (21,1 euro per locuitor)! Această analiză este deosebit de relevantă pentru sectorul IMM bătănie, actualmente extrem de puțin implicat în activități CDI. Soluția este concentrarea politicilor industriale spre zona inovației în cluster, pe calea unor hub-uri industriale în zonele în care există puncte forte (auto, construcții de mașini, economie circulară în cadrul industriei chimice, prelucrarea lemnului). Ideea de a dinamiza astfel IMM-urile este susținută explicit în Strategia de Specializare Inteligentă a ADR NV: “De un deosebit interes este promovarea rolului clusterelor ca integrator ai IMM-urilor românești în lanțuri de valoare globale, prin susținerea de investiții inteligente în scopul creșterii numărului de verigi la nivel național.”¹⁰

C. Cum poate fi stimulată industria județului să urce pe scara complexității și valorii adăugate?

Istoria politicilor industriale naționale¹¹ și subnaționale¹² în lume ne arată că în afara centrelor universitare mari, dotate cu activități financiare complexe legate de inovare (mai ales venture capital), efectele de aglomerare care pot crea cluster de specializare bazată pe inovare beneficiază extensiv de definirea strategică a unui număr redus de direcții de dezvoltare¹³. Analiza noastră și a ADR NV identifică sec-

10 P 42 la <http://www.economie.gov.ro/images/politici-industriale/SIPOCA7/Document%20de%20Politica%20-Industrial%20a%20Romaniei.pdf>

11 Rodrik, D. (2008). 4. Industrial Policy for the Twenty-first Century (pp. 99-152). Princeton University Press.

12 Kinnunen, Tuomo, et al. “Drive for intelligence: transformative factors in smart city development.” 2015 IEEE First International Smart Cities Conference (ISC2). IEEE, 2015. Howard, Thomas J., Elies A. Dekoninck, and Steve J. Culley. “The use of creative stimuli at early stages of industrial product innovation.” *Research in Engineering design* 21.4 (2010): 263-274.

13 Mazzucato, Mariana. “The green entrepreneurial state.” *The politics of green transformations*. Routledge, 2015. 152-170. Mazzucato, Mariana. “A mission-oriented approach to building the entrepreneurial state.” *Innovate UK* (2014). Dosi, Giovanni, et al. *The Entrepreneurial State at Work: an Agent Based Exploration*. IslGrowth Working Paper 41, 2018. Wade, Robert. “After the Crisis: industrial policy and the developmental state in low-income countries.” *Global Policy* 1.2 (2010): 150-161.

torul industriei mobilei, prelucrării lemnului și electrice, cu emergenta industrie chimică, drept zone de specializare regională ale județului.

În același timp, aceeași analiză arată că, deși există un anumit potențial de CDI, el rămâne cantonat la nivel de firmă, nefiind expus la efectele de sinergie specifice clusterelor, mai ales ale celor care activează în jurul unui centru-parteneriat/hub de inovație. Pentru a se crea aceste efecte, este nevoie de mai mult decât birouri de co-working, diferite hub-uri de afaceri, acceleratoare precum Hub (Cluj), Cluj Cowork (Cluj), thatdevspace (Cluj), Chaos Cowork (Cluj), Zain Studio (Cluj), Coworking Oradea (Bihor). Este nevoie de o operațiune mai mare, pe modelul dezvoltat în Europa de Vest, SUA, Israel și țările asiatice, unde se formează un parteneriat ancorat fizic într-un complex de clădiri în care IMM-urile roiesc în jurul unei universități tehnice¹⁴ și a câtorva jucători mari în industria locală¹⁵.

1. Asigurarea joncțiunii dintre industria IT clujeană (extrem de relevantă pentru electromobilitate, mai ales pe calea specializării sale în robotica digitală) și industria mobilei, electrice și chimice băimărene în sensul inovării de produse și procese relevante decarbonizării.

2. Intermediere între firmele specializate și mediul învățământului tehnic universitar.

Firmele membre din cluster, precum și IMM-urile care li se pot alătura, nu știu de multe ori ce capacitate de cercetare concretă există în universitățile tehnice românești sau străine. Cluster-ul poate umple acest gol, promovând nevoile de cercetare-dezvoltare ale acestor firme în universități și oferind în acest sens granturi de cercetare, organizând târguri de muncă pentru absolvenți sau finanțând lucrări de doctorat atașate direct de proiecte de cercetare din cluster. Ulterior, odată ce cluster-ul își formează propria rețea de doctoranzi și postdoctoranzi finanțați de el, se pot forma parteneriate cu universitățile tehnice din România și din alte părți din Europa, pentru aplicații la granturi europene de cercetare pe tranziția verde. Dat fiind că procesul de solicitare a fondurilor de cercetare europene este anevoios și energofag, cluster-ul va avea personal dedicat pentru a monitoriza în mod constant momentele în care pot fi solicitate fonduri noi. În acest sens, POR 2021-2028 susține explicit „activități de cercetare și inovare în centre publice de cercetare, de învățământ superior și de competență, inclusiv colaborarea în rețea.”

3. Diplomație comercială de la distanță.

Multe IMM-uri relevante sau cu potențial pentru participarea în industria electromobilității nu au competențele de a obține comenzi internaționale. Cluster-ul le pune în legătură, le poate ajuta să acceseze aceste piețe, monitorizând postarea de comenzi de către firme străine, licitațiile publice etc.

4. Model de bune practici: AIC-Automotive Intelligence Center (Bilbao).

AIC este un cluster de inovare în industria auto, înființat în 2006 la inițiativa consiliului județean/pro-

14 Youtie, Jan, and Philip Shapira. "Building an innovation hub: A case study of the transformation of university roles in regional technological and economic development." *Research policy* 37.8 (2008): 1188-1204.

15 Åkerman, Magnus, et al. "Modularized assembly system: A digital innovation hub for the Swedish Smart Industry." *Manufacturing Letters* 15 (2018): 143-146.

vincial Bizkaia (Spania) împreună cu primăriile din Amorebieta-Etxano și Ermua, clusterul regiunii basce ACICAE și câteva firme de producție specializate în componente auto din zona respectivă (ZF Lemförder TVA, Pierburg, CIE Automotive, Amaya Telleria and Microdeco). Sub coordonarea consiliului județean, acești parteneri au înființat o platformă juridică care gestionează clusterul. Ideea de bază a fost să se atragă firme și centre de cercetare interesate în tehnologii de nișă, inovație tehnologică de la planșeu la dezvoltare comercială, care să vizeze produse și servicii tot mai complexe. Pentru a reuși, AIC s-a concentrat pe integrarea capacităților de inovare locale, regionale și internaționale, implementarea de proiecte independente dar complementare și asigurarea de servicii colective pentru firmele din cluster pe calea integrării capacităților lor de proiectare și de pregătire a personalului. Pe lângă aceste activități, AIC funcționează și ca accelerator de afaceri pentru IMM-urile din automotive din toată Spania, care aveau potențial de a intra pe nișe cu valoare adăugată mare, ideea fiind aceea de face din Bilbao un punct de atracție pentru ele. AIC are două clădiri. Clădirea centrală este una compusă preponderent din birouri, spații de socializare dedicate părții de cercetare și dezvoltare de noi afaceri și are 26.700 de metri pătrați. Celelalte două clădiri (de 10.000 și respectiv 800 mp) au săli de curs pentru activitățile de pregătire și conversie profesională și marele Automotive Intelligence Center, cu dotări de ultimă oră care permite firmelor să-și dezvolte activitățile de cercetare individual sau reunite cu ceilalți membri ai clusterului de cercetare. AIC este împărțit pe mai multe departamente:

▷ AIC SCOPE are personal care gestionează și compilează diverse surse de date, teme definite (platforme, proiecții de piață și producție, publicații de specialitate, reglementări în diferite piețe). Scopul este elaborarea de rapoarte de utilitate (ad hoc, de monitorizare, de poziționare) pentru parteneri interesați de captat inovație tehnologică și piețe noi. Pe lângă utilitatea directă pentru parteneri, aceste studii duc AIC la conferințele și atelierele industriei auto globale, ocazie de a ridica profilul global al AIC și de a promova firmele partenere.

▷ AIC ACADEMY este centrul de pregătire înființat să asigure aptitudinile și competențele de ultimă oră, cerute de industrie. AIC Academy predă peste 50 de cursuri pe an, organizează ateliere, conferințe și mai ales stagii de practică în firmele interesate. AIC Academy are un campus care ajută la formarea unui mediu bazat pe interacțiune, fără ierarhii rigide și unde se poate preda cu metodologii digitalizate și participative, adesea nefiind necesară prezența fizică. Cursurile sunt foarte aplicate, de genul „Metodologia rezolvării problemelor în industria auto”, „Gestiunea proiectelor în automotive”, „Standarde de calitate tehnică”, „Analiza sistemelor de măsurare” etc.¹⁶

▷ AIC INNOVATION este un accelerator de inovație tehnologică și este considerat „inima” AIC. El operează pentru membrii AIC sau, la comandă, pentru nemembri, pe bază de contract. Activitățile tipice sunt împărțite în: (a) cercetare-dezvoltare (de la identificarea unei cerințe la căutarea de parteneri care pot contribui cu competențe specifice, design, testare etc.); (b) inovare ecologică; (c) analiză de piață și afaceri (identificarea și studiul concurenței, studii de piață); (d) evaluarea producției de masă (identificarea furnizorilor potențiali, necesitățile financiare și de echipamente); (e) structurarea proceselor de producție (administrarea fabricii, recrutare de personal, proceduri administrative); (f) servicii de marketing auto.

▷ THE ELECTRIFICATION COMPETENCE CENTER unde sunt concentrate activitățile pe nișa sistemelor relevante ale priorității europene a electromobilității. Accentul cade pe șasiu, caroserie, platforma de mobilitate (motor, control motor), baterie, sisteme de răcire, dar mai ales pe elemente care țin de Industria 4.0: Big Data, Smart Cells, training pe sisteme ultradigitalizate, automatizări de producție, track and trace, real-time monitoring etc. În acest sens, personalul specializat elaborează rapoarte ad-hoc la comanda clientului, dar face și modelare virtuală și testare fizică.¹⁷

▷ ASF ADVANCED MANUFACTURING este un centru al AIC unde se furnizează servicii pe Industrie 4.0 Concret, firmele sunt asistate să dezvolte planuri strategice pentru tranziția la Industria 4.0 prin dosare de agilitate industrială, gestiunea digitalizată a lanțurilor de aprovizionare, cercetarea pe adâncime a proceselor de optimizare, pregătirea personalului specializat pe integrarea tehnologiilor Industrie 4.0 și interfața cu sectorul IT. Specializarea este pe extragere de date (data mining), monitorizarea echipamentelor de producție, gestiune și CTC digitalizate, interacțiunea om-mașină, robotică și noi metode de pregătire profesională relevantă acestor sarcini.¹⁸

▷ DEZVOLTARE VIRTUALĂ - The Virtual Development Center este o secție de proiectare, dezvoltare și validare a sistemelor din automobilul viitorului. Aici se navighează în spațiul virtual, de la modelări simple de componente în mișcare, controlul vibrațiilor și teste pe răspunsul la condiții realiste de drum, la simulări de tip driver-in-the-loop. Centrul are simulatoare de ultimă oră (six degrees-of-freedom motion system), platforme de testare, softuri modulare care controlează platformele de testare pentru a maximiza aproximarea realității.

▷ COWORKING - AIC are o zonă de co-working pentru start-up-uri, spin-off-uri și proiecte mici care vor să se dezvolte într-o notă extrem de interactivă. Ea beneficiază de o arhitectură deosebită și echipamente de ultimă oră pentru a atrage acești actori din toate părțile Spaniei și din afară. Acești actori au și șansa de a trage beneficii din interacțiunea cu firmele mari din AIC și ecosistemul generat de acesta (ateliere, conferințe, stagii, teste deschise).

Clusterelor sunt organizate de autoritățile locale (în est prin intermediul banilor europeni), companiile de specialitate (atât mari cât și IMM-uri) și universități care au motivații diverse în acest sens (a se vedea ultima secțiune). Inițiativa înființării lor aparține atât guvernelor naționale, cât și consiliilor regionale sau județene. Un ipotetic Baia Mare Sustainable Furniture Hub (BMFSH) ar trebui să aibă o platformă urbană (birouri, spațiu de ateliere, eventual integrată cu campusul UT), într-o locație de prestigiu, care să fie atractivă pentru specialiștii din centrele universitare și una periurbană, unde să fie spații de testare pentru diverse proiecte tehnice. Hub-ul va avea un secretariat alcătuit din specialiști cu realizări măsurabile pe (a) atras fonduri europene, (b) colaborare universități-industrie și (c) relații comerciale internaționale, în special monitorizări de licitații externe, târguri industriale, anunțuri de posibilități de parteneriat industrial.

Marele avantaj al hub-urilor de inovație este că acestea aduc în același spațiu de socializare (cantină, food court-ul, cafenea, parcul cluster-ului) proiectanții, doctoranzii și oamenii de strategie ai formelor din cluster, care altfel nu ar interacționa regulat unul cu altul. Toată literatura pe clusterelor arată ca aceste inter-

17 https://www.aicenter.eu/documents/aic_asf_2019.pdf

18 https://www.aicenter.eu/documents/aic_asf_2019.pdf

acțiuni sociale generează efecte pozitive pentru inovație tehnică interdisciplinară. Mai mult, cluster-urile acționează ca aplicanți (la costuri socializate pe cluster) pentru fonduri europene și drept consultanți pe împrumuturi la BEI (unde dobânda medie este de câteva ori mai mică decât la băncile din țară). Înainte de a intra în detalii este important să accentuăm următorul lucru: hub-urile de succes sunt cele care se bazează pe un interes explicit și intens din partea sectorului privat și a centrului universitar specializat.

D. Sinergii cu planificarea regională

1. Prioritatea 1 a Strategiei pe inovare a ADR NV „O regiune competitivă prin inovare, digitalizare și întreprinderi dinamice” în POR 2021-2027.

Buget total al ADR NV pe aceasta prioritate: – 284,251 milioane de euro. Obiectivul priorității: crearea de parcuri științifice și tehnologice – prin construcție, modernizare, extindere și dotare cu echipamente și software necesare –, care facilitează crearea de legături între mediul de afaceri și mediul academic, respectiv cooperarea între reprezentanții mediului de afaceri. Dezvoltarea unei palete de servicii care combină oferta de infrastructură (spațiu, echipamente) de cercetare cu servicii de sprijinire a mediului de afaceri, în scopul facilitării inovării, dezvoltarea resurselor umane în scopul furnizării serviciilor specifice și generarea (nu doar achiziționarea) de servicii specifice, inclusiv consultanță specializată în afaceri.

2. Prioritatea 2 a acestei strategii

Prin alinierea la standardele Industriei 4.0 și standardele economiei sustenabile, mobilizarea capitalului privat și dezvoltarea resurselor umane; sprijinirea lansării pe piață a unor produse (bunuri și servicii) noi, respectiv a comercializării acestora, servicii suport pentru mediul de afaceri: sprijinirea internaționalizării, matchmaking, încurajarea activităților de CDI în cadrul firmelor, promovarea achiziției de tehnologii noi, inclusiv pentru eficientizare energetică, utilizarea sustenabilă a resurselor, măsuri de eco-inovare și alinierea la principiile economiei circulare, mobilizarea capitalului privat pentru sprijinirea CDI; digitalizarea mediului de afaceri în domenii de specializare inteligentă; dezvoltarea resurselor umane în domenii de specializare inteligentă; sprijinirea întreprinderilor noi, inovatoare; creșterea cooperării între firmele din diferite sectoare, în special al firmelor din domenii de specializare inteligentă cu cele care pot avea un rol transversal, ca de exemplu sectorul TIC sau industrii culturale și creative, creșterea capacității de a utiliza instrumentele financiare și fondurile publice disponibile, cu accent pe cele din cadrul programului Horizon Europe, sprijinirea accesului la piețe europene și internaționale; utilizarea mai eficientă a instrumentelor financiare disponibile la nivel național și european de către mediul de afaceri, impulsivarea investițiilor private autohtone în start-up-uri și spin-off-uri, atragerea investițiilor străine directe în domenii de specializare inteligentă, promovarea utilizării tehnologiilor digitale de către întreprinderi în scopul creșterii vizibilității (pagini web, comercializare online), facilitarea utilizării tehnologiilor digitale în scopul creșterii productivității (linii de producție, automatizări, robotică) automatizare, robotică, inteligență artificială, industria 4.0, printare 3D, metode avansate de producție.

3. Prioritatea 6 „O regiune educată”

Partea de pregătire profesională care va fi integrată unui hub de cercetare industrial baimărean este integrabilă sub această prioritate. Buget regional de 138,284 milioane de euro. Elaborarea POR Nord-Vest 2021-2027 a urmărit **corelarea cu documentele de planificare existente la nivel regional** (Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, Strategia de Specializare Inteligentă Nord-Vest RIS3, Strategia Regională de Mobilitate Urbană și Orașe Inteligente 2021-2027). De asemenea, s-au urmat liniile strategice ale politicii de coeziune europene, acțiunile propuse prin POR Nord-Vest 2021-2027. Aici hub-ul menționat se încadrează la o parte din cele cinci obiective de politică (OP) ale Comisiei Europene:

▷ OP 1: **O Europă mai inteligentă și mai competitivă**, prin promovarea unei transformări econo-mice inovatoare și inteligente și a conectivității regionale TIC.

▷ OP2: **O Europă mai ecologică**, care realizează tranziția către o economie fără emisii de carbon și mai rezilientă, prin promovarea unei tranziții energetice curate și corecte, investiții verzi și albastre, economia circulară, atenuarea și adaptarea la schimbările climatice, prevenirea și gestionarea riscurilor și mobilitatea urbană durabilă.

Mai mult decât atât, mobila sustenabilă și electrificarea sunt domenii de nișă extrem de prioritare la nivelul UE și care vor juca un rol sistemic în tranziția verde, obiectiv strategic al UE și al marilor concernuri mondiale. Astfel, un hub de acest gen se integrează la Nișele Materiale Avansate, Micro și Nanotehnologii, prioritatea II.2 Tehnologii de producție avansate și Transformare digitală, prioritatea III.1 Tehnologia informației și comunicațiilor. În ultimele studii elaborate de DG Cercetare și Inovare a UE, se insistă pe tehnologii și robotică, esențiale pentru a îmbunătăți productivitatea în industria prelucrătoare.

Hub-ul s-ar mai încadra la prioritatea 1:

„Trepiedul” cercetare-dezvoltare-inovare adaptat nevoilor pieței prin dezvoltarea infrastructurii de cercetare și a resurselor umane implicate în activitatea de cercetare, cu accent pe promovarea cooperării între entități de cercetare-dezvoltare-inovare în scopul utilizării în comun a infrastructurilor de cercetare, asigurarea accesului cercetătorilor la cele mai noi informații privind dezvoltările tehnologice, orientarea către noi domenii de cercetare și promovarea cercetării multidisciplinare, sprijinirea adaptării și utilizării în activitatea de cercetare a tehnologiilor emergente, în special a tehnologiilor generice esențiale, dar și a tehnologiilor digitale și dezvoltarea resurselor umane implicate în activitatea de cercetare dezvoltare.

E. Sinergii cu clustere de specializare inteligentă existente în regiunea Nord-Vest

Inițiativa **Green ICT Development (GIVE)** este un parteneriat în domeniul tehnologiilor inteligente verzi între 3 industrii: automotive, energii regenerabile și ICT. Alături de clusterul Cluj IT din Regiunea Nord-Vest, în cadrul parteneriatului regăsim 7 alte organizații din 7 țări europene.

F. Linii europene de finanțare pentru tranziția verde (altele decât POR) eligibile pentru industria băimăreană

1. InvestEU

Acesta este un fond administrat de Banca Europeană de Investiții care furnizează o garanție UE pentru mobilizarea finanțării publice și private prin împrumuturi, garanții, capital propriu sau alte instrumente bazate pe piață, destinate investițiilor strategice menite să sprijine cercetarea și inovarea printr-o componentă de investiții dedicată. Cu o contribuție de la bugetul UE în valoare de 15,2 miliarde de euro, InvestEU va mobiliza investiții suplimentare de peste 650 de miliarde de euro în UE.

2. Orizont Europa

Pilonul „Provocări globale” sprijină direct proiectele de cercetare legate de provocări societale, stabilind misiuni la nivelul UE, cu obiective ambițioase, pe teme care ne îngrijorează zilnic, cum ar fi mobilitatea ecologică. În contextul acestui pilon, precum și la nivelul întregului program, asumarea unei poziții de frunte în sectorul industrial pentru lanțurile europene de valoare este esențială.

Pilonul „Inovare deschisă” țintește să transforme Europa în lider în domeniul inovării tehnologice. Accentul este pus atât pe tehnologiile revoluționare și cu potențial ridicat, cât și pe companiile inovatoare care au capacitatea de a se extinde.

3. Programul Europa Digitală

Cu un buget de 9,2 miliarde de euro, PED își propune să ajute cetățenii și întreprinderile din UE să beneficieze de avantajele transformării digitale. Programul va stimula investițiile de primă linie în date și calcule de înaltă performanță, inteligență artificială, securitate cibernetică și competențe digitale avansate. Va promova dezvoltarea pe scară largă a tehnologiilor digitale în toate sectoarele economiei și va sprijini transformarea digitală la nivelul serviciilor publice și al întreprinderilor.

III.
MUNCA ROMILOR DIN COMUNITĂȚI MARGINALIZATE ÎN CONTEXTUL
REINDUSTRIALIZĂRII DIN BAIA MARE.
ANALIZĂ ȘI RECOMANDĂRI

Transformarea muncii în timpul reindustrializării

Neda Deneva, Raluca Perneș, Andreea Ferent, Denisa Duma, Manuel Mireanu
14.06.2023

Textul de față se referă la politici locale, naționale și europene recente și la documente strategice privind munca, sărăcia și integrarea romilor în România. Analizăm aceste politici în contextul vieții profesionale a romilor din regiunea Baia Mare. Ne bazăm recomandările pe analiza documentelor de politici, precum și pe cercetări empirice privind procesele de reindustrializare din regiune și efectul acestora asupra persoanelor rom care muncesc.

A. Strategii europene, naționale și locale

În ultimele două decenii, romii au fost adesea prezenți în documentele de politici publice, atât generale, cât și destinate anume lor, deoarece se află adesea la intersecția diferitelor tipuri de vulnerabilitate și marginalizare, precum și datorită politicilor consecvente ale Uniunii Europene (UE) de abordare a problemei romilor în statele membre ale UE. Politicile locale și regionale, cum ar fi *Strategia de dezvoltare socială a municipiului Baia Mare pentru perioada 2015-2020*¹⁹ sau *Strategia de dezvoltare durabilă a municipiului Baia Mare 2020*²⁰, includ măsuri pentru educație, ocuparea forței de muncă, condiții de trai, servicii de sănătate și servicii de asistență socială pentru romi. Obiectivele lor sunt reducerea decalajului dintre romi și restul populației și promovarea incluziunii sociale. Ca atare, implicit, principalele probleme pe care documentele le recunosc sunt precaritatea economică a romilor, dar și discriminarea și marginalizarea sistematică a acestora în toate aspectele vieții lor.

Deși politicile generale la nivelul orașului și al regiunii enunță principii laudabile, acestea nu reușesc să formuleze măsuri specifice și realizabile pentru a-și îndeplini scopul. Mai bune, din acest punct de vedere, sunt proiectele mici, care izvorăsc din politici mai generale, și vizează (re)dezvoltarea infrastructurii în zonele în care trăiesc comunitățile de romi sau formularea unor intervenții integrate pentru a crește calitatea vieții unor grupuri mici de romi.

Politicile naționale care se referă la romi sunt adesea proiecte naționale ce traduc în contextul României strategiile UE. *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității romilor pentru perioada 2012-2020*, *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2021-2027*²¹, *Programul Național de Reformă al României 2020*²², *Strategia de Dezvoltare Durabilă a României 2030*²³, *Planul Antidiscriminare 2020*, precum și toate strategiile

19 https://www.baiamare.ro/Baiamare/Consiliu%20local/HCL/an%202015/30%20aprilie/hot186_15%20anexa%201.pdf
20 <https://www.baiamare.ro/ro/Administratie/Administratia-Publica-Locala/Strategia-de-dezvoltare/Strategia-de-dezvoltare/>
21 http://www.anr.gov.ro/images/2021/07.28/3_14.07.2021%20SNIR%202021-2027.docx
22 https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2020/pdf_2020/2020.10.14_pnr_ro.pdf
23 <https://dezvoltaredurabila.gov.ro/strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-romaniei-2030-i>

legate de Deceniul de Incluziune a Romilor 2005-2015²⁴ pledează toate pentru abordări proactive și integrate pe aceleași două dimensiuni principale: pe de o parte, îmbunătățirea calității vieții romilor (prin educație, ocuparea forței de muncă și reducerea sărăciei, promovarea sănătății, condiții de trai decente, păstrarea identității culturale) și a altor grupuri vulnerabile, iar pe de altă parte, combaterea discriminării și a segregării. Unele dintre aceste documente includ date substanțiale despre situația actuală a romilor și a altor grupuri vulnerabile, sugerând astfel amplexarea sarcinii care trebuie îndeplinită. *Strategia Națională privind Incluziunea Socială și Reducerea Sărăciei 2015-2020*, de exemplu, remarcă faptul că „sărăcia persoanelor care muncesc afectează unul din doi adulți”²⁵.

În timp ce planurile și intențiile sunt toate coerente și deși au trecut decenii de când se caută abordarea adecvată a problemelor identificate, există încă multe obiective de atins. Documente precum *The Review of EU Framework National Roma Integration Strategies (NRIS)* sugerează, de asemenea, că „bunele intenții trebuie să fie susținute de obiective și termene concrete, de bugete alocate, de tipul de date care să permită o «monitorizare solidă» a progreselor și de recunoașterea faptului că strategiile naționale de integrare nu pot avea succes fără acțiuni hotărâte și fără echivoc de combatere a rasismului și a discriminării”²⁶. În ceea ce privește în mod specific România, documentul de mai sus notează că obiectivul de absorbție a fondurilor UE este împiedicat de un precedent de absorbție scăzută a fondurilor și de lipsa unui plan concret de realizare a obiectivului²⁷.

Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei 2015-2020 recunoaște că romii au un risc mult mai mare de a se afla în sărăcie, indiferent de vârstă, educație sau zona de reședință. Strategia mai afirmă că „proiectele de regenerare integrate, intersectoriale, care realizează un echilibru între incluziunea socială și competitivitatea economică sunt cel mai bun mod de a reduce sărăcia concentrată din punct de vedere teritorial în zonele urbane marginalizate, în comunitățile de romi și în anumite zone rurale îndepărtate”²⁸. Pentru a fi eficiente, aceste intervenții trebuie să fie susținute de o gamă largă de actori publici și privați (instituții publice, locuitori și întreprinderi). Cu toate acestea, în cazul municipiului Baia Mare nu vedem nicio acțiune coerentă în această direcție. Ceea ce se afirmă la nivel de obiective strategice trebuie să fie concretizat în practici concrete și pus în aplicare mai departe în cadrul local.

B. Cercetarea empirică Precwork despre muncă

Cercetarea noastră empirică a fost realizată în mai multe cartiere din Baia Mare, populate în principal de romi, cu un accent special pe persoanele care lucrează în prezent sau au fost angajate anterior în unitățile industriale din oraș.

Lucrătorii și lucrătoarele industriale muncesc în mod oficial, cu contracte, și au acces la asistență socială și asistență medicală pe perioada în care sunt angajate. Aceasta este o îmbunătățire în comparație cu anii

24 [http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20\(ro\).pdf](http://www.anr.gov.ro/docs/rapoarte/Raport_un_an_de_Presedentie-deceniul%20(ro).pdf)

25 https://servicii-sociale.gov.ro/source/strategii/StrategyVol1RO_web.pdf, p. 26

26 <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/review-eu-framework-national-roma-integration-strategies>, p. 1

27 Idem, p. 10

28 Idem, p. 83

1990, când multe persoane rome erau fie șomere, fie lucrau informal (la negru) și erau angajate pe locuri de muncă neconvenționale, făcând munci sezoniere și/sau căutau soluții prin migrație transnațională. În prezent, aproape 40.000 de persoane lucrează în sectorul industrial în județul Maramureș. Există o tendință constantă de creștere a numărului de angajare în acest sector din 2009, când acesta avea aproape 32.000 de persoane angajate. Numărul de lucrători angajați în industrie reprezintă 39% din totalul angajaților din regiune (date de la Institutul Național de Statistică). Industria angajează în cea mai mare parte lucrători și lucrătoare pentru locuri de muncă cu tehnologie redusă. Cei mai mari angajatori sunt în domeniul producției de mobilă. Romii din Baia Mare și din regiune sunt angajați în principal în locuri de muncă slab calificate, în industria mobilei. Aramis, cea mai mare companie de mobilă, cu 5.000 de angajați și angajate, primește lucrători de toate nivelurile, inclusiv pe cei și cele fără studii primare.

În ciuda faptului că industria din Baia Mare oferă multe oportunități de angajare, cercetarea noastră a demonstrat că, adesea, există doar un singur membru al familiei care este angajat în complexul industrial din Baia Mare. Restul fie fac munci reproductive (femei însărcinate și mame care au grijă de copii mici, gospodine care fac munci domestice cotidiene neplătite, persoane care se îngrijesc de bolnavii sau bătrânii familiei), fie au devenit inapte de muncă din cauza diferitelor boli, adesea legate de tipul de muncă fizică efectuată. Foarte puțini dintre cei și cele care au încetat să mai lucreze primesc ajutoare sau pensii. Foarte puțini reușesc să trăiască suficient de mult timp pentru a începe să primească o pensie pentru limită de vârstă. În timp ce ocuparea regulată a unui loc de muncă este identificată ca fiind o cale spre incluziune socială și spre accesul la asistență socială, în realitate, multe persoane rămân în afara sistemului de asistență socială, în ciuda faptului că au fost angajate în industrie într-un anumit moment.

Sondajul realizat în cadrul proiectului nostru, în rândul a 800 de respondenți din zonele defavorizate din zona metropolitană Baia Mare, confirmă concluziile cercetării calitative. Statutul ocupațional arată că ponderea persoanelor care lucrează și a celor care nu lucrează cu contract de muncă este aproape egală, cu un procent suplimentar de 18% pensionari. Cu toate acestea, dacă ne uităm la date (*Figura 1*) putem observa că în rândul persoanelor rome ponderea celor care nu muncesc cu contract de muncă este mult mai mare în comparație cu cea a românilor (55% în rândul romilor și 30% în rândul românilor). De asemenea, putem observa că ponderea persoanelor pensionate printre romi este de patru ori mai mică decât în rândul românilor (7% pentru romi și 29% pentru români). Acest fapt se explică adesea prin speranța de viață mult mai scurtă a populației sărace de romi, precum și prin faptul că, adesea, romii nu reușesc să primească pensie de boală dacă încetează să lucreze mai devreme decât vârsta de pensionare, lucru care s-a întâmplat destul de des în cazul persoanelor intervievate de noi.

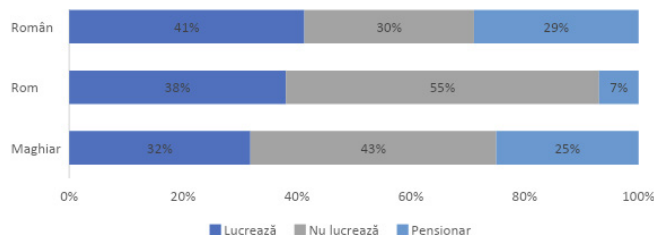

Figura 1: Statutul ocupațional în funcție de etnie

Dacă ne uităm la distribuția statutului ocupațional și a etniei coroborată, de asemenea, cu genul (*Figura 2*), observăm alte aspecte semnificative. În rândul populației de etnie romă, ponderea femeilor care nu lucrează cu contract de muncă este aproape dublă față de cea a românilor, cu 71% pentru femeile rome și 38% pentru femeile românce.

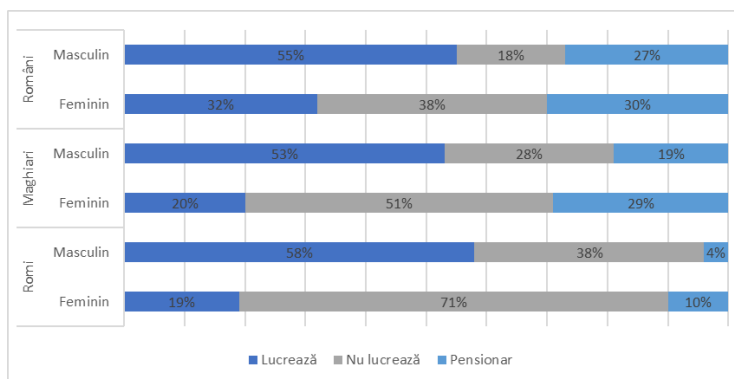

Figura 2: Statutul ocupațional în funcție de etnie și gen

Există doi factori principali pentru această situație. Munca este epuizantă din punct de vedere fizic și duce la apariția unor afecțiuni premature care îi împiedică pe oameni să lucreze suficient de mult timp pentru a se califica pentru o pensie. Oamenii suferă de o serie de afecțiuni de sănătate din cauza condițiilor proaste de trai, a condițiilor grele de muncă și a lipsei de măsuri preventive. În același timp, accesul la ajutoarele sociale disponibile este complicat și nu este clar pentru majoritatea oamenilor. Multe persoane nu au reușit să își rezolve concediile de boală, pensiile de boală sau alte beneficii sociale la care au dreptul. Reglementările administrative sunt complicate, nu există un serviciu special care să le ofere consiliere și să rezolve situațiile dificile. Lipsa de cunoștințe și neînțelegerea procedurilor birocratice au dus adesea la excluderea de la sprijinul social.

Politicile nu sunt diversificate și nu fac diferențe între diferitele grupe de vârstă și nevoile lor specifice. De asemenea, acestea nu iau în considerare modul în care munca slab calificată este adesea periculoasă și epuizantă din punct de vedere fizic și are ca rezultat rezultate mai proaste la o vârstă mai înaintată.

Strategia Guvernului României pentru cetățenii români aparținând minorității rome pentru perioada 2012-2020 are ca obiectiv „creșterea nivelului de trai general al populației și stimularea veniturilor din muncă prin facilitarea ocupării forței de muncă și promovarea unor politici incluzive cu adresabilitate pentru toate grupurile vulnerabile”. Cu toate acestea, ocuparea forței de muncă, dacă rămâne un obiectiv separat și singular, nu poate conduce în sine la îmbunătățirea condițiilor de viață și a perspectivelor populației sărace de romi din regiune. Este necesară o abordare complexă și multidimensională.

Unul dintre obiective este acela de a răspunde nevoilor sociale ale persoanelor rome prin măsuri dezvoltate de instituții. Cercetarea noastră a confirmat faptul că identificarea măsurilor nu este suficientă dacă ele nu ajung la persoanele pentru care au fost elaborate.

Accesul la educație în sine a fost îmbunătățit, chiar dacă persoanele rome încă se confruntă cu discri-

minarea. ONG-urile s-au luptat cu această problemă și au făcut progrese în ceea ce privește menținerea copiilor romi la școală cel puțin pentru ciclul primar. Cu toate acestea, rata de absolvire a liceului cu o diplomă de Bacalaureat este în scădere și nu există intervenții de monitorizare pentru copiii mai mari. Există, de asemenea, foarte puține alternative la liceu pentru cei care doresc să continue studiile.

Educația școlară nu duce neapărat la un acces îmbunătățit la piața muncii. Locurile de muncă disponibile pentru persoanele rome continuă să fie slab calificate, cum ar fi cele de la compania de deșeuri și la una dintre uzinele industriale. Restul, care necesită lucrători mai calificați, au tendința de a nu angaja persoane rome.

C. Recomandări

Atât din cercetarea empirică, cât și din analiza politicilor recente reiese că abordarea vulnerabilității multidimensionale a noului proletariat industrial din zona Baia Mare trebuie să fie ea însăși multidimensională. Ocuparea forței de muncă, dacă rămâne un obiectiv separat și singular, în sine nu poate duce la îmbunătățirea condițiilor de viață și a perspectivelor populației sărace de romi din regiune. Este nevoie de o abordare complexă și multidimensională.

Domeniile de intervenție ar trebui să includă accesul la măsuri adecvate de securitate socială, îmbunătățirea condițiilor de trai și de locuire, accesul la educație școlară și promovarea prevenirii sănătății.

1. Mecanisme de monitorizare și de responsabilizare

Strategiile naționale din România s-au aliniat, de cel puțin două decenii, la cele mai bune practici internaționale de incluziune socială și de reducere a sărăciei. Cu toate acestea, ceea ce lipsește în continuare, după cum au subliniat evaluările acestor politici, sunt intervențiile concrete menite să abordeze problemele în mod consecvent, pe termen lung, în moduri măsurabile. Aceste criterii de responsabilitate ar putea fi de fapt integrate în politicile actuale, ar trebui puse în aplicare mecanisme de monitorizare și evaluare.

2. Abordări contextuale

Strategiile la nivelul UE sau la nivel național oferă un cadru util de acțiune. Cu toate acestea, politicile nu țin adesea cont de faptul că romii nu constituie un grup omogen, cu un set fix de nevoi. Abordările generale trebuie să fie înlocuite de intervenții bazate pe înțelegerea mecanismelor globale complexe care îi expun pe romi la riscuri, încercând în același timp să țină seama de particularitățile contextelor și grupurilor locale.

3. Sprijin pentru durabilitatea proiectelor la scară mică pentru comunitățile locale

În ceea ce privește impactul asupra vieții comunităților locale, proiectele mai mici și mai concentrate ar putea oferi o ameliorare imediată. Autoritățile locale se pot asigura că acestea nu riscă să devină fragmentate, extinzând sprijinul pentru proiectele pe termen scurt care au succes și continuând să ofere cadrul general și să supravegheze aceste intervenții.

4. Politici la scară națională pentru a reduce decalajul dintre venitul minim garantat și coșul de consum

Combaterea discriminării și a marginalizării are mai multe șanse de reușită prin proiecte concrete la scară mai mică. Pe de altă parte, lupta împotriva sărăciei în muncă poate fi realizată numai prin intervenții de stat la scară largă, cu scopul de a reduce decalajul dintre salariul minim/venitul minim pe economie și costul coșului de consum în fiecare zonă/oraș în parte. Nu numai că acest lucru ar fi în beneficiul întregii populații care trăiește în sărăcie sau este expusă riscului de sărăcie, dar este, de asemenea, mai probabil să prevină resentimentele celor care nu sunt de etnie romă cu privire la intervențiile axate pe romi.

5. Ajustarea ratei beneficiilor sociale pentru a oferi un sprijin real persoanelor și asigurarea accesului la beneficiile sociale

Pentru cei care trăiesc în sărăcie sistemică, nimic nu poate lua locul unei securități sociale pe măsură. Beneficiile trebuie să fie calibrate pentru a lua în considerare circumstanțele reale ale vieții oamenilor - adică atât costul coșului de consum, cât și nevoile specifice ale persoanei de referință și ale întregii gospodării. Acest sistem ar trebui să ia în considerare numeroasele cazuri în care gospodăriile extinse se bazează doar pe un singur venit regulat și să abordeze situația foștilor angajați cu normă întreagă a căror vechime în muncă face ca aceștia să nu se califice pentru un plan de pensionare standard. Un sistem adecvat de asistență socială trebuie să fie, de asemenea, funcțional în mod corespunzător. Oamenii trebuie să aibă acces la beneficii și, pentru a face acest lucru, trebuie să fie informați și să aibă acces la servicii specializate, cum ar fi mediatori, asistență juridică și asistență pentru cazuri complexe. Acest lucru este, de asemenea, strâns legat de condițiile de locuire.

6. Incluziunea educațională a copiilor romi dincolo de nivelul primar. Diversificarea și specializarea făcute disponibile

În școlile primare sunt stabilite trasee educaționale pentru copii. Este necesar să se pună în aplicare măsuri concrete - inclusiv, dacă este necesar, sancțiuni - pentru a preveni și combate discriminarea copiilor romi în contextul educațional de către profesori, colegi și părinți. În timp ce școlile cu un istoric bun de incluziune pot servi drept exemple de bune practici, școlile primare incluzive trebuie să fie accesibile în fiecare zonă a orașului pentru a sprijini familiile romi aflate în situații dificile.

De asemenea, educația trebuie să fie încurajată și dincolo de nivelul primar. Specializările care corespund nevoilor lucrătorilor industriali ar trebui să fie disponibile în școlile profesionale pentru copiii romi și români deopotrivă. Declinul școlilor profesionale din ultimele decenii poate fi inversat cu politici coerente din partea Ministerului Educației. Exemplele din alte regiuni sugerează că fabricile locale pot deveni parteneri, oferind formare, sponsorizând o serie de burse individuale pentru elevi și oferind acces la locuri de muncă mai bine calificate și mai bine plătite după absolvire.

7. Încurajarea dialogului dintre partenerii de dezvoltare regională și companiile industriale pentru optimizarea procesului de muncă și concentrarea pe cercetare și dezvoltare

Este, de asemenea, necesar să se încurajeze dialogul dintre partenerii de dezvoltare regională și companiile industriale în vederea dezvoltării unor procese de muncă mai sofisticate și a includerii unui număr mai mare de operațiuni efectuate de mașini, permițând, în același timp, specializarea lucrătorilor la locul de muncă. Acest lucru ar oferi oportunități mai bune atât pentru angajatori, cât și pentru angajați, pentru a avea o poziție mai bună, mai sigură și venituri mai mari. La fel de important este faptul că, pe termen

lung, ar crea un grup de lucrători și lucrătoare calificate, care lipsesc în prezent din zona Baia Mare și care ar permite procesul de modernizare a muncii în fabrică, pentru a o face mai fezabilă - și mai plină de satisfacții - ca o carieră pe tot parcursul vieții.

**IV.
LOCUIREA ÎN BLOCURI SOCIALE ȘI AȘEZĂRI INFORMALE ÎN BAIA
MARE, REPREZENTĂRI MEDIATICE ALE ROMILOR.**

PROBLEME ȘI RECOMANDĂRI

A. Sistemul de locuințe sociale din Baia Mare în contextul politicilor locative naționale și dezideratul schimbării în acest domeniu

Enikő Vincze
15.06.2023

Prezenta analiză discută despre sistemul de locuințe sociale din Baia Mare în contextul politicilor locative din România pentru a defini abordarea necesară unor politici care au menirea să evite atât rezidualizarea stocului de locuințe publice, cât și rasializarea locuințelor sociale și a chiriașilor săi. Conform celor două mari direcții ale cercetării PRECWORK (una care a urmărit cunoașterea transformării relațiilor industriale și a dezvoltării inegale în general, și cealaltă care s-a concentrat pe munca precară și locuirea periferică a persoanelor/comunităților rome din Baia Mare), investigația privind locuirea a examinat și ea ambele dimensiuni ale fenomenului, cel general și cel particular. Analiza de față se bazează pe informații extrase din legislația românească a locuirii dinaintea și după 1990; materiale de arhivă despre planificarea și formarea cartierului Vasile Alecsandri din Baia Mare; statistici despre fondul locativ din România, jud. Maramureș și Baia Mare; interviuri cu angajați ai primăriei și ai chiriașilor de locuințe sociale și de stat, precum și cu romii din așezări informale și proprietari de apartamente de bloc; Hotărâri de Consiliu Local al Municipiului Baia Mare pe tema locuințelor între 2012-2022; documente primite de la primăria Municipiului Baia Mare despre stocul local de locuințe.

Cercetarea PRECWORK arată cum s-a petrecut în România în ultimele decenii fenomenul rezidualizării adverse a stocului de locuințe publice. Chiar dacă noua lege a locuinței prevede eligibilitatea la locuințe publice a celor care câștigă sub venitul mediu pe economie, numărul extrem de redus al acestor locuințe face ca nici cei mai săraci să nu aibă acces efectiv la ele. Dezindustrializarea, prin reducerea locurilor de muncă, a creat categoria socială a celor care nu și-au permis să cumpere locuința de stat în care au trăit înainte de 1990 sau să o închirieze mai departe, părăsind chiar și orașele unde au locuit și lucrat timp de mai multe decenii. Reindustrializarea a creat multe locuri de muncă slab plătite, astfel încât cei care sunt angajați nu au venituri suficiente pentru a achiziționa sau închiria o locuință de pe piață. În extremă, cei care sunt excluși de pe piața de locuințe și de la stocul de locuințe publice se retrag în așezările informale din periferiile localităților. Restructurarea economiei, ce include și privatizarea stocului de locuințe, a transformat locuințele nu doar în super-marfă (la care accesul se face aproape în exclusivitate prin piață), ci și în active financiare sau obiective investiționale.

Mai departe, PRECWORK a observat cum măsurile la nivel de localități, prin care autoritățile publice locale înțeleg să răspundă nevoilor de locuire ale oamenilor și administrează stocul locativ public, pot să conducă la inferiorizarea sau rasializarea locuințelor sociale și a chiriașilor săi. Aceste măsuri asociază spațiul în care locuințele sociale sunt amplasate, precum și statutul social și etnia celor care locuiesc în ele cu o stigmă și risc crescut ce trebuie administrat prin proceduri speciale. Diversele feluri în care autoritățile locale gestionează locuințele sociale decurg și din discrepanțele existente între legea locuințelor (care prevede că „realizarea locuințelor constituie un obiectiv major, de interes național, pe termen

lung, al administrației publice centrale și locale”) și legislația socială (care definește obligația consiliilor locale de a asigura o locuință persoanelor cu dizabilități, copiilor, persoanelor marginalizate social sau aparținătoare unor grupuri vulnerabile).

Abordarea propusă de către PRECWORK susține soluționarea nevoilor și drepturilor locative ale romilor aparținând unor grupuri vulnerabile ca parte dintr-o politică generală de locuințe sociale publice care crește semnificativ numărul acestor locuințe și asigură accesul efectiv la ele pentru diverse categorii sociale și etnii.

Documentul de față este elaborat în patru mari secțiuni, după cum urmează: 1) contextul general al politicii locative naționale; 2) rezidualizarea adversă a sectorului de locuințe sociale în România; 3) sistemul de locuințe sociale din Baia Mare: de la rezidualizare la rasializare; 4) dezideratul schimbării: asigurarea accesului la locuință adecvată pentru toți.

1. Contextul general al politicii locative naționale

Politica de locuințe este legată de politica dezvoltării economice. Așa a fost și în socialismul de stat, așa este și în prezent, în România capitalistă.

În socialism, politica de construcție și de distribuire a locuințelor de către stat a servit programul de industrializare masivă peste tot în țară, fiind legat și de planurile urbanizării localităților și modernizării orașelor. Totuși, pentru a răspunde la creșterea nevoii de locuințe în acest context, statul român a recunoscut ca drept constituțional dreptul la proprietatea personală asupra locuinței. Între 1951-1989, în România s-au construit 5.528.465 de locuințe noi, dintre care 2.984.083 au fost finanțate de stat (53.98%). Majoritatea au fost închiriate chiriașilor la prețuri modeste, în timp ce statul a vândut 411.584 de unități (14%) rezidenților cu venituri mai mari. Datorită acestor caracteristici, regimul de locuințe din România a fost un regim mixt din punctul de vedere al proprietății și al accesibilității. Totuși, chiar dacă socialismul de stat românesc a recunoscut și facilitat existența locuințelor în proprietate personală, pentru a nu transforma locuința într-un mijloc de exploatare și sursă de îmbogățire sau de inegalitate, a conceput și instrumente de control al proprietății. Dreptul la proprietate personală asupra locuinței a fost limitat prin dispoziții precum: cetățenii au dreptul de a deține o singură locuință; este interzisă construirea sau cumpărarea de locuințe de către cetățeni în vederea revânzării sau închirierii (Legea 4/1973); proprietarul și familia sa au dreptul la un spațiu de locuit corespunzător nevoilor lor (fiecare membru al familiei trebuie să dispună de o cameră, iar gospodăria poate avea cel mult două camere în plus); camerele care depășesc nevoile de locuit ale proprietarului și familiei sale vor fi închiriate de către proprietar; în cazul în care proprietarul nu închiriază aceste camere, comitetul executiv al consiliului popular le poate închiria persoanelor îndreptățite; apartamentul proprietate personală care nu este utilizat de către proprietar și familia sa este în întregime supus reglementării și închirierii (Legea 5/1973; Decizia 860 /1973). În plus, construcția de locuințe noi trebuia să respecte planurile de sistematizare a localităților și regulile privind construcțiile, precum numărul de nivele, densitatea și arhitectura clădirilor (Legea 4/1973).

După 1990, politica locuirii a fost pusă în slujba formării economiei de piață, astfel încât statul român s-a retras din rolul său de producător și distribuitor de unități locative, lăsând satisfacerea cererii de lo-

cuințe pe seama pieței (vezi *Figura 1*). Chiar dacă între 1990-1992 procentul de locuințe construite din fondurile statului încă era semnificativ (în condițiile în care numărul total de locuințe finalizate în această perioadă s-a redus dramatic și statul încerca să finalizeze construcțiile începute înainte de 1990), ele au fost imediat vândute pe baza legislației de la începutul deceniului al nouălea. În prima sa etapă, piața de locuințe s-a format pe fondul vânzării și retrocedării locuințelor de stat. Mai departe, ea a devenit dominată de dezvoltarea imobiliară rezidențială. Toate acestea au rezultat în super-comodificarea locuințelor. În plus, dezindustrializarea rezultată din privatizarea și apoi închiderea fostelor unități industriale de stat, a condus la restructurarea economiei și a contribuit la crearea condițiilor necesare transformării sectorului locativ într-un domeniu foarte profitabil pentru acumularea de capital. Mai ales în ultimul deceniu, și în România s-au resimțit efectele influenței piețelor financiare asupra pieței de locuințe, ceea ce înseamnă că sectorul locativ nu doar că s-a comodificat, ci s-a și financiarizat și la noi în țară.

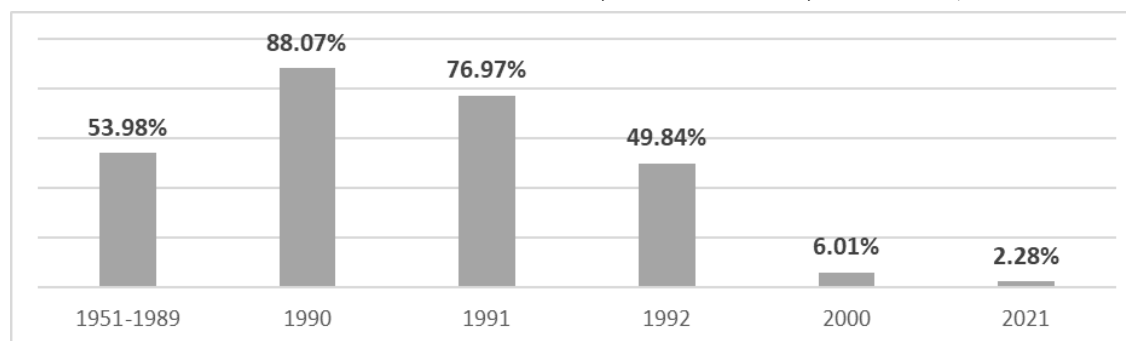

Figura 1. Evoluția procentului de locuințe construite din fondurile statului față de totalul de locuințe finalizate
Sursă: Anuarul statistic 1990 și INS Tempo online, prelucrare de autoare

Una din consecințele majore ale proceselor descrise mai sus este, precum reflectă *Figura 2*, scăderea dramatică a procentului locuințelor publice din totalul fondului locativ.

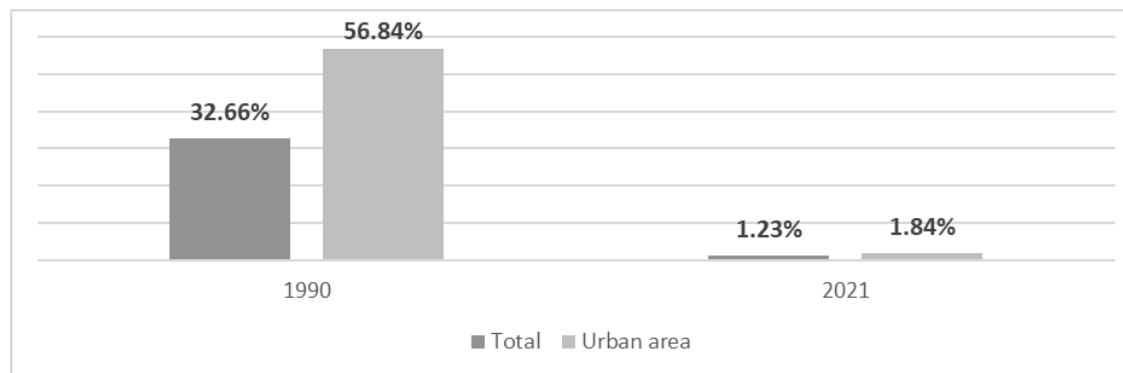

Figura 2. Evoluția fondului locativ total și a fondului locativ din urban în proprietate publică/ de stat, 1990-2021
Sursă: INS Tempo online, prelucrare autoare

2. Rezidualizarea adversă a sectorului de locuințe publice în România

Drept urmare, după 1990, regimul locativ din România s-a transformat dintr-unul mixt într-unul dominat de piață, iar retragerea statului din rolul de producător de locuințe publice a servit evoluțiile nereglementate ale pieței de locuințe. Aceasta este o schimbare care rezultă atât în creșterea profitabilității investițiilor în construcția și tranzacționarea de locuințe private, cât și în rezidualizarea adversă a sectorului de locuințe publice.

Rezidualizarea adversă înseamnă reducerea extremă a numărului de locuințe publice, astfel încât nici categoriile sociale cele mai sărace nu mai au acces la ele, chiar dacă Legea locuinței 114/1996 definește ca prag de eligibilitate la locuințe sociale venitul mediu pe economie. Rezidualizarea locuințelor publice se produce diferit în diferite contexte locale, dar peste tot este facilitată de dualismul sectorului public de locuințe. La rândul său, acest dualism rezultă din statutul dublu al locuințelor realizate din fonduri publice, cele două statute fiind diferențiate prin existența posibilității sau interzicerea comercializării lor. Una dintre componentele fondului dualist de locuințe realizate din bugetul public este constituită din unitățile locative care, conform legii, se pot vinde de către stat, iar cealaltă componentă este formată din locuințele sociale create pe baza Legii locuințelor 114/1996, ce nu se pot aliena. În componenta comercializabilă a fondului locativ public intră atât locuințele realizate de către stat în epoca socialismului de stat care nu s-au vândut sau retrocedat (încă), cât și noile locuințe ale Agenției Naționale de Locuințe construite conform Legii 152/1998.

Prin legile 61/1990 și 85/1992 foștii chiriași au putut cumpăra de la stat apartamentele în care locuiau, devenind proprietari. Acest fapt a contat mult pentru oameni în perioada de insecuritate generalizată rezultată din disponibilizările masive din fabrici care, după privatizare, și-au redus activitatea sau au fost închise. Însă, chiar dacă prețul apartamentelor scoase la vânzare a fost redus, nu toți chiriașii au avut resurse financiare să le cumpere sau nici chiar să rămână chiriași, mulți dintre ei fiind evacuați mai ales din fostele locuințe de stat retrocedate, alții părăsind de bună voie apartamentele închiriate, chiar și orașele unde se situau acestea. Unitățile rămase în proprietate de stat sunt de obicei situate în zone urbane dezavantajate, cu chiriași cu venituri mici, iar atât zona/blocurile/apartamentele, cât și rezidenții acestora sunt stigmatizați din cauza condițiilor de viață necorespunzătoare și, respectiv, a incapacității de a le achiziționa.

Prin desființarea regimului socialist mixt de locuințe (Vincze, 2022) România a replicat tendința globală de implementare a „politicilor locative ca intervenție strategică pentru deblocarea și extinderea pieței” (Hodkinson & Robbins, 2012, 59) la câteva decenii după Nordul și Sudul Global. România nu a fost o excepție nici de la aplicarea politicii localismului, care a oferit „administrației locale o mai mare flexibilitate în gestionarea fondului de locuințe, dar nu a adus beneficii potențialilor chiriași sociali” (Bewan & Cowan, 2016, 99) și a folosit diverse mecanisme de excludere și rasializare ca răspuns la rezidualizarea locuințelor publice.

Ca urmare a cadrului național de reglementare post-1990 (privatizarea și retrocedarea stocului existent, susținerea producției private de locuințe private, investiții publice reduse în locuințe publice), precum arată *Tabelul 1*, fondul locativ public din România este compus dintr-un număr foarte limitat de unități locative.

	Nr. de locuințe existente	Nr. de cereri	Unități locative în construcție
Locuințe ANL (Legea 152/1998)	22.917	42.219	7.801 (18% din cereri)
Locuințe sociale (Legea 114/1996)	16.290	40.161	5.018 (12% din cereri)
Locuințe de necesitate (Lege 114/1996)	2.071	1.161	2.064
Alte locuințe finanțate total/parțial de către stat sau autorități locale	18.761	8.751	1.245 (13% din cereri)

*Tabelul 1. Stocul de locuințe publice în România: unități existente, număr de cereri, unități în construcție, 2019
 Sursă: Strategia Națională a Locuirii pentru 2022-2050*

Nu în ultimul rând, rezidualizarea adversă a stocului de locuințe publice poate să însemne și asocierea „locuințelor sociale” cu anumite categorii de persoane, sărăcite de pe urma realităților economice dar blamate pentru sărăcia lor, care au nevoie de servicii și beneficii sociale. În acest context, chiriașii sociali sunt percepuți de către piața care nu are nevoie de ei ca un segment al populației surplus, în timp ce ei și locuințele în care trăiesc devin o “problemă” de care statul dorește să scape ca parte din “socialul” demonizat de economia de piață care cauzează pierderi din bugetul public.

3. Sistemul de locuințe sociale din Baia Mare: de la rezidualizare la rasializare

Stocul de locuințe publice în Baia Mare a fost influențat de trendul național al rezidualizării adverse. Municipalitatea nu putea să facă excepție de la norma reducerii sale pentru a crea spațiu formării și evoluției producției private de locuințe, tranzacționării nereglementate de locuințe pe piață și dezvoltării imobiliare pentru profit. Tabelul 2 reflectă scăderea stocului public în perioada 2000-2021 la nivelul României, județului Maramureș și municipiului Baia Mare.

Unități teritoriale	2000	2021	Diferența
România	379.965	118.602	-261.363
Județul Maramureș	7.265	1.884	-5.381
Baia Mare	3.133	806	-2.327

*Tabelul 2. Diferența între numărul de locuințe publice existente în anul 2021 față de anul 2000, România, jud. Maramureș, municipiul Baia Mare
 Sursă: Tempo online, Institutul Național de Statistică*

Dincolo de contextul național, cercetarea PRECWORK a adus la lumină caracteristicile locale ale sistemului de locuințe sociale și publice din Baia Mare. Ea a demonstrat, că administrațiile publice locale răspund la rezidualizarea stocului de locuințe publice prin diverse măsuri care pot urmări:

- ▷ Reducerea numărului de solicitanți de locuințe publice prin introducerea unor criterii de eligibilitate și de selecție tot mai aspre și proceduri tot mai birocratice la nivel local.
- ▷ Excluderea accesului la întregul stoc de locuințe publice pentru anumite categorii sociale, prin criterii discriminatorii.
- ▷ Rasializarea locuințelor sociale ca un stoc de locuințe publice ce necesită reglementări speciale pentru a gestiona presupusele riscuri pe care chiriașii de etnie romă aparținând unor grupuri vulnerabile le prezintă pentru administrația publică și pentru restul populației.

În cele ce urmează, într-un prim pas descriem cum se plasează spațial blocurile de locuințe sociale și din vechiul fond de stat pe harta orașului. Iar într-un al doilea pas prezentăm mecanismele prin care un anumit segment din stocul rezidualizat de locuințe publice (fondul de locuințe sociale) se rasializează, adică se stigmatizează ca ceva inferior și riscant atât din punctul de vedere al locației sale, cât și din punctul de vedere al statutului social și etniei chiriașilor săi.

Precum arată *Harta 1*, blocurile de locuințe sociale și de vechi locuințe de stat din Baia Mare sunt situate în cartierul Vasile Alecsandri (străzile Melodiei și Grănicerilor), în Zona Industrială de Est (străzile Horea și Luminașului), și în cartierul Gării (str. Uranus) care sunt teritorii cu o proporție mai mare de rezidenți de etnie romă. Harta prezintă, de asemenea, locațiile așezărilor informale de romi ale orașului: Pirița (în cartierul Depozitului din zona industrială de vest, lângă stația de epurare a orașului); Remiza Gară (în cartierul Gării); Ferneziu (în apropierea fostei fabrici de plumb Romplumb din cartierul Ferneziu); și Craica (din cartierul Vasile Alecsandri), de unde o parte dintre locuitori au fost mutați forțat în 2012 în locuințele de urgență pregătite de primărie cu acest scop în câteva din clădirile dezafectate ale fostei fabrici de acid sulfuric Phoenix/Cuprom. Pe hartă vedem și locații de blocuri de confort redus, unde am găsit persoane rome proprietare de apartamente (str. Ghiocelilor din cartierul Săsar, str. Jupiter și Neptun din cartierul Gării, și blocurile de lângă fosta fabrică Romplumb din Ferneziu). Dar și o veche casă colectivă închiriată de la primărie unor familii rome în cartierul Valea Borcutului, precum și o casă colectivă încă închiriată familiilor rome de către administratorii fostei mine Herja într-o pădure din Ferneziu.

Stocul de locuințe sociale din Baia Mare se remarcă prin faptul că el a fost creat de primărie prin transformarea unor blocuri vechi sau cămine muncitorești construite în anii 1970 de către stat sau întreprinderi de stat. Acestea sunt concentrate în cartierul industrial Est, în apropiere de fosta fabrică Cuprom (pe străzile Horea și Luminașului), și în cartierul Vasile Alecsandri (str. Grănicerilor). Înainte de anii 1960, cartierul Vasile Alecsandri a fost cunoscut sub numele de Hatvan (un cartier cu șaizeci de case de romi, demolate pentru a face loc unui nou cartier muncitoresc). Craica, cea mai mare așezare informală de romi din Baia Mare, marchează în prezent granița de sud a acestui teritoriu. Alături de așezările informale din Pirița, Gării Remiza și Ferneziu și locuințele de urgență din Cuprom, Craica a fost desemnată de primărie drept zonă urbană marginalizată țintită de diverse intervenții eșuate.

multe luni sau câțiva ani. Oricum ar fi, unii foști chiriași aflați pe lista neagră (rău-platnicii sau cei împotriva cărora există reclamații), nu se mai pot întoarce niciodată în blocurile reînnoite, și mulți alții nu își pot permite să locuiască în chirie privată în Baia Mare până la finalizarea renovării și la noua repartizare a apartamentelor din aceste blocuri.

Pe de altă parte, baza de date privind locuințele din 2018 a Direcției de Patrimoniu Baia Mare include 59 de clădiri colective de locuințe și 114 de apartamente aflate în blocuri împrăștiate în întregul oraș. Acestea fac parte din vechiul fond de locuințe de stat. Cele mai multe din aceste apartamente (54) sunt situate în cartierul Vasile Alecsandri, 14 existând în blocurile cu confort redus din cartierul Depozitelor, zece în cartierul Gării, două în Zona Industrială de Est și cinci în Ferneziu. În cartierele mai înstărite, precum Săsar, există opt locuințe de acest fel, în cartierul Traian cinci, în cartierul Republicii patru, în cartierul Grivița două, și în Progresul unul.

Pe lângă cele două mari tipuri de locuințe menționate mai sus, Baia Mare mai are trei blocuri de locuințe cu statut aparte. Ele sunt situate pe strada Melodiei din cartierul Vasile Alecsandri (un bloc operațional cu 104 apartamente și un altul aflat în renovare), precum și pe strada Uranus din cartierul Gării cu optzeci de apartamente. Pe lângă totalul de 180 de apartamente vechi de stat, o parte din apartamentele blocurilor respective sunt locuințe de serviciu închiriate angajaților instituțiilor publice, inclusiv de la primărie. Compoziția etnică a chiriașilor acestor blocuri este mixtă; cu toate acestea, familiile românești și maghiare depășesc numărul gospodăriilor de romi în aceste blocuri.

Mai departe, între 2008 și 2022, în Baia Mare au fost construite în total 98 de apartamente în trei blocuri realizate prin Agenția Națională de Locuințe pe terenuri publice (două pe Aleea Serelor din cartierul prosper Progresul și al treilea pe strada Mărăști din cartierul Vasile Alecsandri), un al patrulea bloc identic fiind în construcție pe strada Grănicerilor. Ele sunt dedicate tinerilor sub 35 de ani, nefiind construite cu scopul relocării persoanelor rome din așezări informale în locuințe adecvate.

Conform declarațiilor primăriei, în anii 2021-22, întregul stoc de locuințe publice din Baia Mare a inclus 904 unități, dintre care 557 erau locuințe sociale pentru grupuri vulnerabile. Orașul ilustrează tendința globală de rezidualizare a locuințelor publice și a alocării de locuințe sociale centrate pe managementul riscului. În același timp, cazul este și exemplul unei etnopolitici derulate prin condiționări ce impune săracilor să își îmbunătățească comportamentul dacă vor să aibă acces la drepturi sociale (Flint & Rowlands, 2003), fără ca situația lor materială sau sistemul de protecție socială să se îmbunătățească. În plus, observația noastră este că oamenii săraci din Baia Mare, supuși educației prin condiționare, sunt rasializați în același timp cu inferiorizarea locuințelor sociale deoarece acestea sunt reglementate prin măsuri speciale ca un segment stigmatizat al fondului locativ public rezidualizat.

4. Dezideratul schimbării: asigurarea accesului la locuință adecvată pentru toți
 - ▷ Propunem o abordare a politicilor de locuințe publice și sociale care:
 - Susține că cazurile sociale cele mai vulnerabilizate de privațiuni materiale trebuie prioritizate în procesul de atribuire de locuință socială în timp ce nu se neagă nici dreptul la locuință socială al altor categorii îndreptățite la ele conform legii locuinței.

- Asigură că locuința socială nu funcționează doar ca un instrument al incluziunii sociale, ci și ca un factor prin care statul reglementează piața rezidențială venind în sprijinul celor care au nevoie de o locuință adecvată la un preț accesibil, în funcție de veniturile lor.

- Previne procesele de segregare rezidențială, creând spații mixte de locuire colectivă și vecinătăți de bună calitate pentru toți, aplicând și măsuri speciale pentru a susține accesul categoriilor sociale dezavantajate la aceste locuințe fără stigmatizarea lor.

- Îmbină la nivel național și local prevederile legii locuinței și legislației sociale cu privire la accesul la locuință (a persoanelor cu venituri sub venitul mediu pe economie, a persoanelor cu dizabilități, a copiilor, a grupurilor vulnerabile și comunităților marginalizate, printre ele persoane de etnie romă), precum și cu privire la obligațiile administrației publice locale față de cei îndreptățiți la locuințe sociale, în așa fel încât să se evite rezidualizarea locuințelor publice, segregarea rezidențială și stigmatizarea/rasializarea locuințelor sociale și a chiriașilor acestora.

► Pentru a asigura dreptul/ accesul efectiv la locuințe adecvate al grupurilor vulnerabile (precum sunt romii care locuiesc în așezările informale și blocurile sociale din Baia Mare), este nevoie de modificări în legea locuinței, în legislația socială și anti-discriminare, și legea urbanismului astfel încât, împreună, aceste legi să asigure, prin măsuri universale dar și prin măsuri afirmative, că și în cazul acestor grupuri se satisfac în mod simultan cele șapte criterii ale locuirii adecvate²⁹.

- Securitatea legală a posesiunii: indiferent de tipul posesiunii se impune garantarea protecției legale împotriva evacuării sau altor riscuri legate de locuire.

- Accesibilitatea financiară: costurile financiare ale locuirii nu trebuie să fie atât de mari încât să facă imposibilă satisfacerea altor nevoi (alimente, educație școlară, îngrijirea sănătății, etc).

- Locuibilitatea: asigurarea unor elemente, precum spațiu adecvat, protecție față de frig, căldură, vânt, ploaie etc., și protecție față de alți factori care pun în pericol sănătatea (ex. poluare).

- Accesibilitatea serviciilor, facilităților și infrastructurii: apă potabilă adecvată, colectare de deșeuri, electricitate, surse de încălzire, igienă.

- Accesul tuturor persoanelor: satisfacerea nevoilor speciale ale persoanelor sărăce, ale persoanelor cu dizabilități, persoanelor care aparțin unor grupuri discriminate, ale victimelor unor dezastre naturale sau politice.

- Locația: asigurarea accesului la diverse opțiuni de angajare, servicii medicale, școli, instituții pentru îngrijirea și educația copiilor, asigurarea locuinței în mediu sănătos.

- Adecvarea culturală: asigurarea posibilității de exprimare a identității culturale și trăirii unui stil de viață preferat.

► Asigurarea accesului la locuință adecvată al grupurilor vulnerabile trebuie să se facă alături de alte categorii care sunt îndreptățite să primească o locuință socială, de aceea:

29 UN Habitat: The Right to Adequate Housing: Fact Sheet No. 21, <https://unhabitat.org/the-right-to-adequate-housing-fact-sheet-no-21rev1>

- Autoritățile administrației publice centrale și locale trebuie să realizeze un număr adecvat de locuințe sociale în fiecare localitate în funcție de nevoile locale, identificate cel puțin din cinci în cinci ani prin diverse mijloace.
 - Autorităților administrației publice locale trebuie obligate ca, în funcție de nevoile locale corect identificate, să aloce un procent anume din bugetele locale anuale realizării de noi locuințe sociale, iar administrația centrală trebuie să completeze fondurile locale necesare cu acest scop.
 - Autoritățile locale trebuie obligate să asigure accesul la o locuință socială adecvată tuturor solicitanților într-o perioadă rezonabilă față de prima solicitare de locuință socială (maximum 2 ani), astfel încât să nu pună solicitanții an de an, timp de 5-10-20 de ani să concureze între ei pe un fond foarte redus de locuințe sociale.
 - Trebuie interzisă introducerea la nivel local, printre criteriile de atribuire de locuințe sociale, a criteriilor care contravin spiritului legii locuinței, ce definește locuința socială ca o nevoie și nu un merit sau un privilegiu.
 - Criteriile discriminatorii trebuie eliminate din setul de criterii de atribuire de locuințe sociale, pentru că ele exclud de la dreptul la locuință socială persoanele discriminate, sau le restricționează exercițiul acestui drept.
 - Este nevoie de implementarea unor măsuri speciale aplicate în vederea asigurării accesului efectiv la locuință adecvată, sau acțiuni afirmative ce vizează protecția grupurilor defavorizate care nu se bucură de egalitatea șanselor în accesul la o locuință adecvată, inclusiv locuință socială. Aceste măsuri speciale nu constituie discriminare, dimpotrivă, sunt măsurile care asigură nediscriminarea lor, adică faptul că ele își pot exercita drepturile.
- ▷ Modificarea legii locuinței trebuie să includă o serie de măsuri cu privire la:
- Aspectele instituționale și financiare ale realizării prin construcție sau prin alte metode de locuințe sociale.
 - Administrarea locuințelor sociale prin implicarea asociațiilor de chiriași în luarea deciziilor de către direcțiile de specialitate ale primăriilor.
 - Monitorizarea modului în care autoritățile publice își respectă obligațiile asigurării unei locuințe adecvate pentru toți și sancționarea celor care își încalcă aceste responsabilități.

Bibliografia citată:

- Bevan, C. and D. Cowan (2016) Uses of Macro Social Theory: A Social Housing Case Study. *The Modern Law Review* 79(1), 76-101.
- Flint, J. and Rowlands, R. (2003) Commodification, normalisation and intervention: Cultural, social and symbolic capital in housing consumption and governance. *Journal of Housing and the Built Environment* 18(3), 213-232.
- Hodgkinson, S. and Glyn Robbins, G. (2012) The return of class war conservatism? Housing under the UK Coalition Government. *Critical Social Policy* 33(1), 57-77.
- Vincze, E. (2022) The mixed housing regime in Romanian state socialism. In A. Melegh (ed.), *Money, Markets, Socialisms. Papers presented at the conference titled 'Non-Capitalist Mixed Economies'*, pp. 26-45, Eszmélet Foundation.

B. Așezările informale din Baia Mare. Diagnoză și recomandări

George Iulian Zamfir
16.06.2023

1. Scurt istoric privind formarea așezărilor informale din Baia Mare

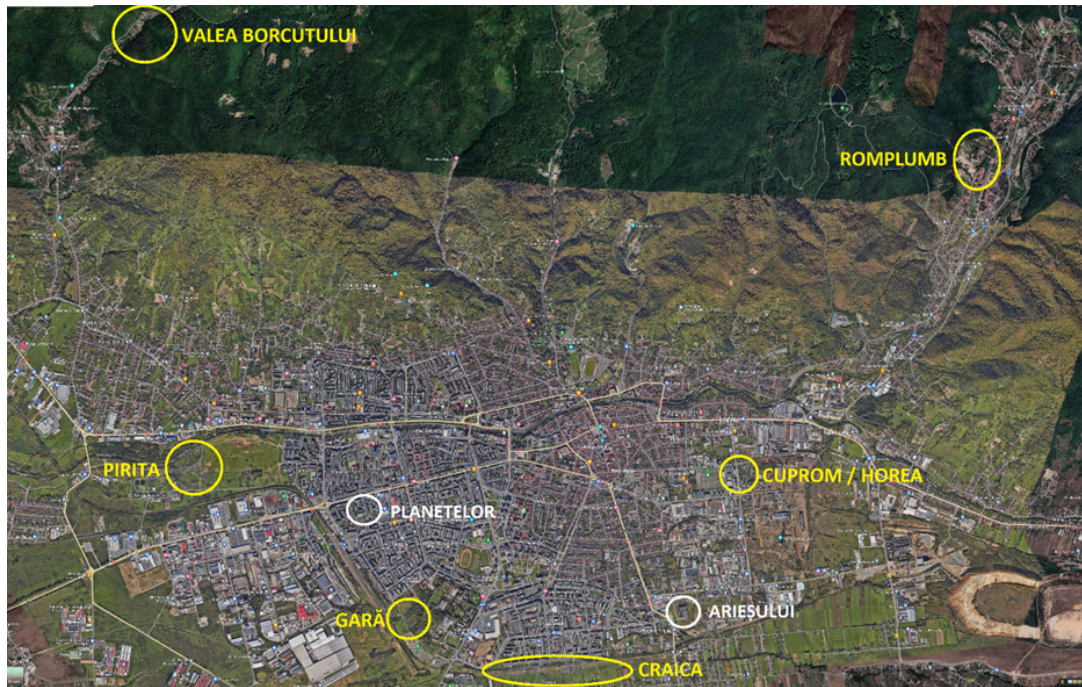
Datele de mai jos provin din interviuri cu locuitori și urbaniști activi inclusiv în perioada anilor 1980, cât și din consultarea arhivelor. Realizarea cartierului Vasile Alecsandri a început prin exproprierea locuitorilor din zona Hatvan la finalul anilor 1970. Ulterior, acestora le-au fost repartizate locuințe în noile blocuri construite. Numeroase familii au continuat creșterea animalelor în zona Craica, cât și construcția de imobile improvizate în acel spațiu, situație notată de administrația vremii. În privința muncii, pe lângă cea domestică, arhivele transmit trei aspecte: o parte erau salarizați, o parte lucrau ca meșteșugari în baza autorizațiilor, iar o parte sufereau de numeroase afecțiuni în baza cărora primeau sprijin financiar.

În 1982 județul Maramureș era pe primele locuri la nivel național în rândul zonelor cu asociații de locatari cu datorii la întreținere (7,5 milioane de lei pe județ din 77 milioane de lei la nivel național). Un număr de 64 de asociații din Baia Mare din 174 aveau datorii de peste 10 mii de lei. Creșterea semnificativă a cheltuielilor cu întreținerea era, de altfel, un motiv pentru care ritmul rapid de construcție de noi apartamente era pus în discuție.

În anul 1983, administrația locală decide finanțarea unui ansamblu de patru blocuri în zona Arieșului, la mică distanță, însă separat, de zona estică a cartierului Vasile Alecsandri. Blocurile, astăzi locuite de alte familii, au fost gândite pentru romii care urmau a fi evacuați din zona Melodiei și alte zone din oraș, în urma neplății datoriilor și a devastării apartamentelor. Au fost proiectate fără acces la încălzire centralizată și apă caldă, scopul fiind de a reduce riscul ca locatarii să intre în incapacitate de plată din cauza acumulării datoriilor la întreținere. Ulterior, până în 1989, alți locatari din blocuri predominant locuite de romi, inclusiv din zonele Planetelor și Meda, au primit decizii de evacuare și de relocare în blocurile din str. Arieșului. După câțiva ani de locuire în zona Arieșului, mai multe familii au decis relocarea în zona Craica. În 2012 administrația locală a efectuat strămutarea a sute de persoane din Craica în fostele birouri ale uzinei Cuprom, zonă cu un nivel de toxicitate incompatibil cu locuirea.

În privința zonelor Pirita și Ferneziu, în primul caz, în jurul anului 1990 acolo și-au construit locuințe improvizate primele familii. Ulterior, alte familii din oraș și din afara orașului s-au alăturat. În timp, Primăria Baia Mare a impus numeroase demolări de locuințe improvizate. Zona Ferneziu s-a constituit în urma construcției de locuințe pe versantul din vestul fabricii Romplumb de către familii rome, o parte a acestora având membri care au lucrat în cadrul fabricii. Solul și zona în general sunt considerate toxice, numeroase persoane suferind de afecțiuni asociate procesării metalelor neferoase.

Harta 1 reflectă locațiile menționate mai sus pe teritoriul Băii Mari, sugerând că toate dintre ele sunt plasate la periferii, aflându-se în mediul poluat al zonelor industriale.

Harta 1. Harta locațiilor din Baia Mare cu așezări informale

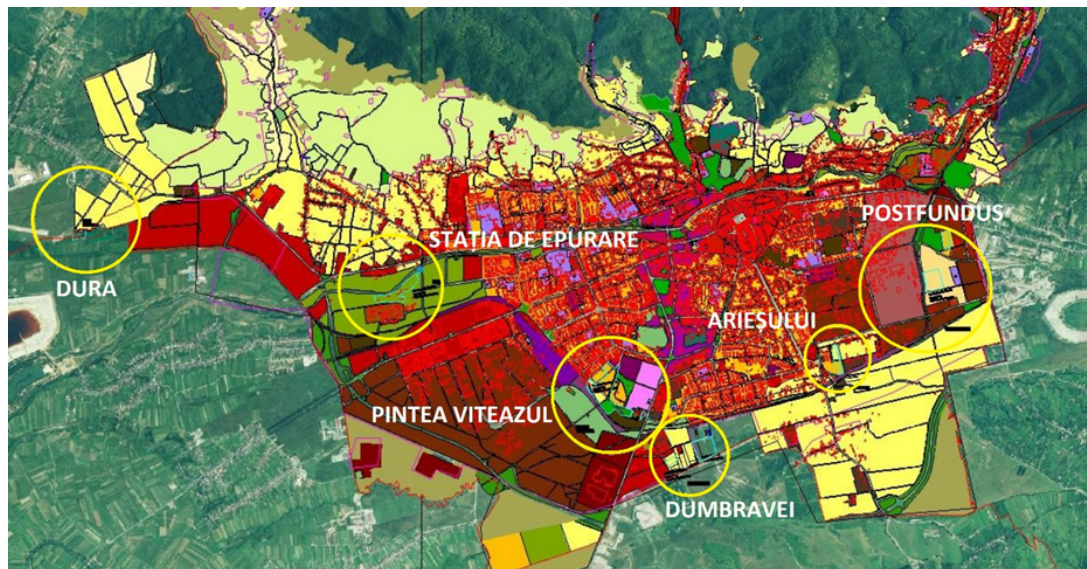
2. Propuneri ale Primăriei Municipiului Baia Mare cu privire la așezările informale

La jumătatea anilor 2000, zona Postfunduș, aflată în estul orașului, între Cuprom și iazurile de decantare, apare ca o alternativă pentru relocarea locuitorilor zonelor informale prin intermediul mai multor hotărâri de consiliu local. Ulterior, aceasta este una dintre cele șase zone puse în discuție de către Serviciul Public de Asistență Socială în 2013 ca alternative de relocare a familiilor. Celelalte zone erau: Pinteza Viteazul, Dura, Arieșului, Stația de epurare (Pirita), Dumbravei. Cu excepția ultimei zone, pentru celelalte se discuta alocarea loturilor de teren în vederea construcției de locuințe, iar pentru toate șase se prezentau separat oportunitatea și fezabilitatea.

În anul 2020, Consiliul Local adoptă hotărârea 291 prin care vizează urbanizarea zonei Pirita. Documentele menționează existența construcțiilor improvizate, însă nu propune soluții vizând locuitorii. În anul 2022 au fost adoptate cinci hotărâri de Consiliu Local cu relevanță pentru așezările informale. Strategia Urbană de Dezvoltare Integrată Baia Mare 2030 (HCL 4/2022), care conține și detalii privind populațiile din zonele marginalizate, prevede realizarea unui parc în zona Craica, cât și dezvoltarea unui parc industrial în zona vest, fiecare dintre acestea având potențialul de a interveni asupra așezărilor informale Craica și Pirita. Două alte hotărâri (208/2022 și 308/2022) vizează construcția de locuințe sociale în zonele Pinteza Viteazu (actualizarea costurilor din HCL 75/2019) și Arieșului prin fonduri europene. Mai departe, HCL 368/2022 conține Planul de acțiune locală pentru incluziunea comunităților de romi din Municipiul Baia Mare pe perioada 2022 – 2027 și Obiectivul specific 1 „Îmbunătățirea infrastructurii

și a condițiilor de locuire a membrilor comunităților vulnerabile cu romi: Craica, Gării, Pirita, Ferneziu, Cuprom”. Pirita este implicat vizată și de PUZ „Complex de locuințe și funcțiuni complementare Atrium” (HCL 485/2022), datele arătând că noul creat Bulevard de Vest ar străbate zona în care acum se găsesc locuințe improvizate.

Harta 2 arată locațiile propuse în planurile de îmbunătățire a condițiilor de locuire a comunităților rome propuse de către Primăria Municipiului Baia Mare în perioada 2013-2022.

Harta 2. Locații propuse în planurile de îmbunătățire a condițiilor de locuire a comunităților rome din Baia Mare

3. Recomandări privind măsurile locative adresate așezărilor informale

▷ Stoparea acțiunilor de evacuare a persoanelor și de demolare a construcțiilor folosite pe post de locuință în zonele de așezări informale până când nu se identifică și implementează soluții de locuire pentru și împreună cu cei vizați.

▷ Analizarea impactului variilor planuri de dezvoltare urbană precum PUZ Atrium - Pirita (HCL 485/2022), SIDU Baia Mare 2030 (4.3.3 Realizare Parc Craica, 3.1.2. Dezvoltare Parc Industrial Logistic Vest) asupra actualelor așezări informale, în speță Craica și Pirita.

▷ Implementarea prevederilor Legii 151/2019 privind așezările informale, în relație cu HCJ Maramureș 256/2019 prin care s-a constituit „Comisia pentru coordonarea implementării măsurilor necesare pentru îmbunătățirea condițiilor de viață a locuitorilor din așezările informale”.

Constituirea grupului de lucru la nivelul orașului, evaluarea situației din așezările informale, furnizarea de analize privind soluțiile potențiale (de relocare în locuințe sociale adecvate din oraș sau legalizarea așezărilor și îmbunătățirea condițiilor de locuire la fața locului). Luarea deciziilor privind îmbunătățirea condițiilor de locuire ale locuitorilor din așezările informale.

În toate fazele acestei proceduri se impune consultarea și informarea locuitorilor așezărilor informale.

▷ Introducerea sau reformarea unor mecanisme existente de politici prin care noile proiecte de locuințe ale municipalității (spre exemplu Pinea Viteazu HCL 320/2022 sau Arieșului HCL 208/2022), care sunt destinate persoanelor marginalizate sunt efectiv accesibile locuitorilor așezărilor informale; cum ar fi corelarea cu Planul de acțiune locală pentru incluziunea comunităților de romi din Municipiul Baia Mare pe perioada 2022 – 2027, Obiectivul specific 1 „Îmbunătățirea infrastructurii și a condițiilor de locuire a membrilor comunităților vulnerabile cu romi: Craica, Gării, Pirită, Ferneziu, Cuprom”.

C. Reprezentări mediatice ale persoanelor rome din Baia Mare legate de zonele unde locuiesc

Manuel Mireanu
15.06.2023

1. Tendințe predominante ale discursului mediatic despre romi

Situația persoanelor rome din Baia Mare este un subiect important de discuție în oraș. Momentul construirii zidului de pe strada Horea a constituit doar un punct climatic al unei interacțiuni problematice dintre romi și restul populației. Această interacțiune, așa cum reiese și din cercetările echipei noastre în arhive, datează de decenii.

În prezent, principalul mod în care presa din Baia Mare alege să reprezinte persoanele rome din oraș este prin generarea și menținerea unei stări de panică³⁰. În jurul acestei stări, a acestui concept, se învârt diversele reprezentări secundare: ne-civilizare, disconfort³¹, murdărie, criminalitate, locuire insalubră. Din punct de vedere al locuirii, panica atribuită de presă persoanelor rome este localizată în spațiile în care acestea trăiesc într-o precaritate maximă: Craica, Cuprom, Horea, Pirita. Aceste zone sunt portretizate drept zone periculoase, iar rezidenții ne-romi din proximitate trăiesc într-o stare perpetuă de neliniște și teamă. Prin urmare, poliția locală efectuează constant razii, cu scopul de a verifica persoanele care locuiesc în aceste zone, sau pentru „prevenirea și combaterea faptelor antisociale”³² iar presa locală relatează mereu pe larg aceste acțiuni³³.

Există trei voci distincte prezente în discursul presei locale despre persoanele rome. În primul rând, vocea autorităților locale, în principal cea a primarului Cherecheș. Acesta privește de mulți ani populația romilor ca fiind „una din cele mai grave problemele ale Băii Mari, a cartierelor de la periferie în special”³⁴. Autointitulat „un tată spiritual”³⁵ pentru romi, primarul Cherecheș și-a asumat misiunea de a „elimina pungile de sărăcie” din Baia Mare, care sunt locurile unde trăiesc romi: „Craica, Pirita, Ferneziu, blocurile sociale de pe Horea, Luminișului și Cuprom”³⁶. Principala metodă prin care consideră că se poate face aceasta este „civilizarea” persoanelor rome din aceste cartiere³⁷, care „trebuie să se spele ... să lucreze puțin la comportamentul lor”³⁸.

30 <https://adevarul.ro/stiri-locale/baia-mare/harta-fricii-din-baia-mare-cinci-zone-unde-nu-1601170.html> (17 februarie 2015)

31 <https://www.emaramures.ro/primarul-catalin-chereches-demareaza-actiunea-baia-mare-model-de-civilizatie/> (8 februarie 2018)

32 <https://www.emaramures.ro/razie-colibele-de-pe-craica-au-fost-verificate-de-mascati/> (30 iulie 2014)

33 <https://www.emaramures.ro/razie-politistii-locali-si-angajatii-spas-baia-mare-au-verificat-locuintele-de-necesitate-de-la-cuprom-video/> (5 februarie 2015)

34 <https://www.emaramures.ro/advertorial-deputatul-catalin-chereches-problemele-baimarenilor-din-cartierul-ferneziu-trebuie-ascultate-si-rezolvate-urgent/> (10 ianuarie 2011)

35 <https://evz.ro/cartierele-iganilor-din-baia-mare-ne-au-fcut-de-rsul-europei-1000684.html> (27 decembrie 2012)

36 <https://www.emaramures.ro/actualizare-2-actiunile-de-verificare-initiate-de-municipalitate-releva-o-scadere-a-numarului-de-adaposturi-si-oameni-pe-craica-video/> (6 mai 2014)

37 <https://www.emaramures.ro/primarul-catalin-chereches-demareaza-actiunea-baia-mare-model-de-civilizatie/> (8 februarie 2018)

38 <https://jurnalmm.ro/catalin-chereches-cat-voi-fi-eu-viu-si-voi-trai-in-acest-oras-nu-se-va-pune-nici-un-container-cu-romi-pe-ariesului-nu-se-va-face-o-noua-craica-niciunde-in-baia-mare/> (23 noiembrie 2016)

A doua voce este cea a publicului băimărean, care articulează o serie de plângeri, denunțuri și acuzații față de romi. Aceste plângeri sunt exprimate în special în legătură cu locuirea în vecinătatea romilor. Presa locală menționează că băimărenii „sunt îngroziți de prezența” romilor în Pirița³⁹. În Hatvan, „oamenii spun că pur și simplu le este frică să își lase copiii afară la joacă”⁴⁰. Un alt articol alertează încă din titlu: „Băimăreni îngroziți de [romi]” – după care înșiruie o serie de „sesizări” adresate redacției, cel mai probabil sub formă de comentarii online, cu privire la „problemele create de [romi]”: proprietarii de câini nu curăță după animale, iar băncile din stațiile de transport în comun sunt „adevărate «terase» de socializare pentru romi”⁴¹. Se poate observa cum starea de panică urbană este întreținută de titluri agravante, care hiperbolizează o serie de fapte banale, care atunci când sunt făcute de ne-romi nu cauzează același sentiment de anxietate socială.

Nu în ultimul rând, reprezentările mediatice cuprind vocea jurnalistului/jurnalistei care scrie textul respectiv. În decursul ultimului deceniu, vocabularul folosit de presă s-a schimbat, de la folosirea neîngrădită a unor termeni peiorativi și a unei narațiuni de-a întregul dezumanizante în anii 2010-2012⁴², la un discurs ceva mai profesionist în ultimii ani⁴³. Dacă la începutul anilor 2010, un ziar putea admite titluri precum „Cartierele [romilor] din Baia Mare ne-au făcut de râsul Europei,” din 2012⁴⁴, sau texte de un rasism indescriptibil, precum cel despre piața centrală, din 2013⁴⁵, în ultimii ani lexicul a devenit mai rafinat, iar jurnaliștii mai atenți/atente la forța performativă a unor cuvinte și expresii⁴⁶. Pe de altă parte, încă sunt jurnaliști care își ascund cu greu părerea despre persoanele rome din Baia Mare, folosind adesea un ton sarcastic și condescendent pentru a prezenta evenimentele. Expresii precum „regii gunoaielor”⁴⁷, sau „cetățenii de etnie romă și-au «băgat picioarele»”⁴⁸ au efectul de a caricaturiza viața romilor și de a-i prezenta într-o perspectivă în care precaritatea lor ține mai degrabă de reaua lor voință și de „lipsa de civilizație”, decât de o serie de probleme sistemice de lungă durată.

2. Sugestii cu privire la o reprezentare justă și antirasistă a romilor

Presa băimăreană are un rol crucial în formarea discursului cu privire la persoanele rome din loca-

39 <https://ziarimm.ro/cartierul-dragos-voda-in-vizorul-politiei-locale-baia-mare-tiganii-sunt-intorsi-din-drum/> (3 noiembrie 2019)

40 <https://vasiledale.ro/2019/10/06/zona-rau-famata-le-e-frica-sa-isi-lase-copiii-la-joaca-cartierul-hatvan-plin-de-drogati-si-betivi-violenti-in-strada-foto-cititori-exclusiv/> (6 octombrie 2019)

41 <https://ziarimm.ro/baimareni-ingroziti-de-tigani-prapad-fac-ne-terorizeaza-cu-strigate-injurii-si-mizerie/> (8 octombrie 2019)

42 <https://www.emaramures.ro/scandal-romii-de-pe-calea-miresului-negri-de-suparare-ca-li-s-au-taiat-ajutoarele-sociale-ca-sa-li-se-asigure-colibele-video/> (20 noiembrie 2011)

43 <https://presshub.ro/viata-romilor-in-patru-localitati-din-maramures-177876/> (4 decembrie 2020)

44 <https://evz.ro/cartierele-iganilor-din-baia-mare-ne-au-fcut-de-rsul-europei-1000684.html> (27 decembrie 2012)

45 <https://www.emaramures.ro/un-punct-de-vedere-piata-noastra-cea-de-toate-zilele/> (1 august 2013)

46 <https://www.emaramures.ro/razie-politistii-locali-si-angajatii-spas-baia-mare-au-verificat-locuintele-de-necesitate-de-la-cuprom-video/> (5 februarie 2015)

47 <https://ziarimm.ro/regii-gunoaielor-au-fost-detronati-drusal-a-schimb-sistemul-de-triere-a-deseurilor/> (16 mai 2017)

48 <https://baiamare24.ro/2020/03/29/exclusiv-interventie-extrem-de-dificila-tiganii-au-aruncat-cu-caramizi-si-bucati-din-mobilier-in-soldati-jandarmi-si-politisti-cinci-au-fost-incatusati-unul-era-dat-in-urmarire-nationala/> (29 martie 2020)

litate. Acest rol merge dincolo de relatarea faptelor sau de încercarea de obiectivitate. O mass-media responsabilă are capacitatea de a arăta publicului complexitatea relațiilor sociale, de a le pune în context istoric, social, economic și politic.

Așadar, iată câteva reflecții și sugestii în acest sens:

▷ Articolele de presă băimăreană contribuie la stigmatizarea concomitentă a locuințelor sociale, a zonelor în care acestea se află și a persoanelor rome și sărace care locuiesc în ele. Se creează astfel o serie de asocieri cognitive între etnie, forma de locuire și cartier, asocieri care susțin direct reprezentările rasiste. Este necesară o atenție mai mare împotriva propagării acestor stereotipuri. Deasemenea, este nevoie de o analiză mai detaliată a cauzelor și istoriilor care au dus la locuirea precară și concentrată în anumite zone a persoanelor rome.

▷ Persoanele care scriu texte jurnalistice despre romi ar putea să urmărească mai atent relațiile de putere și pozițiile de privilegiu din societate, pentru a avea un proces mai corect de reprezentare a celor ale căror voci contează mai puțin ca ale altora. Responsabilitatea socială și politică este, indiscutabil, întotdeauna mai mare de partea celor aflați în poziții de putere și privilegiu mai avantajoase. Indiferent de concepția despre raportul dintre drepturi și obligații cetățenești, nu se pot pune pe aceeași treaptă responsabilitatea autorităților cu cea a persoanelor marginalizate, precum romii.

▷ Sarcasmul, ironia și atitudinile batjocoritoare pot uneori inspira texte cu priză la public, dar de cele mai multe ori aceste tonalități reproduc în mod subtil cele mai dăunătoare stereotipuri despre persoanele rome. Un stil jurnalistic profesionist poate genera reportaje și analize incisive și fără a apela la astfel de mijloace mult prea facile de divertisment.

▷ De asemenea, reprezentările caricaturale reduc experiența persoanelor marginalizate la o serie de acțiuni rău intenționate și în acest fel plasează explicit vina pentru situația lor pe aceste rele intenții, sau pe alte trăsături stereotipizate. În acest fel, se ignoră procesele sistemice, istorice și politice care sunt adânc impregnate în societate și care constrâng acțiunile oamenilor, oferindu-le un set insuficient de opțiuni de viață.

▷ Trebuie să existe discernământ în relatarea plângerilor și sesizărilor populației. Temerile și supărările cetățenilor orașului sunt bineînțeles legitime și trebuie luate în serios. Pe de altă parte, persoanele care scriu texte jurnalistice au posibilitatea și responsabilitatea să filtreze anumite atitudini, poziții și expresii care vin dinspre cetățeni, de a nu le exagera sau amplifica, tocmai cu scopul de a nu contribui la tensiuni sociale și de a întări prejudecățile și stereotipurile de orice fel.

ANEXE

A. Rezultatele anchetei PRECWORK: distribuția populației pe etnii în funcție de ocupare, nivelul venitului și locuire în Baia Mare

*Prelucrare date: Ionuț Foldes
Transformarea datelor statistice în diagrame: Enikő Vincze*

1. Despre eșantion și interpretarea rezultatelor

Eșantionul anchetei PRECWORK în Baia Mare a fost construit pe baza datelor privind distribuția zonelor urbane marginalizate în oraș (RPL 2011), acoperind atât așezări informale, cât și zone de blocuri sociale, sau de case cu condiții precare de locuire. În eșantion au fost incluse 800 de persoane, dintre care 360 s-au autodeclarat de etnie romă, 344 de etnie română și 88 de etnie maghiară. Astfel, informațiile adunate din locațiile de mai jos ne oferă posibilitatea de a compara în funcție de etnia declarată situația persoanelor care locuiesc în zone precare cu privire la marile teme ale cercetării PRECWORK (munca, locuirea și migrația). Raportul de față oferă informații legate de ocupare și venituri, precum și locuire.

Eșantionul și zonele urbane acoperite de ancheta PRECWORK

- Orașul Vechi, zona industrială: Electrolizei – 145, Horea – 38, Luminișului – 187
- Cart. Ferneziu: Hornului – 5, Podinei – 29, Poiana – 1, Uzinei – 23, Zefirului – 8
- Cart. Gării: Gării – 50, Gării Remiza – 11
- Cart. Vasile Alecsandri: Grănicerilor – 56, Melodiei – 60, Craica – 137
- Pirita: Iazului – 39
- Valea Borcutului – 11

Total: 800 persoane

Raportat la informațiile despre zonele urbane marginalizate din Baia Mare prezentate în Atlasul Zonelor Urbane Marginalizate (Banca Mondială, 2014), putem afirma că **eșantionul PRECWORK de mai sus este reprezentativ pentru aceste zone** (dar nu pe oraș), ce includeau (conform RPL din 2011)⁴⁹ o populație totală de 2.712 persoane, distribuite pe zone precum arată tabelul de mai jos:

Populația estimată în comunități marginalizate	
Valea Borcutului	40
Pirita	131
Gării	37
Zona Grănicerilor	186

⁴⁹ În 2021-2022, de-a lungul muncii noastre de teren am vizitat toate locațiile de mai sus, observând că situația locativă a persoanelor care trăiesc acolo nu s-a schimbat, iar ZUM-urile identificate în 2014 nu au dispărut.

Craica	650
Zona Melodiei-Rapsodiei	199
Zona Luminişului	670
Zona Horea	286
Cuprom	513
Total	2.712

Conform Atlasului menţionat mai sus, în 2011 totalul populaţiei stabile în Baia Mare a fost de 123.738 persoane, astfel încât procentul din populaţia stabilă care locuia în zonă marginalizată era de 2,19%. În accepţia BM, o zonă urbană marginalizată are dezavantaje cumulate, ea fiind dezavantajată în acelaşi timp din punctele de vedere ale ocupării, locuirii şi capitalului uman. Acelaşi Atlas arată că procentul romilor faţă de populaţia totală ce locuieşte în zone urbane marginalizate este de 29% (2.191 persoane).

Aplicând datele RPL 2011 pe zonele de recensământ din Baia Mare, putem concluziona că în zonele marginalizate compoziţia etnică a persoanelor a fost după cum urmează:

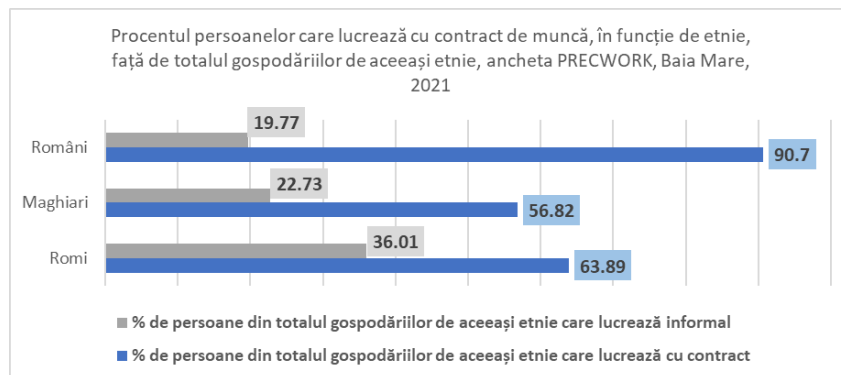
Etnia	Nr. persoane
Română	8.471
Romă	2.191
Nedeclarată	1.380
Maghiară	871
Altele	18
Germană	6

Mai departe, din datele de mai sus rezultă şi următoarea distribuţie a populaţiei pe etnie în zonele urbane marginalizate:

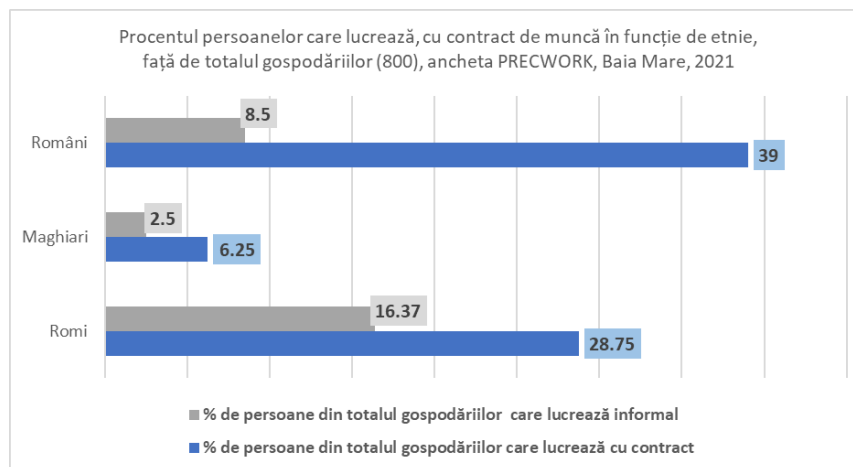
Etnia	Total în oraş	Procent din totalul populaţiei din oraş care locuieşte în ZUMuri
Română	96.105	8,81%
Romă	3.107	70,51%
Maghiară	12.750	6,83%

2. Ocupare

În calculele de mai jos am luat în considerare declarațiile respondenților cu privire la numărul de persoane din gospodării care lucrează cu contract de muncă și cele care lucrează informal.

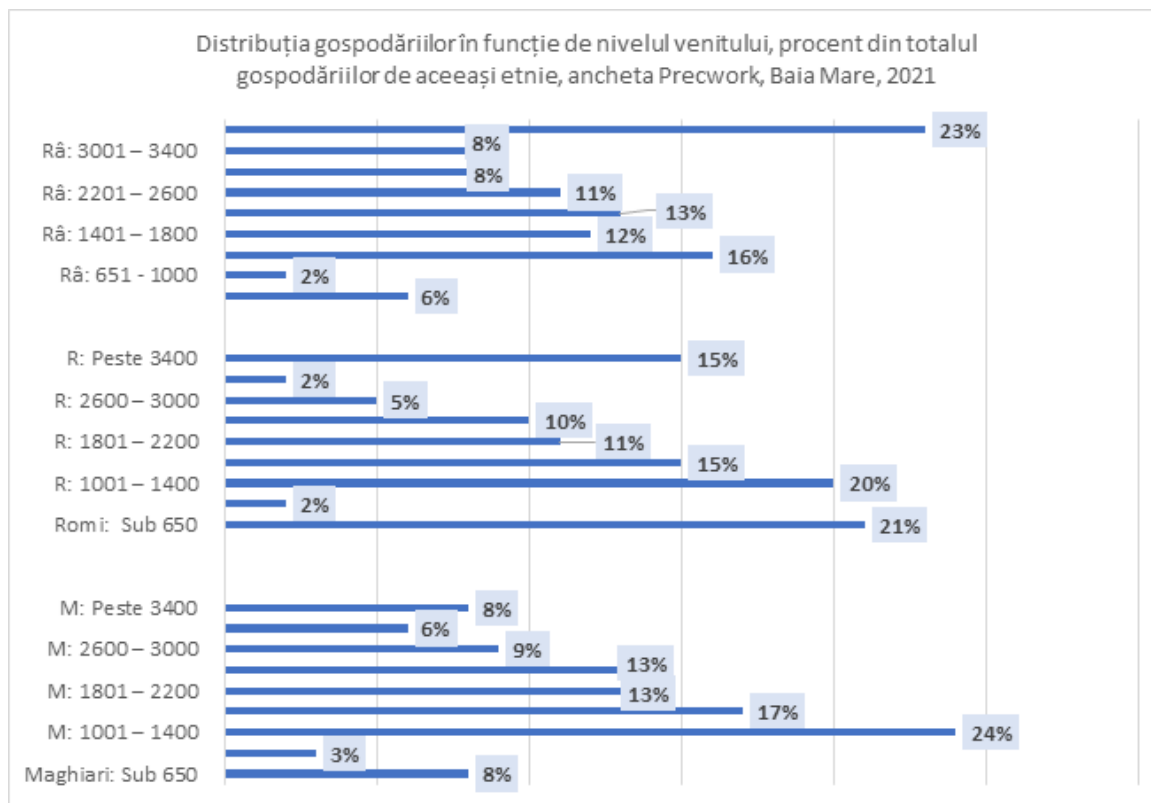

În totalul de 800 de gospodării din eșantion, 16,37% sunt persoane de etnie romă care lucrează informal, și 28,75% care lucrează cu contract de muncă.

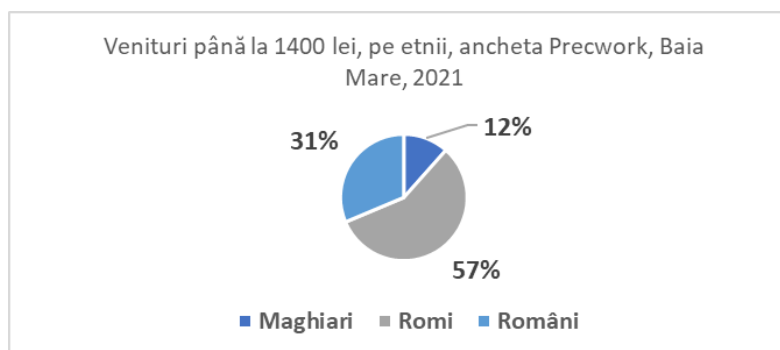

3. Venituri

Diagrama de mai jos, printre altele, ne arată că dintre gospodăriile rome din eșantion 21% au venituri sub 650 lei și, împreună, gospodăriile rome care câștigă sub nivelul salariului minim pe economie formează un procent de 43% din totalul gospodăriilor rome. În cazul gospodăriilor maghiare acest procent este de 36%, iar ale celor române de 24%.

Iar aceste date reflectă, că din totalul gospodăriilor care câștigă sub venitul minim pe economie 57% sunt gospodăriile ale romilor, 31% ale românilor și 12% ale maghiarilor.

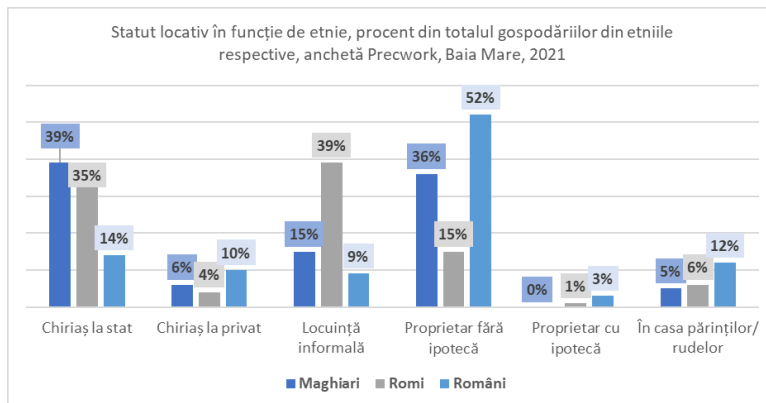

4. Locuire

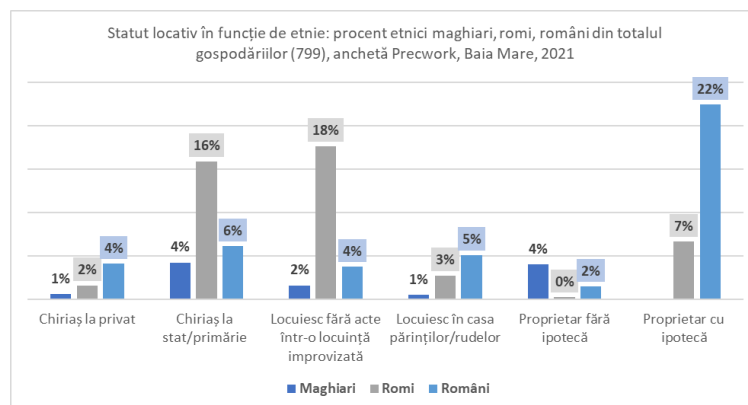
Conform diagramei de mai jos, dintre gospodăriile rome, 39% locuiesc în așezări informale, 35% sunt chiriașe la stat, 15% sunt proprietare fără ipotecă, 6% locuiesc în casa părinților sau rudelor, 4% sunt chiriașe la privat și 1% sunt proprietare cu ipotecă.

Dintre gospodăriile maghiare, cele mai multe (39% sunt chiriașe la stat), urmate de cazurile de proprietari fără ipotecă (36%).

Iar dintre gospodăriile române, cele mai multe (52%) sunt proprietare fără ipotecă, urmate cu 14% de cazurile de chiriași la stat.

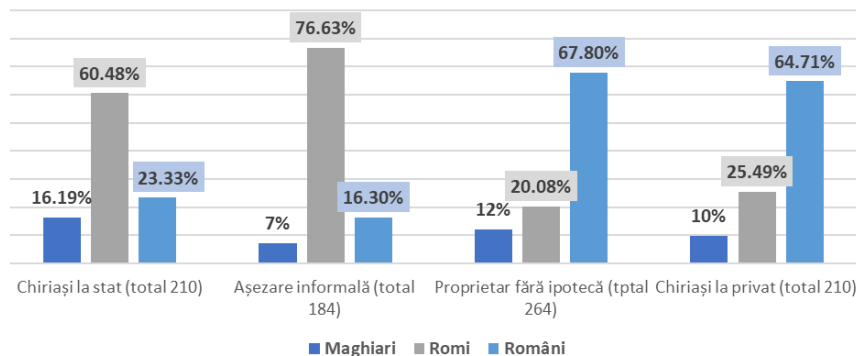

Următoarea figură arată că pe totalul gospodăriilor, 18% sunt gospodării rome care locuiesc în așezări informale, 16% sunt gospodării rome care stau în chirie la stat, 0,25% sunt proprietari fără ipotecă ai locuinței în care stau. Raportat la total, procentul gospodăriilor române (4%) și cel al gospodăriilor maghiare (2%) în așezări informale este mai redus, cel al proprietarilor fără ipotecă fiind mai mare (2% și 4%). În ceea ce privește statutul de proprietar cu ipotecă, gospodăriile maghiare nu au fost deloc menționate la acest capitol, din totalul gospodăriilor 22% gospodării române și 7% gospodării rome având în proprietate locuința în care trăiesc printr-un credit bancar.

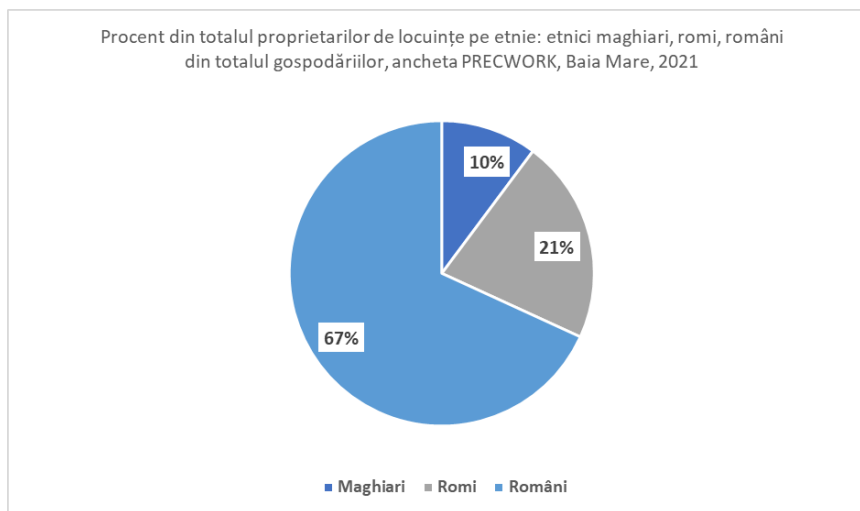

Imaginea de mai jos arată că dintre chiriașii la stat 60,48% sunt de etnie romă (față de 23,33% români și 16,19% maghiari); dintre cei care locuiesc în așezări informale 76,63% sunt romi (față de 16,30% români și 7% maghiari; iar în cazul proprietarilor fără ipotecă romii sunt prezenți doar în 20,08% (față de 67,8% români și 12% maghiari).

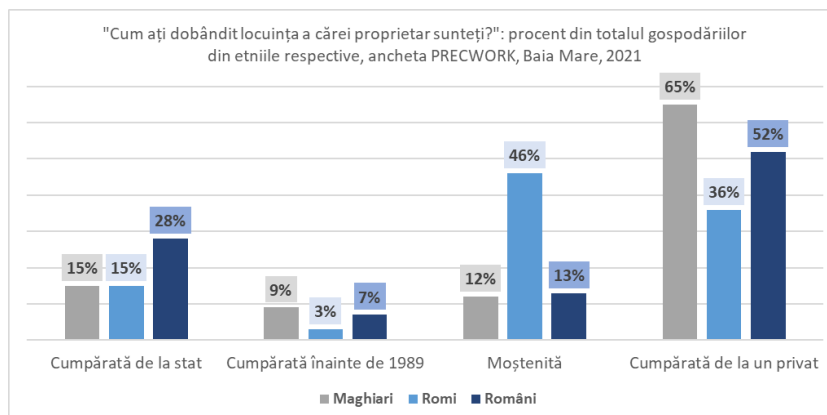
Procentul pe etnii în cazul câtorva statuturi locative, anchetă Precwork, 2021

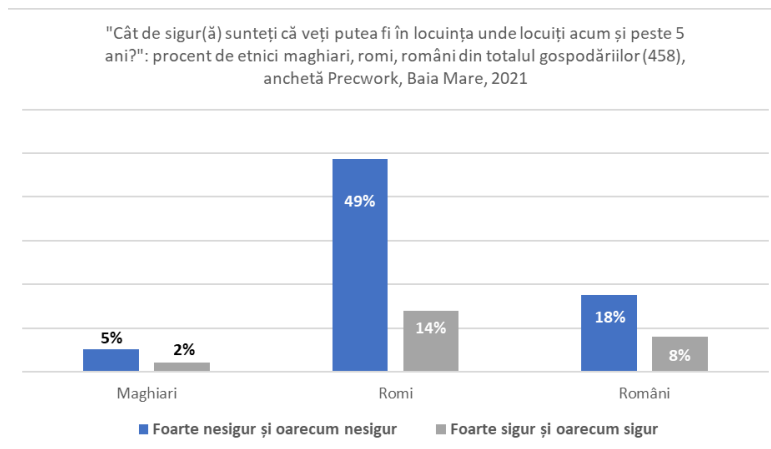
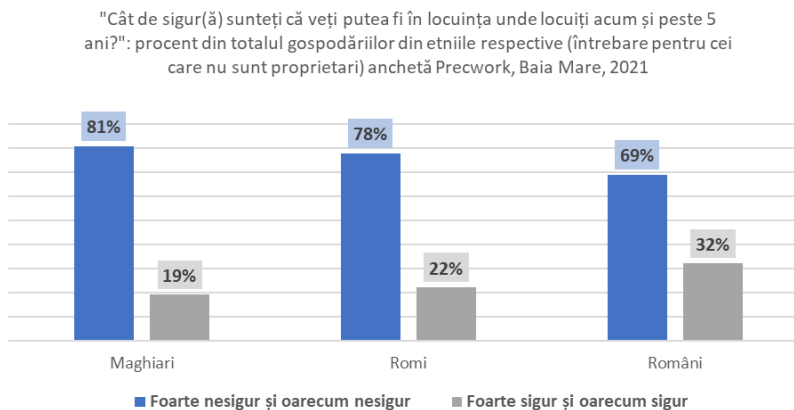
Datele din această figură reflectă că dintre cei care dețin în proprietate locuința în care trăiesc, cei mai mulți sunt de etnie română (67%), iar etnicii maghiari sunt cei mai puțini (10%).

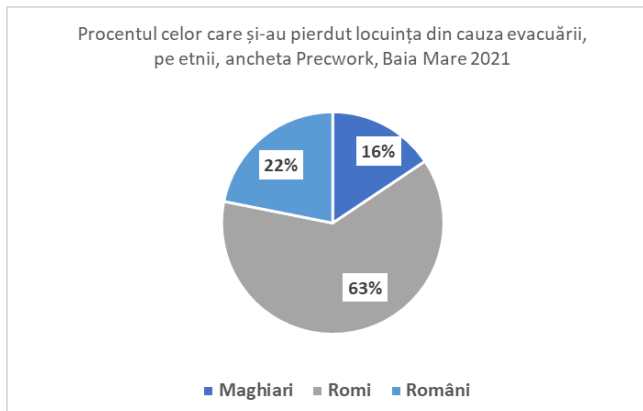
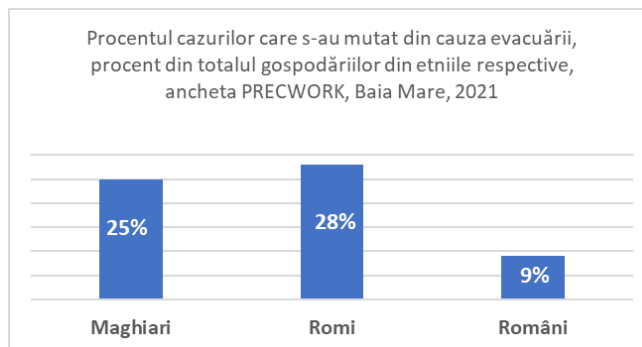
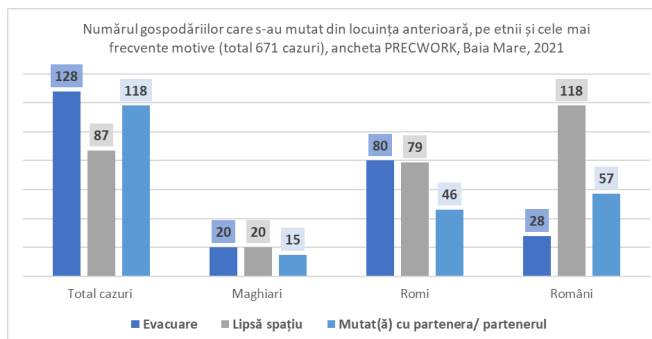
Următoarea diagramă reflectă că 89% dintre proprietarii maghiari și 87% dintre proprietarii români de locuințe au cumpărat locuința în care stau. În cazul romilor, sunt mai mulți (46%) cei care și-au moștenit locuința în care trăiesc.

Nesiguranța locativă este intens resimțită de foarte multe persoane din eșantionul nostru, conform figurii de mai jos: 81% dintre maghiari, 78% dintre romi și 69% dintre români sunt foarte nesiguri sau oarecum nesiguri cu privire la dacă peste 5 ani vor mai fi în locuința care trăiesc azi.

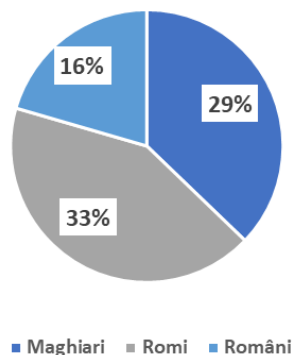

Următoarele trei diagrame ne oferă informații cu privire la întrebarea dacă respondenții s-au mutat vreodată dintr-o locuință. Printre motivele enumerate se aflau evacuarea, lipsa de spațiu adecvat, mutarea cu partenerul, calitatea slabă a locuinței, incapacitatea de plată, schimbarea locului de muncă, căutarea unei școli mai bune pentru copil, demolarea locuinței sau neînțelegeri cu ceilalți membri ai familiei. Primele trei motive au fost cele mai des invocate de respondenți. Dintre ele, evacuarea a fost un motiv pentru 28% dintre romi, 25% dintre maghiari și 9% dintre români. Dacă privim procentul pe etnii a cazurilor de mutare din motive ce țin de evacuare, observăm că într-un procent de 63% acestea au afectat romii, în 22% românii și în 16% maghiarii.

Următoarele două figuri reflectă procentele pe etnii legate de solicitarea de locuință socială. Dintre romi, 33% au afirmat că au solicitat cel puțin odată locuință socială. Iar din totalul celor care au solicitat o astfel de locuință, observăm că 59% au fost persoane rome.

"Am solicitat locuință socială măcar odată": procent din totalul gospodăriilor din etniile respective, anchetă Precwork

Procentul pe etnie al celor care au solicitat locuință socială, ancheta Precwork

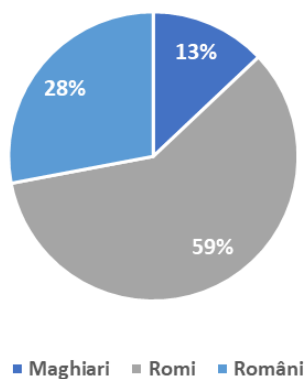
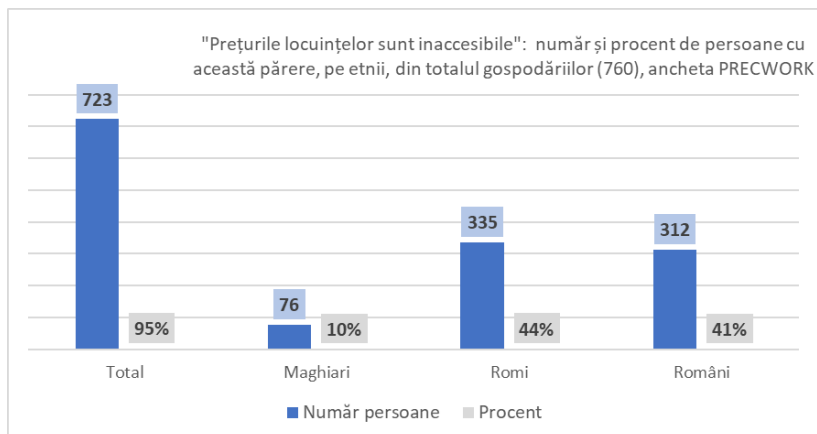
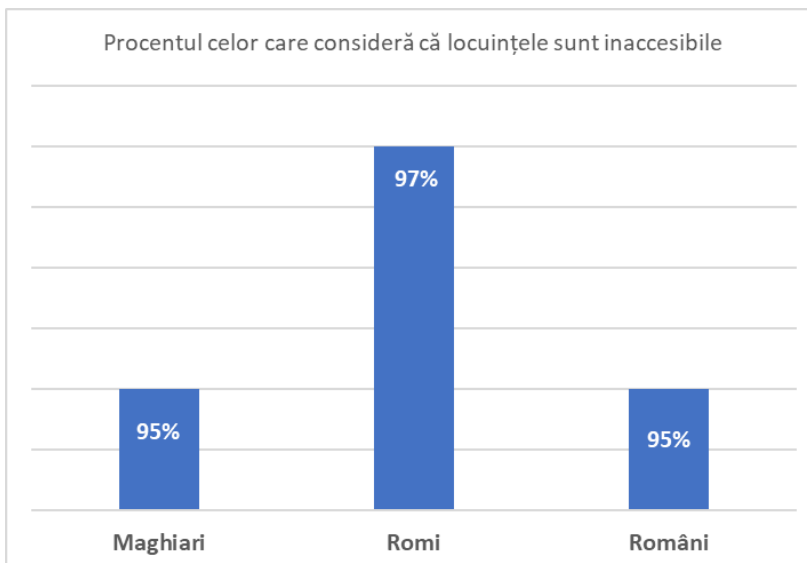

Diagrama de mai jos reflectă, că 95% dintre respondenți consideră că locuințele de pe piață sunt inaccesibile pentru ei. Din cele 723 de persoane care au răspuns astfel, 44% sunt romi, 41% români și 10% maghiari.

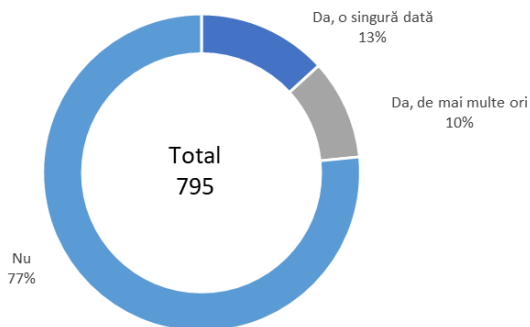

Mai departe, precum ne arată diagrama de mai jos, 95% dintre maghiari și dintre români, precum și 97% dintre romi susțin acest lucru. Acest fapt denotă că ei, cu resursele financiare pe care le au, nu își pot permite să se mute într-o zonă și într-o locuință mai bună din oraș.

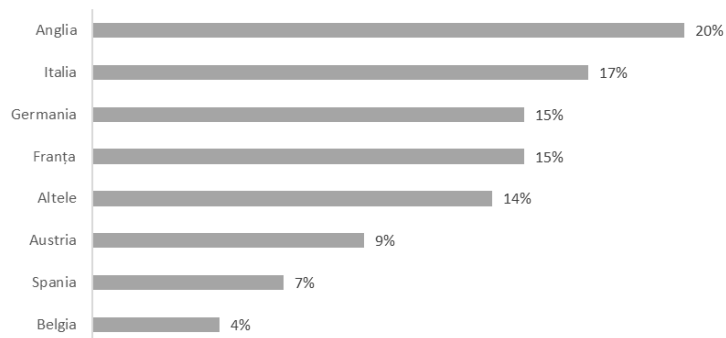
5. Întrebări și răspunsuri privind migrația transnațională

Dumneavoastră ați fost vreodată plecat în străinătate pentru muncă?

Distribuția frecvenței migrației în străinătate după etnie

Etnia	Frecvența migrației	Număr	Procent
Maghiar	Da, de mai multe ori	4	4%
	Da, o singură dată	17	18%
	Nu	72	77%
Rom	Da, de mai multe ori	44	12%
	Da, o singură dată	45	12%
	Nu	273	75%
Român	Da, de mai multe ori	32	10%
	Da, o singură dată	43	13%
	Nu	261	78%

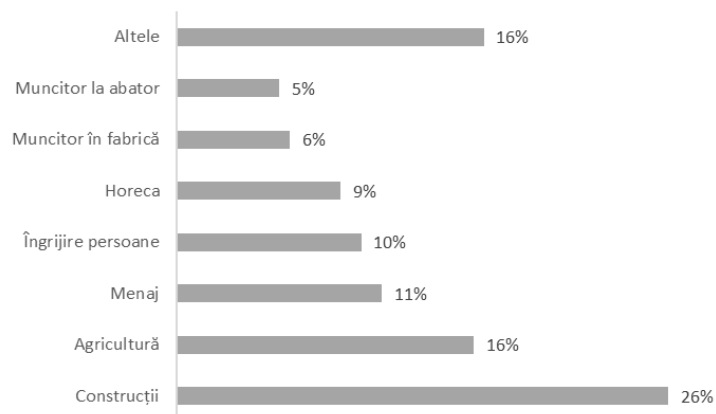
Distribuția țărilor de destinație pentru migrația externă*Durata medie a ultimei plecări în străinătate după etnie*

Etnia	N	Durata medie
Român	72	4,1 ani
Maghiar	21	3,2 ani
Rom	86	1,6 ani
Total	180	2,8 ani

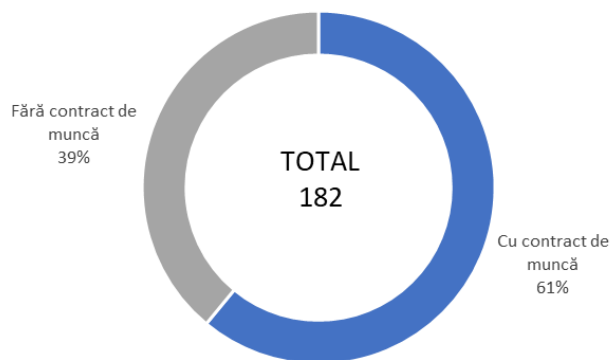
Metodele de plecare pentru muncă în străinătate, după etnie

Cum ați ajuns în țara de destinație?	Etnia			Total
	Român	Maghiar	Rom	
Cu ajutorul rudelor/ cunoștințelor	55	16	74	145
Singur	11	2	9	22
Prin firmă privată de recrutare	7	3	5	15
Prin AJOFM	1	0	0	1

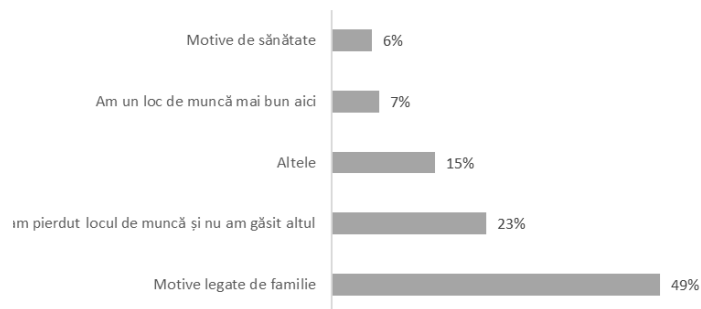
Ce ați lucrat când ați fost plecat ultima dată în străinătate?

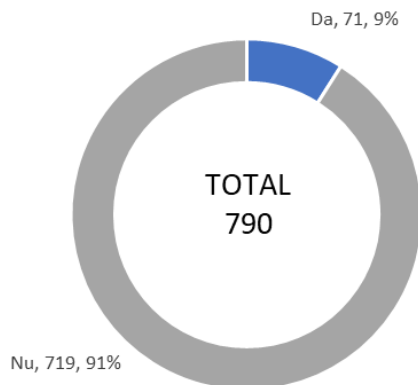
Distribuția formelor de contractare a muncii în străinătate

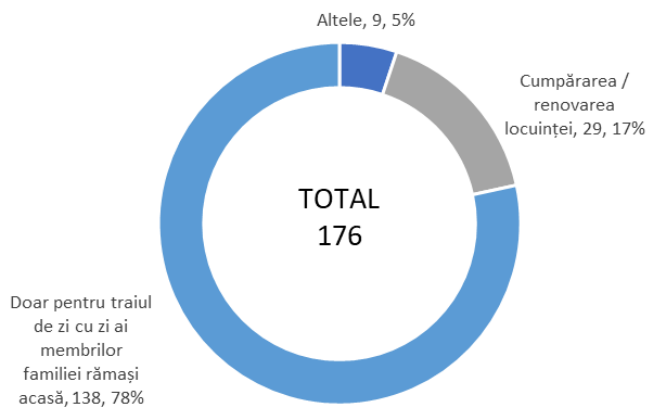
Care este principalul motiv pentru care v-ați întors?

Sunt persoane din gospodărie care sunt plecate în prezent în străinătate sau care au fost plecate în ultimii 5 ani dar s-au reîntors?

În ce fel au fost utilizați banii câștigați în străinătate de către dumneavoastră sau/și membri familiei dumneavoastră?

B. Locuire și muncă în perioada socialistă în România: o scurtă sinteză a cadrului legislativ național

Mara Mărginean
15.06.2023

Într-o lucrare clasică pentru înțelegerea logicii de funcționare a sistemului socialist, Janos Kornai descria strategiile de alocare a resurselor pentru investiții ca fiind similare unei spirale a cărei viteză de rotație se accelerează cu fiecare impuls, „proces concentric, care se repetă și se auto-induce: producția de bunuri de investiții este crescută astfel încât să aibă mai mult capital fix, care trebuie să producă în mare măsură bunuri de investiții, care să contribuie la rândul lor la creșterea capitalului fix, și așa mai departe”⁵⁰. Pe măsură ce spirala avansa, atenționa Kornai, rezultatele erau contradictorii. Pe de o parte, investițiile în fonduri fixe determinau tot mai multe investiții, generau tot mai mult capital fix și, în cele din urmă, tot mai multă producție agregată. Pe de altă parte, domeniile marginale față de nucleul „productiv” al spiralei, precum serviciile, infrastructura socială sau locuințele, creșteau mai greu sau erau ignorate în cea mai mare parte a timpului.

Peste tot în blocul socialist în primul deceniu postbelic investițiile în programe de locuințe au înregistrat valori extrem de scăzute pentru că locuințele erau considerate ca parte a consumului și nu a acumulării. Ca atare, după cum sugestiv a arătat Ivan Szelenyi, într-o măsură mai mare la începutul perioadei postbelice, și ulterior cu variații mai mult sau mai puțin de substanță pe tot parcursul guvernării regimului comunist, autoritățile nu au „privit locuințele ca o marfă economică utilă” pentru eficientizarea planurilor de industrializare cât mai degrabă ca o cheltuială cu profitabilitate limitată pe termen scurt și mediu⁵¹. În anii 1950, de exemplu, tocmai când ramura a înregistrat una din cele mai spectaculoase creșteri ale capacității de producție raportat la perioada anterioară, România finaliza din fonduri publice aproximativ 150.000 de apartamente, valoare care reprezenta cel mai mic număr de unități livrate într-un deceniu în întreaga perioadă postbelică⁵².

Desigur, la începutul anilor 1950 când noua conducere comunistă și-a fixat prioritățile investiționale în sfera industriei grele, ignorând cu bună-știință degradarea vizibilă a condițiilor locative ale populației, s-a prevalat de un recent-adoptat cadru legislativ a cărui natură profund ideologizată nu poate fi pusă sub semnul întrebării. Decretul 92 din 20 aprilie 1950 privind naționalizarea unor imobile a prevăzut trecerea în proprietatea statului a clădirilor aparținând foștilor industriași, moșieri, bancheri, mari comercianți și a „celorlalte elemente ale marii burghezii,” precum și a celor utilizate în scopuri hoteliere sau pentru închiriere. Excepție făceau locuințele muncitorilor, funcționarilor, micilor meseriași, intelectualilor profe-

50 Janos Kornai, *The Socialist System: The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, 1992, p. 171.

51 Ivan Szelenyi, *Urban Inequalities Under State Socialism*, Oxford, Oxford University Press, 1983, p. 32.

52 În aceeași perioadă, din fondurile private ale populației s-au finalizat 1,2 milioane de unități. Cea mai mare parte a acestora a fost realizate după 1954 când statul a redus exporturile de materiale de construcții și a distribuit mai multă cherestea și ciment către populație.

sioniști și a pensionarilor⁵³. Decretul 92, în urma căruia s-a naționalizat o parte importantă a stocului de locuințe din marile localități urbane, a fost completat de o serie de reglementări privind necesarul minimal de spațiu locativ pentru fiecare persoană. Reținute în literatura tehnică încă din perioada interbelică sub titulatura de „normă sanitară,” acestea prevedeau alocarea unui minim de opt metri pătrați spațiu locativ util pentru fiecare persoană, precum și tipologia utilităților și a funcțiunilor recomandate în interiorul fiecărei locuințe. Pe baza acestor principii, autoritățile au dispus împărțirea vechilor locuințe unifamiliale în apartamente mai mici, relocarea familiilor în funcție de numărul membrilor sau chiar cazarea mai multor persoane aparținând unor familii diferite în aceeași unitate locativă⁵⁴.

Însă, impactul real al pachetului legislativ a fost extrem de limitat, acest lucru fiind consecința directă a politicii de industrializare a regimului. Mai concret, în ciuda faptului că prin naționalizare autoritățile aveau la dispoziție un spațiu locativ ceva mai extins în marile orașe pe care l-ar fi putut utiliza pentru adăpostirea muncitorimii nou-venite, construirea unor noi întreprinderi în diverse locații din țară impunea ridicarea unor ansambluri rezidențiale pentru cazarea forței de muncă uneori la mare distanță de nucleeele urbane importante ale țării. Au existat, de exemplu, numeroase cazuri în care administrațiile locale s-au declarat neputincioase în fața numărului extrem de mare de solicitări de spațiu locativ venite din partea angajaților fabricilor nou-înființate atâta timp cât în multe centre industriale stocul de locuințe abia dacă putea asigura patru metri pătrați de persoană față de un minim de opt prevăzut de lege.

Totuși, moartea lui Stalin în 1953 și adoptarea noului curs economic în același an au marcat începutul unui lung șir de concesii notabile pe care regimul comunist le-a făcut populației. Schimbarea de direcție a fost un răspuns imediat al autorităților față de tensiunile sociale tot mai numeroase din diverse medii profesionale, urmărind în același timp să asigure un cadru legal prin care populația să poată utiliza economiile acumulate în depozite bancare pentru o îmbunătățire reală a calității vieții. Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 4.015 din august 1953 a reglementat construcția de locuințe pe baza cooperării dintre locatari și a locuințelor individuale prin credite acordate de stat. Ulterior, Decretul nr. 493 din 10 decembrie 1954 a dat posibilitatea comitetelor executive ale sfaturilor populare să atribuie terenuri aflate în proprietatea statului acelor cetățeni care doreau să-și construiască locuințe fără creditare din partea statului. Aceste măsuri au adus noi clarificări referitoare la prioritățile investiționale ale regimului în domeniul infrastructurii sociale. De exemplu, accesul la credite sau la terenuri administrate de autoritățile locale era condiționat de statutul profesional al solicitantului atâta timp cât legea conținea prevederi exprese referitoare la faptul că se puteau acorda loturi pentru case „muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor și funcționarilor din orașe și comune, membrilor gospodăriilor agricole colective, învățătorilor, medicilor și personalului sanitar de la sate, dacă toți aceștia nu au asemenea terenuri și pot, prin mijloacele lor,

53 „Decretul nr. 92/1950 pentru naționalizarea unor imobile”, *Buletinul Oficial* nr. 36 din 20 aprilie 1950.

54 Vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, d. 3/1949, f. 2-12; fond CC al PCR, secția Administrativ Politică, d. 85/1950, f. 1-2; fond Consiliul de Miniștri-Stenograme, d. 1/1952, f. 59-60. Spațiul de 8 metri pătrați se referea la „norma sanitară,” care era diferită de norma locativă. Aceasta din urmă putea să fie mai mare, și stabilită individual de fiecare comitet executiv al sfaturilor populare în funcție de condițiile sanitare locale. „Decret pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași,” *Buletinul Oficial al Republicii Populare Române* din 5 aprilie 1952.

să-și construiască locuințe proprii fără a avea nevoie de credite de stat și dacă sunt angajați în localitatea respectivă sau în apropierea ei”⁵⁵. Ca urmare a acestor măsuri, doar în 1954 s-au construit cu 16% mai multe apartamente decât în anul precedent, în vreme ce către populație au fost distribuite cantități de ciment și cherestea de două ori mai mari decât în 1953. În paralel, autoritățile au depus eforturi vizibile pentru îmbunătățirea nivelului de trai al populației; tot mai multe fonduri au fost direcționate către industria alimentară și cea a bunurilor de larg consum și ceva mai puține spre extinderea infrastructurii industriale, astfel că necesarul industriei grele de materiale de construcții a scăzut semnificativ în tandem cu o reducere sensibilă a cantităților de ciment exportate. Ca atare, încetinirea ritmului industrializării a determinat, printre altele, și o diminuare dramatică a numărului de angajați în industria materialelor de construcții; nivelul din 1953 nu a mai fost atins decât în 1961⁵⁶.

Chiar și așa, statul a continuat să fie un actor important în reglementarea locuirii în România postbelică. În a doua jumătate a anilor 1950, de exemplu, tocmai când nemulțumirile populației față de condițiile extrem de dificile de trai păreau să atingă nivele îngrijorătoare, autoritățile au propus noi măsuri pentru distribuirea mai judicioasă a spațiului locativ. Menționăm, în acest sens, revizuirea valorii normei sanitare de la opt la șapte metri pătrați astfel încât să existe un fundament legal pentru relocarea și cazarea unui număr ceva mai mare de oameni în locuințele existente⁵⁷. În egală măsură, printr-o serie de hotărâri ale Consiliului de Miniștri s-a dispus ca locuințele ridicate prin mijloacele statului să fie realizate pe baza unor proiecte tip adoptate în prealabil de către autorități, care erau obligatorii pentru constructori indiferent dacă sursa de finanțare era publică sau particulară sau dacă locuința urma să fie ridicată în mediul urban sau rural⁵⁸. În anul 1958, de exemplu, conducerea politică a țării a dispus măsuri extrem de dure pentru înjumătățirea prețului apartamentelor nou-construite din fondurile statului de la 80.000 de lei la un maximum de 40.000 de lei. Pe lângă impunerea unui control strict asupra utilizării materialelor de construcție și a productivității muncii pe șantierele naționale, s-a propus și redimensionarea apartamentelor tip de două camere de la 45-50 de metri pătrați la 25-30 de metri pătrați astfel încât acestea să asigure spațiu locativ cât mai multor oameni precum și tipizarea spațiilor interioare, suprapunerea funcțiunilor sau standardizarea pieselor constructive prefabricate. Transpus în cifre, rezultatul acestor măsuri a fost impresionant: regimul a anunțat într-un an de zile practic dublarea numărului de unități finalizate, valoarea investițiilor menținân-

55 Decret nr. 493 din 10 decembrie 1954 pentru autorizarea comitetelor executive ale sfaturilor populare să atribuie terenuri, proprietatea statului, unor categorii de cetățeni ce voiesc a-și construi locuințe fără credite acordate de stat, *Buletinul oficial*, nr. 46, 10 decembrie 1954.

56 Conform lui Michael Montias, scăderea numărului de angajați din construcții a avut un impact minor asupra productivității în industria grea. Acest lucru poate să fi fost o consecință a faptului că investițiile în tehnologie realizate cu rezervele valutare obținute anterior din exportul cherestelei și a cimentului au adus o plus-valoare mai mare decât cele în extinderea infrastructurii. J. M. Montias, *op. cit.*, p. 45.

57 Diminuarea valorii normei sanitare a fost inițial propusă de Gustav Gusti într-un text publicat în *Arhitectura*. În discuții care nu au fost făcute publice, s-a propus chiar diminuarea normei locuibile până la un maxim de 6,25 mp. Vezi în acest sens, intervenția Nonei Florescu în Arhiva Uniunii Arhitecților, d. 24/1954: Plenara a II-a a Uniunii Arhitecților din RPR, nenumărat.

58 Aceste măsuri au fost dublate de un pachet legislativ ceva mai complex privind drepturile de autor ale proiectanților (Decretul 321/1956) și profilarea institutelor de proiectare (martie 1956).

du-se în aceleași limite financiare ca și până atunci. Totuși, în realitate, aceste planuri și-au arătat destul de grabnic limitările. Pe de o parte, soluția unor unități locative atât de mici pentru adăpostirea unor familii numeroase s-a dovedit una cât se poate de nepotrivită; deși finalizate în multe locații din țară astfel de locuințe au stârnit numeroase nemulțumiri printre locatari din cauza confortului deosebit de scăzut. Pe de altă parte, foarte curând avea să se dovedească că până și așa, capacitatea statului de a răspunde necesarului real de spațiu locativ era destul de limitată⁵⁹.

Perioada de oarecare ambiguitate decizională în privința programelor de construcții de locuințe avea să se încheie în 1958. Atunci, prin programul adoptat la plenara PMR din 28 noiembrie, regimul Gheorghiu-Dej a fructificat un context politic favorabil potențat deopotrivă de reluarea relațiilor dintre blocul socialist și statele capitaliste și de retragerea trupelor sovietice din România și a inițiat o serie de demersuri pentru consolidarea auto-suficienței economice a țării. Spre deosebire de anii imediat postbelici, când pe fondul unui ritm relativ modest de industrializare, necesarul de forță de muncă putea fi asigurat fie prin mobilizarea bărbaților cu un nivel de calificare redus ce trăiau în proximitatea industriilor emergente fie prin migrația internă voluntară, creșterea ritmului industrializării și dezvoltarea ceva mai echilibrată a teritoriului național impunea un mai bun management al brațelor de muncă și, implicit, o îmbunătățire a programelor sociale destinate confortului angajaților și a familiilor acestora. Mai concret, atâta timp cât amplul program de creștere asumat atunci era greu de pus în practică fără o forță de muncă cazată în imediata proximitate a fabricilor, programele de locuințe au căpătat o dimensiune strategică. Într-un interval de timp relativ scurt, regimul și-a consolidat controlul asupra procesului constructiv prin completarea legislației urbanistice prin introducerea conceptului de schiță de sistematizare, reglementarea procedurilor prin care terenurile pentru construcții puteau fi trecute în proprietatea statului și a condițiilor pentru eliberarea autorizațiilor de construcții⁶⁰. Drept urmare, în răstimpul deceniului șapte, statul a construit din fonduri publice 554.000 de unități locative convenționale. Acestea li se adăugau încă un milion de unități construite din fondurile populației. Producția anuală de materiale de construcții a avut, de asemenea, cea mai spectaculoasă dezvoltare a perioadei postbelice, mare parte a acesteia luând calea șantierelor naționale⁶¹.

Într-un asemenea context nu ar trebui să fie o surpriză pentru nimeni faptul că în deceniul al șaptelea cadrul legislativ privind administrarea spațiului locativ a fost modificat de câteva ori. Pe de o parte, autoritățile se vedeau nevoite să corecteze o serie de disfuncționalități apărute în răstimpul anilor anteriori și să armonizeze prevederile legale referitoare la statutul locuinței cu realitatea socială tot mai compli-

59 Vezi în acest sens, Mara Mărginean, *Ferestre ...*, p. 97-111.

60 „Decretul 545/1958 privind reglementarea amplasării construcțiilor, precum și trecerii în proprietatea statului a terenului și construcțiilor necesare efectuării unor lucrări sau a unor acțiuni de interes de stat,” *Buletinul oficial*, nr. 41 din 30 decembrie 1958; „Decretul 144/1958 privind reglementarea eliberării autorizațiilor de construcție, reparare și desființare a clădirilor, precum și a celor referitoare la înstrăinările și împărțelile terenurilor cu sau fără construcții,” *Buletinul oficial* nr. 15 din 29 martie 1958; „Hotărârea din 20 noiembrie 1959 privind îmbunătățirea activității de sistematizare și proiectare în cadrul sfaturilor populare,” *Buletinul oficial* nr. 21 din 6 iulie 1963.

61 Apartamentul convențional, sau apartamentul mediu, era locuința cu două camere folosită de autorități pentru evidența statistică.

cată. Una dintre problemele semnalate tot mai frecvent de autorități privea faptul că, în ciuda restricțiilor adoptate pentru a împiedica acumularea de capital aducător de profit în sfera privată, existau tot mai multe persoane care aveau în proprietate mai mult de o locuință ca urmare a unor moșteniri. Astfel, s-a impus proprietarilor în cauză fie înstrăinarea imobilelor către rude de gradul întâi, fie vânzarea acestora în termen de un an de la intrarea în vigoare a legii. Naționalizarea imobilelor nu a fost prevăzută numai în cazuri excepționale atâta timp cât autoritățile păstrau încă vie memoria violențelor simbolice ale anilor 1950 tot mai des asociate cu un model stalinist de guvernare de care nou-instauratul regim ceaușist părea decis să se distanțeze cât mai grabnic⁶². Pe de altă parte, factorii de decizie păreau tot mai interesați să reglementeze regimul juridic al stocului de locuințe construite din fondurile statului. Decretul nr. 445 din 27 mai 1966 a reglementat vânzarea către populație a imobilelor deținute de stat, statutul terenurilor pentru construcții, precum și acordarea de credite populației pentru construcția de locuințe proprietate personală⁶³. Spre deosebire de vechea legislație a anilor 1950, noile prevederi nu condiționau accesul la linia de creditare a statului de statutul profesional al solicitantului ci doar de capacitatea acestuia de a asigura un avans între 30% și 40% din totalul prețului locuinței⁶⁴. Discutate inițial la nivelul conducerii politice, și abia ulterior transpuse în legislația românească, aceste dispoziții cuprindeau reglementări privind gestionarea stocului de locuințe la nivel național și normele de amplasare a noilor clădiri în localitățile urbane. Ulterior, în 1968, în paralel cu relaxarea condițiilor de creditare ce a permis muncitorilor cu venituri scăzute achiziționarea locuințelor construite de stat, s-a permis și vânzarea către populație a imobilelor vechi. În funcție de uzura construcției, s-au prevăzut reduceri substanțiale ale prețului de comercializare în cazul acelor clădiri pentru a căror renovare erau necesare sume mai mari de 40% din valoarea de piață a acestora⁶⁵.

Dezbaterile prilejuite de planificarea următorului plan cincinal (1971-1975), ce au avut loc în luna mai 1969 în cadrul mai multor ședințe ale Secretariatului și a Biroului Politic, au arătat că factorii de decizie erau

62 Apoi în cadrul plenarei CC a PCR din octombrie 1967, s-a discutat adoptarea unei noi legi privind construcția de locuințe din fondurile populației. ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, d. 46/1970, f. 212-240.

63 Aceste măsuri au fost completate de reorganizarea ministerelor Construcțiilor și a Materialelor de Construcții, precum și de reglementarea îndrumării, coordonării și controlului în domeniul construcțiilor, arhitecturii și sistematizării. De asemenea, un an mai târziu s-a adoptat „Decretul 713/1967 privind construirea de către cetățeni, cu sprijinul statului, de case proprietate personală – de odihnă și turism – în localitățile balneoclimaterice și în alte locuri turistice,” *Buletinul oficial* nr. 66 din 23 iulie 1967.

64 „Hotărârea 2256/1969 privind acordarea de credite populației pentru locuințe proprietate personală de către Casa de Economii și Consemnațiuni și stabilirea nivelului dobânzilor la unele categorii de operațiuni de credit,” *Buletinul oficial* nr. 138 din 8 decembrie 1969.

65 „Legea nr. 9 din 9 mai 1968 pentru dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case proprietate personală de odihnă sau turism”, *Buletinul oficial* nr. 57-58 din 9 mai 1968. „Legea 19/1968 privind regimul juridic al terenurilor fără construcții din perimetrul constructibil al municipiilor și orașelor”, *Buletinul oficial* nr. 81 din 24 iunie 1968; „Decret nr. 287 din 12 iunie 1970 privind unele măsuri pentru sprijinirea cetățenilor ale căror locuințe au fost distruse sau grav avariate din cauza calamităților naturale”, *Buletinul oficial* nr. 62 din 13 iunie 1970. Vezi și „Hotărârea nr. 900 din 1 ianuarie 1970 cu privire la pregătirea și realizarea lucrărilor de investiții”, *Buletinul oficial* nr. 1 din 1 ianuarie 1970.

mai decizi ca niciodată să abordeze chestiunea spațiului locativ de o manieră cât se poate de pragmatică. Similar anului 1958, noul program de dezvoltare presupunea mobilizarea unui număr semnificativ de brațe de muncă de a căror cazare regimul era direct responsabil. Ca atare, se preconiza ca în următorii cinci ani să fie construite 520.000 de unități, cam câte se finalizaseră în tot deceniul al șaptelea. Însă, discuțiile din spatele ușilor închise între principalii lideri politici privitoare la impulsivitatea vânzării către populație a unei părți a stocului de apartamente construite din fondurile statului au arătat faptul că autoritățile erau mult prea puțin preocupate de acumularea de spațiu locativ pe care să-l administreze pe termen nedefinit prin structurile birocratice locale, ci mai degrabă să răspundă pe cât de bine putea presiunii forței de muncă prin alocări financiare minimale. Argumentul pe care îl avansează aici este că statul socialist s-a folosit de interesul populației de a-și investi economiile în achiziționarea unei locuințe pentru a agrega un fond de lichidități pe care avea să-l folosească ulterior pentru finanțarea parțială a marilor programe naționale de construcție de locuințe fără a se pune vreo presiune asupra marilor programe de investiții prevăzute a se realiza din fondul de acumulare. Sau, după cum remarca Nicolae Ceaușescu:

„s-a considerat că este bine să ne oprim la 500.000 de apartamente. Inițial aveam în vedere 600.000, însă posibilități de a le construi nu sunt. Ne gândim să discutăm să mărim numărul apartamentelor pe care să le vindem populației, până la 50%, sau chiar și peste 50%. În Polonia, când am fost acum, ne-au informat că ei 80% din apartamente le vând populației, și eu chiar voi propune la sfârșit, ca chiar acestea care sunt ocupate – dacă le cumpără cei care locuiesc în ele, ca să nu provocăm mișcări”⁶⁶.

Similar anului 1958, concesiile rămâneau limitate față de nevoile reale ale populației și erau fiecare acompaniate de o serie de măsuri pentru standardizarea spațiului locativ și reducerea prețului de cost. Presiunea venea de la vârful conducerii statului atâta timp cât secretarul general Nicolae Ceaușescu declara: „Să scoatem un apartament la 35.000 de lei”⁶⁷. La momentul respectiv prețurile de construcție variau între 20.000 de lei (aprox. 3.500 US\$) și 50.000 de lei (9.000 US\$) per unitate, diferențele de preț reflectând variații de suprafețe și finisaje. Astfel, față de prevederile legislative din anul 1958, prin cadrul legislativ adoptat la finele anilor 1960 s-au introdus cinci tipuri de unități tip (față de cele patru deja existente). Cum s-a stabilit că spațiu de negociere în ceea ce privește părțile de execuție nu prea exista, singura variantă viabilă pentru reducerea prețului de cost a constat din redimensionarea locuințelor și recalcularea sumelor pentru finisaje și dotări. De exemplu, creșterea numărului de unități construite a însemnat cumularea funcțiilor prin realizarea unor garsoniere cu nișe de gătit (kitchenete), prin proiectarea unor spații sani-

66 ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, d. 82/1969, vol. 1, f. 16 și 42. În răstimpul anilor ce au urmat, autoritățile au ajustat cadrul legislativ privind vânzarea spațiului locativ către populație: „Legea 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală”, *Buletinul oficial* nr. 46 din 31 martie 1973; „Legea 5/1973 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași” (republicată), *Buletinul oficial* nr. 122 din 31 decembrie 1980; „Decretul 122/1974 privind modificarea articolelor 52 și 53 din Legea 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală”, *Buletinul oficial* nr. 65 din 20 aprilie 1974.

67 ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, d. 72/1969, f. 87.

tare minimale, ce s-au dovedit adeseori nefuncționale după ce apartamentele au fost date în folosire, sau redimensionarea camerelor. Problema era chiar mai dificilă atâta timp cât pentru asigurarea funcționalității locuințelor respective erau necesare noi sisteme de gătit, preferabil electrice, care însă nu au fost realizate de industriile de resort și puse în comerț⁶⁸.

O altă problemă a constat din faptul că imediat după adoptarea măsurilor pentru sprijinirea construcției de locuințe în regim de proprietate privată autoritățile semnalau depășiri semnificative ale plafoanelor de cheltuieli de peste 23 de milioane lei față de estimările inițiale. De cele mai multe ori aceste depășiri erau o consecință a unor alocări peste deviz a unor cheltuieli cu finisajele interioare, inclusiv parchet și lemnărie de calitate superioară. În general, locuințele construite după 1948 erau deficitare la acest capitol, arhivele locale și naționale abundând de mărturii referitoare la calitatea proastă a clădirilor date în folosință. Astfel, putem presupune că aceste depășiri ale plafoanelor alocate erau în primul rând expresia imediată a unor negocieri în plan local între constructor și beneficiar. Cazuri de depășiri au fost semnalate peste tot în țară⁶⁹.

Însă dificultatea principală a constat din măsura în care autoritățile au reușit să asigure spațiu locativ surplusului de forță de muncă estimat în condițiile noului val de industrializare. Cel puțin teoretic, din valorile estimate în 1972 se preconiza că statul ar fi putut asigura locuințe doar pentru cel mult 15% din noua forță de muncă, restul fiind nevoită să se descurce singură. Ca și contra măsură recomandată de autorități putem menționa reducerea numărului de angajați originari de la mare distanță (în fapt o descurajare a mobilității trans-regionale), recrutarea personalului din localitate sau din arealele învecinate și sprijinirea construcției de locuințe proprietate personală⁷⁰.

Chiar dacă obiectivul autorităților de a extinde spațiul locativ astfel încât să se asigure câte o cameră pentru fiecare persoană nu a fost atins, în răstimpul deceniului al optulea s-au finalizat din fondurile publice peste 1,26 milioane de apartamente, cea mai mare valoare per deceniu din întreaga perioadă postbelică⁷¹. Totuși, mobilizarea factorilor de decizie de a ajusta din mers țintele cincinalului 1971-1975 prin majorarea de mai multe ori a ratei de acumulare în detrimentul consumului populației a dus în scurt timp la schimbări notabile în felul în care chestiunea locuinței a fost problematizată. De exemplu, deja în anii 1970 se constată o scădere dramatică a numărului locuințelor construite din fondurile populației față de deceniile anterioare. Tendința avea să se accentueze în cursul deceniului nouă când populația a finalizat din resurse proprii doar 76.152 de unități, respectiv puțin peste un sfert față de deceniul anterior, și doar 7% față de anii 1950. Diminuarea numărului de locuințe construite de populație în regie proprie a fost instrumentată printr-un pachet legislativ adoptat în aceeași perioadă, care prevedea printre altele

68 Cf. Ionete, *op. cit.*, p. 57.

69 Materialul conține și alte detalii referitoare la o serie de abuzuri ale unor potențați locali care ar fi obținut suprafețe de terenuri peste cele stabilite prin lege precum și la numeroase încercări ale populației de a obține diverse derogări de la specificațiile proiectelor tip. În cele mai multe cazuri, statul s-a întors împotriva populației reclamând în instanță ceea ce se considera a fi o încălcare a legii și obligând proprietarii locuințelor să achite cheltuielile suplimentare. ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar 95/1972, f. 15 și 125-130.

70 ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar 98/1972, f. 140-145.

71 „Locuința, sau despre umanism în arhitectură (Editorial),” *Arhitectura* RSR, 1/1972, p. 2. Se preconiza ca în deceniul nouă să fie finalizate 1,7 milioane apartamente convenționale.

exercitarea unui control extrem de dur asupra comerțului de materiale de construcții și limitarea suprafețelor de teren ce ar fi putut servi construcției de locuințe din fonduri private.

	Din fondurile statului, întreprinderilor și ale organizațiilor cooperatiste și obștești			Din fondurile populației construite cu forțe proprii		
	Nr. apt.	Suprafața locuibilă (mii metri pătrați)	Suprafața medie per apt.	Nr. locuințe	Suprafața locuibilă (mii metri pătrați)	Suprafața medie per locuință
1951-1960	150.167	4.294	28,5	1.143.543	30.441	27
1961-1970	553.295	16.459	30	999.997	28.437	28,4
1971-1980	1.267.850	89.868	30	324.690	13.811	42,5
1981-1989	1.012.771	34.950	35	76.152	4.076	53,5
MUNICIPII ȘI ORAȘE						
1951-1960	125.070	3.684	29,45	190.718	5.058	26,52
1961-1970	125.070	15.760		144.411	4.580	31,71
1971-1980	1.231.072	38.702	31,40	60.852	2.791	45,86
1981-1989	953.605	32.705	34,29	14.757	830	56,24
COMUNE						
1951-1960	25.097	610	24,3	952.825	25.383	26,63
1961-1970	23.976	699	29,15	855.586	23.857	27,88
1971-1980	38.778	1.166	30,6	263.838	11.020	41,76
1981-1989	65.166	2.245	34,45	61.395	3.246	52,87

Locuințe construite la nivel național între 1951 și 1989 pe medii și surse de finanțare, Sursa: Anuarul statistic 1990, p. 540.

Limitarea numărului de locuințe construite din fondurile private nu a determinat o schimbare semnificativă a structurii proprietății și, cu atât mai puțin, o încetinire a vânzărilor de locuințe către populație. Din contră, autoritățile au continuat să asigure linii de creditare celor care aveau posibilitatea de a-și achiziționa apartamente finalizate prin mijloacele statului și să încurajeze structurile locale să crească pe cât posibil procentul vânzărilor⁷². Totuși, creșterea numărului de apartamente proprietate-personală a determinat în primul rând o glisare graduală a centrului de greutate a programelor constructive dinspre cantitate către calitate. După cum remarcă recent Ana Maria Zahariade, sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970 oferă o excelentă perspectivă asupra felului în care locuirea a devenit parte a unui stil de viață profund modernizat în raport cu deceniile anterioare⁷³.

Însă, consolidarea monopolului statului asupra întregului mecanism constructiv al spațiului locativ a fost ilustrativă pentru o strategie ceva mai complexă de restructurare a economiei după 1968 care a inclus și o serie de reglementări ale relațiilor de muncă industrială și a conturării unor noi culturi manageriale în întreprinderile naționale într-un moment în care, în răspăr cu eforturile țărilor occidentale de dezvoltare a serviciilor, Romania a optat pentru continuarea programului de industrializare intensivă. Mai concret, argumentul pe care îl avansează aici este că noua abordare a locuinței a fost parte a unui demers mult mai complex al autorităților socialiste de a instrumentaliza proiectul extinderii industriei grele printr-o reconceptualizare a modelului microeconomic de funcționare al întreprinderilor, și trebuie în mod obligatoriu pus în legătură cu mobilizarea elitei politice de creștere a fondului de acumulare cu orice preț⁷⁴.

Astfel, la finele anilor 1960, în paralel cu pachetul legislativ privind vânzarea către populație a unei părți a stocului de locuințe, autoritățile au sporit responsabilitatea întreprinderilor în gospodărirea spațiului locativ. Înființarea în 1967 a consiliilor oamenilor muncii (COM)⁷⁵, un tip de conducere colectivă cu reprezentare destul de redusă (între 15 și 35 de delegați), dar cu atribuții extrem de clare în ceea ce privește administrarea relațiilor de muncă la nivel de unitate de producție, a fost urmată în 1968 de reglementarea mecanismului prin care spațiul locativ din fondurile de stat putea fi distribuit către forța de muncă din întreprinderi și ulterior, în 1969, de transferul unei părți a fondului locativ în gestiunea fabricilor⁷⁶. Repartiția locuințelor urma să fie realizată prin decizia COM-urilor, în funcție de disponibilitate și de prioritățile asumate de la nivelul fiecărei unități; ierarhizarea solicitărilor se făcea pe baza unui chestionar prin care se

72 Chestiunea locuințelor devenea importantă în condițiile „sporirii continue a retribuției și a celorlalte venituri ale oamenilor muncii”, dar și a creșterii semnificative a numărului muncitorilor și a „modernizării orașelor”, deci a industrializării și a urbanizării. Vezi „Legea nr. 4 din 31 martie 1973 (Republicată) privind dezvoltarea construcției de locuințe și vânzarea de locuințe din fondul de stat către populație,” *Buletinul oficial* nr. 121 din 31 decembrie 1980.

73 A-M. Zahariade, *op. cit.*, p. 49.

74 David Granick, *art. cit.*, p. 11.

75 Pentru o tratare sintetică a COM, vezi Alexandru Murad Mironov, „Comitetul Oamenilor Muncii”, în Dan Cătănuș (coord.), *România 1945-1989: Enciclopedia regimului comunist-Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p. 133-140.

76 Vezi în acest sens „Instrucțiunile nr. 33.110 din 3 august 1968 privind metodologia de repartizare a fondului locativ de stat și normele de repartizare, între locatarii principali, a cheltuielilor comune de folosință, întreținere și reparație a locuințelor și spațiilor cu alta destinație decât aceea de locuință”, *Buletinul oficial* nr. 111 din 16 august 1968.

cuantifica statutul socio-profesional al solicitanților⁷⁷. Deși importante pentru că permiteau o eficientizare a sistemului de distribuție a locuințelor pe criterii aparent transparente, astfel de reglementări aveau în cele din urmă să crească vulnerabilitatea forței de muncă în fața angajatorului atâta timp cât accesul la o astfel de locuință era condiționată nu de domiciliul într-o localitate anume, ci de stabilitatea și reputația la locul de muncă. Mai concret, autoritățile au creat un mecanism prin care au încercat să limiteze fluctuația tot mai vizibilă a muncitorilor prin includerea chestiunii spațiului locativ în contractele de muncă: „Întrucât pentru această categorie de chiriași contractul de închiriere tip este accesoriu contractului de muncă, în contractul de închiriere se va face mențiunea «contractul de închiriere este accesoriul contractului de muncă și își pierde de drept valabilitatea în condițiile și termenele prevăzute de lege»”⁷⁸. Sau, după cum se exprima Nicolae Ceaușescu în una din ședințele Biroului executiv, „marile întreprinderi să-și construiască, să aibă în proprietatea lor fondul de locuințe. A plecat muncitorul sau funcționarul din întreprinderea respectivă, să libereze și casa și să intre acolo cel pe care l-a angajat. Va trebui să facem acest lucru chiar de anul viitor”⁷⁹. Printre alte măsuri adoptate în aceeași perioadă ce pot fi subsumate unui efort al autorităților de a stopa fluctuația forței de muncă, și care erau în strânsă legătură cu chestiunea accesului la stocul de locuințe administrat de stat, putem să amintim și legea salarizării adoptată în 1972 ce prevedea printre altele și o serie de avantaje pentru cei cu vechime dovedită într-o întreprindere.

Discuțiile din cadrul unei ședințe din februarie 1970, când pe masa liderilor politici s-a găsit proiectul legii organizării și disciplinei muncii în unitățile socialiste de stat, au arătat însă că astfel de idei erau cu greu respectate. Gheorghe Stoica, unul dintre participanții la ședință, atrăgea atenția asupra faptului că nu de fiecare dată muncitorii erau cu adevărat cooptați în luarea deciziilor, nici chiar atunci când se discutau aspecte care îi priveau în mod direct, precum era cazul repartiției de locuințe din fondurile întreprinderilor. Ambiguitățile conturate ca urmare a caracterului mult prea general al legislației, cu precădere al contractului colectiv care prevedea aspecte sumative legate de stagiul de muncă, însă, au făcut ca:

„în ultimul timp aceste beneficii să se subțieze foarte serios, în sensul tovarășe Ceaușescu, și vă rog să mă credeți și să puneți tovarășii să cerceteze să vedeți că sunt mii de muncitori care timp de ani de zile sunt scriși pe liste și stau de ani de zile din cauză că s-a tot subțiat, sunt întreprinderi mici unde se dă la fondul de locuințe puțin și numai oamenii cu posibilități, care au economii mai mari beneficiază de acest lucru”⁸⁰.

Replica lui Ceaușescu, venită imediat, a explicat că construcția de locuințe nu era prevăzută în contractul colectiv, „care este formal” și preluat din capitalism, ci în planul de stat. Însă, ceea ce

77 ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, d. 132/1969, f. 3.

78 Spre deosebire de locuințele administrate de administrația locală, cele intrate în gestiunea întreprinderilor nu se puteau vinde către populație. Vezi de exemplu, „Legea nr. 1 din 26 martie 1970 organizării și disciplinei muncii în unitățile socialiste de stat,” *Buletinul oficial* nr. 27 din 27 martie 1970.

79 ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, d. 132/1969, f. 21.

80 ANIC, fond CC al PCR, secția Cancelarie, d. 19/1970, f. 26.

astfel de schimburi de replici evidențiau era tocmai dimensiunea profund neomogenă și informală a managementului stocului de locuințe la nivelul conducerii de fabrică.

Discutată de câteva ori în răstimpul anilor 1970, chestiunea interconectării dintre activitatea industrială și extinderea stocului de locuințe a fost oficializată în 1978 prin adoptarea Legii privind formarea, planificarea, destinația și vărsarea beneficiilor. Conform textului legii „beneficiul, element al valorii nou create, constituie resursa de baza pentru formarea fondului național de dezvoltare economico-socială și a fondului de consum social, în concordanță cu cerințele realizării unei înalte eficiențe economice și sociale în toate sectoarele de activitate, ale îndeplinirii producției socialiste lărgite și dezvoltării în ritm susținut a economiei naționale”⁸¹. Prezentat în detaliu din perspectiva felului în care acesta se poate constitui, fondul de beneficii era rezultatul imediat al programelor de tehnologizare, automatizare și creștere a productivității muncii și ar fi trebuit să asigure întreprinderilor tocmai acel surplus financiar care ar fi putut să fie direcționat către construcția de locuințe și a altor investiții cu caracter social. Însă, același text de lege aducea câteva precizări suplimentare. Astfel, în ciuda faptului că legislația permitea redirecționarea profitului către locuințe, statul impunea o ordine de prioritate; în aceeași logică a industrializării extensive în care funcționa regimul în anii 1970, în cazul în care beneficiile erau insuficiente pentru acoperirea tuturor necesităților, sumele urmau să fie distribuite într-o ordine prestabilită: finanțarea investițiilor, acțiuni sociale, participarea oamenilor muncii la beneficii și abia apoi construcțiile de locuințe.

Legea beneficiilor trebuie citită în tandem cu Legea nr. 5 din 6 iulie 1978 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat, și la funcționarea acestora pe baza autoconducerii muncitorești și autogestunii economico-financiare, cu noul Cod al muncii din 1972 și cu Legea referitoare la reevaluarea statutului maiștrilor din 1977⁸². Noul cadru legislativ implica nu doar o serie de elemente de privilegieri și de implicare a forței de muncă prin reprezentanții săi în conducerea întreprinderilor, dar, mult mai important, îi făcea și responsabili pe aceștia de îndeplinirea normelor și de mersul activităților în fabrici, plata salariilor în integralitatea lor către toți angajații unei întreprinderi fiind condiționată de nivelul de randament al secțiilor așa-zis productive. În contextul crizei economice a anilor 1980 (cumulată cu învechirea tehnologiei), aceste reglementări privind „acordul global” aveau să contureze un cadru legal ce a permis conducerilor întreprinderilor să reducă semnificativ investițiile în extinderea infrastructurii sociale (inclusiv a construcției de locuințe) ca măsură de avarie în gestionarea fondurilor tot mai puține și mai dificil de obținut⁸³. Astfel se explică, cel puțin în parte, declinul domeniului construcțiilor de locuințe în răstimpul anilor 1980.

81 „Legea nr. 29 din 22 decembrie 1978 privind formarea, planificarea, destinația și vărsarea beneficiilor,” *Buletinul oficial* nr. 114 din 27 decembrie 1978.

82 „Lege nr. 6 din 30 iunie 1977 privind rolul și atribuțiile maistrului în producție”, *Buletinul oficial* nr. 62 din 8 iulie 1977.

83 Vezi Katherine Verdery, *Socialismul: ce a fost și ce urmează*, Iași, Institutul European, 2003.

Proiect:

Muncă precară și locuire periferică. Practicile socio-economice ale Romilor din România în contextul relațiilor industriale și dezvoltării teritoriale inegale

Promotor:

Universitatea Babeș-Bolyai

Parteneri:

Fafo Institute for labour and Social Research (Norway)

Cod:

RO-NO-2019-0496

Buget:

1.163.986 euro

Perioada de implementare a proiectului:

2020 – 2023

Website:

www.precwork.granturi.ubbcluj.ro/

